

Ευρωπαίοι Οικονομολόγοι για την Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη

- EuroMemo Group -

Η επιδείνωση της κρίσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η ανάγκη για θεμελιώδεις αλλαγές

- Υπόμνημα 2013 -

Στη μνήμη του Tadeusz Kowalik (1925-2012), διακεκριμένου Πολωνού πολιτικού επιστήμονα και ακούραστου υποστηρικτή του κοινωνικού κράτους και των δημοκρατικών δικαιωμάτων των εργαζομένων και των οικογενειών τους

Περίληψη

Εισαγωγή

1 Οικονομική και χρηματοπιστωτική πολιτική

- 1.1 Βασικές οικονομικές εξελίξεις το 2012
- 1.2 Η λανθασμένη απάντηση της Ε.Ε.
- 1.3 Προώθηση της πλήρους απασχόλησης και της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας

2 Η διακυβέρνηση της Ε.Ε.

- 2.1 Ένωση της επιτήρησης
- 2.2 Λιτότητα και νομιμοποίηση
- 2.3 Επανοικοδομώντας τη διακυβέρνηση της ΕΕ

3 Επαναθεμελιώνοντας την κοινωνική πολιτική: οικονομικές, κοινωνικές και δημοσιονομικές προϋποθέσεις

- 3.1 Ανεργία, κοινωνική στέρση και φτώχεια
- 3.2 Επανα-εμπορευματοποίηση του κράτους πρόνοιας
- 3.3 Προϋποθέσεις δημοσιονομικής αλληλεγγύης και κοινωνικής συνοχής

4. Στρατηγική ανάπτυξης για την Ευρωπαϊκή περιφέρεια

- 4.1 Η νεοφιλελεύθερη ολοκλήρωση όξυνε το διαχωρισμό κέντρου - περιφέρειας
- 4.2 Διαρθρωτικά προβλήματα του διαχωρισμού κέντρου - περιφέρειας
Ενθετο_1: Η ανάγκη αναστροφής της πολιτικής ιδιωτικοποιήσεων
- 4.3 Προτάσεις για την οικονομική, κοινωνική και οικολογική ανάπτυξη της περιφέρειας

5. Η κρίση της παγκόσμιας διακυβέρνησης

- 5.1 Βασικές εξελίξεις το 2012
- 5.2 Κριτική της ασκούμενης πολιτικής
- 5.3 Προτάσεις εναλλακτικής πολιτικής
Ενθετο_2 : Η έκρηξη της τιμής των βασικών προϊόντων και η προβληματική αναγέννηση των εξορύξεων

Δήλωση υποστήριξης

Το παρόν Υπόμνημα βασίζεται στις συζητήσεις και στις εισηγήσεις που έγιναν στο 18^ο ετήσιο συνέδριο για την εναλλακτική οικονομική πολιτική στην Ευρώπη, που οργάνωσε η ομάδα EuroMemo Group στις 28-30 Σεπτεμβρίου 2012 στο Πόζναν της Πολωνίας. Στη συγγραφή του κειμένου συνέβαλαν οι Örfjan Appelqvist, Joachim Becker, Hermann Bömer, Tanja Cesen, Judith Dellheim, Włodzimir Dymarski, Giovanni Esposito, Trevor Evans, Fintan Farrell, Marica Frangakis, John Grahl, Peter Herrmann, Manuela Kropp, Karin Küblböck, Erkki Laukkanen, Jeremy Leaman, Mahmood Messkoub, Dominique Plihon, Werner Raza, Suleika Reiners, Malcolm Sawyer, Catherine Sifakis, Achim Truger, Diana Wehlau and Frieder Otto Wolf.

Η μετάφραση στα ελληνικά έγινε από τους: Βαγγέλη Δαρούσο, Σωτήρη Κοσκολέτο, Αιμιλία Κουκούμα, Αλέξανδρο Μπάλλα, Έλενα Παπαδοπούλου και Μαρίκα Φραγκάκη.

Περίληψη

Εισαγωγή

Η κρίση που ξεκίνησε το 2007 και επιδεινώθηκε δραματικά το 2008 έφερε στην επιφάνεια βαθιές ρωγμές στην αρχιτεκτονική της ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης. Οι σκληρές πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν αρχικά στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και έπειτα σε χώρες της περιφέρειας της ευρωζώνης, αρχίζουν πλέον να εφαρμόζονται και σε χώρες του σκληρού πυρήνα της Ευρώπης. Η κρίση αναδεικνύει τη βαθιά αντιδημοκρατική δομή της ΕΕ, καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποκτά ακόμα μεγαλύτερη εξουσία στον έλεγχο των εθνικών προϋπολογισμών, χωρίς ιδιαίτερη επίβλεψη από την πλευρά του Ευρωκοινοβουλίου. Ταυτόχρονα, η θέση των χωρών του Βορρά, και ιδιαίτερα της Γερμανίας, ενισχύεται σε σχέση με τις χώρες της περιφέρειας. Ωστόσο, η γερμανική οικονομία, η οποία στηρίχθηκε στη μισθολογική στασιμότητα και τα εμπορικά πλεονάσματα, δεν μπορεί να αποτελέσει πρότυπο για την ΕΕ. Εν όψει της παγκόσμιας κλιμακτικής αλλαγής, η στάση της ΕΕ στην συνδιάσκεψη του Ρίο+20 τον Ιούλιο του 2012 συνέβαλλε στην αποτυχία επίτευξης οποιασδήποτε σημαντικής απόφασης.

1. Οικονομική και Χρηματοπιστωτική πολιτική

Η οικονομική επέκταση της ΕΕ σταμάτησε το 2012 με το συνολικό προϊόν να υπολείπεται αυτό του 2008. Η ύφεση έπληξε ολόκληρη την περιφέρεια της ευρωζώνης και η παραγωγή μειώθηκε κατά 3% επιπλέον στην Πορτογαλία και 6% στην Ελλάδα στη διάρκεια του έτους. Οι περισσότερες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης σημείωσαν μικρή άνοδο, αλλά και εκεί η παραγωγή βρίσκεται σε επίπεδα χαμηλότερα από την περίοδο προ κρίσης, με εξαίρεση την Πολωνία και τη Σλοβακία. Οι χώρες του σκληρού πυρήνα της ευρωζώνης είχαν μια μετριοπαθή ανάπτυξη, ενώ ακόμα και η Γερμανία, όπου ο ρυθμός ανάπτυξης το 2010 και το 2011 ήταν σχετικά ισχυρός, επηρεάστηκε λόγω των προγραμματικών λιτότητας που επιβλήθηκαν στους εμπορικούς της εταίρους στην Ευρώπη.

Στις αρχές του 2012, 25 κράτη μέλη υιοθέτησαν -κυρίως λόγω της επιμονής της Γερμανίας- το λεγόμενο Δημοσιονομικό Σύμφωνο, μια νομική διάταξη που περιορίζει το δημοσιονομικό έλλειμμα κάθε χώρας στο 0.5% του ΑΕΠ εμποδίζοντας στην ουσία τα κράτη μέλη να ασκήσουν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική στο μέλλον. Ταυτόχρονα, λόγω του ότι η αλληλοσυσχέτιση της τραπεζικής κρίσης και της κρίσης χρέους τις οδηγούσε σε περαιτέρω επιδείνωση, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) εφάρμοσε την Μακροπρόθεσμη Πολιτική Αναχρηματοδότησης. Στην ουσία παρείχε στις εμπορικές τράπεζες τριετή δάνεια συνολικής αξίας 1 τρις ευρώ με επιτόκιο 1% για την περίοδο Δεκεμβρίου 2011-Φεβρουαρίου 2012. Παρ' όλα αυτά ο τραπεζικός δανεισμός των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων μειώθηκε οριακά κατά το 2012. Με την επέκταση της κερδοσκοπίας εναντίον των ισπανικών και των ιταλικών ομολόγων στα μέσα του 2012, η ΕΚΤ ανακοίνωσε το πρόγραμμα των Άμεσων Συναλλαγματικών Συναλλαγών. Το πρόγραμμα αυτό προβλέπει απεριόριστη παρέμβαση από την πλευρά των Κεντρικών Τραπεζών για τη στήριξη των ομολόγων στη δευτερογενή αγορά, υπό τον όρο ότι οι χώρες θα δεχτούν να εφαρμόσουν τη δέσμη πολιτικών που προβλέπει το ταμείο διάσωσης της ΕΕ, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας. Παρότι η ΕΚΤ δεν έχει ενεργήσει ακόμα πέραν της ανακοίνωσης, ακόμα και αυτή εξασφάλισε μια επισφαλή οικονομική σταθερότητα στο δεύτερο μισό του έτους.

Εκτιμήσεις για τη συνολική επίπτωση των διάφορων χρηματοοικονομικών κανόνων που επιβλήθηκαν στην ευρωζώνη προβλέπουν ότι μεταξύ 2013 και 2016 το ευρωπαϊκό ΑΕΠ ενδέχεται να μειωθεί μέχρι και 3,5%, το ΑΕΠ της Ιταλίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας από 5-8%, της Ελλάδας και της Ιρλανδίας περίπου 10%. Η Σύνοδος Κορυφής του Ιουλίου του 2012 πρότεινε την δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης με κοινή επίβλεψη των ευρωπαϊκών τραπεζών από την ΕΚΤ, κοινή εγγύηση των καταθέσεων και κοινή αρχή διαμεσολάβησης. Αλλά με 6.000 τράπεζες, ποιες από αυ-

τές θα επιβλέπονται απευθείας από την ΕΚΤ παραμένει ασαφές, ενώ κάποιες χώρες του Βορρά έχουν δηλώσει απροθυμία να υιοθετήσουν κοινή εγγύηση καταθέσεων και διαμεσολαβητική αρχή. Αντί για λιτότητα, η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να επικεντρωθεί στην μείωση της ανεργίας. Οι δημόσιες δαπάνες πρέπει να προωθούν κοινωνικά και περιβαλλοντικά επιθυμητά επενδυτικά προγράμματα. Ένα ευρωπαϊκό νόμισμα χρειάζεται πανευρωπαϊκή οικονομική πολιτική με δαπάνες κοντά στο 10% έτσι ώστε να αντισταθμίζονται οι υφέσεις και να διασφαλίζεται η αποτελεσματική αναδιανομή των πόρων ανάμεσα στις πλουσιότερες και τις φτωχότερες περιοχές. Η περιφερειακή και η βιομηχανική πολιτική πρέπει να ενισχυθούν. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η οποία έχει το δικαίωμα να εκδόσει ευρωμόλογα, πρέπει να διευκολύνει την υλοποίηση ενός μεγάλου προγράμματος επενδύσεων, ειδικά στις χώρες της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης που έχουν πληγεί περισσότερο. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι μεγάλες ανισορροπίες στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, οι πλεονασμετικές χώρες πρέπει να αυξήσουν την ζήτηση. Η πολιτική απασχόλησης πρέπει να ενισχύει τις εξειδικευμένες και καλά πληρωμένες θέσεις εργασίας δεδομένου ότι ο ανταγωνισμός με όρους χαμηλού μισθολογικού κόστους θα αποβαίνει πάντα υπέρ άλλων οικονομικών περιόχων. Ο μέσος χρόνος εργασίας πρέπει να μειωθεί στις 30 ώρες την εβδομάδα, και για να μειωθεί η ανεργία και για να προωθηθεί ένα κοινωνικό μοντέλο στο οποίο οι ζωές των ανθρώπων δεν θα επικαθορίζονται από την μισθωτή εργασία.

Η υπερδιόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα πρέπει να αντιστραφεί ριζικά. Οι εμπορικές και οι επενδυτικές δραστηριότητες των τραπεζών πρέπει να διαχωριστούν, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να ενισχυθούν οι δημόσιες και συνεταιριστικές τράπεζες που θα χρηματοδοτούν βιώσιμα επενδυτικά προγράμματα. Οι επενδυτικές τράπεζες και τα ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια πρέπει να περιοριστούν σημαντικά. Όλα τα αξιόγραφα πρέπει να διακινούνται σε εγκεκριμένες δημόσιες πλατφόρμες, τα νέα επενδυτικά εργαλεία πρέπει να ελέγχονται αυστηρά, ενώ χρειάζεται και ένας δημόσιος ευρωπαϊκός οίκος αξιολόγησης. Όλες οι χρηματοοικονομικές συναλλαγές πρέπει να υπόκεινται σε φορολόγηση. Η ΕΚΤ πρέπει να τεθεί υπό αποτελεσματικό δημοκρατικό έλεγχο, ενώ ο βασικός της στόχος πρέπει να είναι η διασφάλιση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας μέσω της δημιουργίας ενός αξιόπιστου αντικυκλικού πανευρωπαϊκού συστήματος σταθερότητας.

2. Η διακυβέρνηση στην ΕΕ

Με αφορμή την αντιμετώπιση της κρίσης δημόσιου χρέους, έχει εισαχθεί μια μεγάλη γκάμα αλλαγών στην διακυβέρνηση της ΕΕ: νέα νομοθεσία (όπως το «σιξ-πακ», το οποίο εισάγει αυστηρότερους κανόνες σε σχέση με το Σύμφωνο Σταθερότητας), νέες Συνθήκες και διακυβερνητικές συμφωνίες (όπως η Συνθήκη για τον Συντονισμό και την Διακυβέρνηση, η οποία προβλέπει πιο σφιχτά όρια για τους προϋπολογισμούς των κρατών μελών), και νέες διαδικασίες (όπως το «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο», που ενισχύει τις εξουσίες επίβλεψης των μακροοικονομικών πολιτικών και των προγραμμάτων μεταρρυθμίσεων των κρατών μελών από την πλευρά της Επιτροπής και του Συμβουλίου. Το κοινό στοιχείο των αλλαγών αυτών είναι να υποβάλλουν τις ασθενέστερες οικονομικά χώρες σε ένα σύστημα κηδεμονίας με αδιάκοπη πίεση για περικοπές δαπανών, εκφυλισμό των εργατικών δικαιωμάτων και ιδιωτικοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Για τα κράτη μέλη που έχουν πάρει πακέτα «διάσωσης» οι έλεγχοι και οι περιορισμοί είναι ακόμα πιο πιεστικοί και αντιστοιχούν, στην περίπτωση της Ελλάδας, σε ένα καθεστώς οικονομικής αποικιοκρατίας. Η αναπόφευκτη συνέπεια όλων αυτών είναι να εντείνεται η ευρεία πλέον κρίση νομιμοποίησης της ΕΕ. Το δημοκρατικό έλλειμμα διευρύνεται όταν σημαντικές αποφάσεις προστατεύονται από την όποια κοινωνική πίεση, όταν οι μεγάλες επιχειρήσεις υποδεικνύουν την πολιτική της ΕΕ και το περιεχόμενο της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, όταν η ισχυρή ΕΚΤ λαμβάνει κρίσιμες αποφάσεις για τις οποίες δεν υπάρχει καμιά δημοκρατική λογοδοσία και όταν τα εθνικά κοινωνικά μοντέλα απορρυθμίζονται και διαλύονται στο όνομα της ενιαίας αγοράς ή της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Παρότι υπάρχουν λεπτομερείς προτάσεις που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την αλλαγή των υφιστάμενων διαδικασιών διακυβέρνησης, θα ήταν μάταιες χωρίς μια συνολική μεταστροφή της κατεύθυνσης της ευρωπαϊκής πολιτικής με προτεραιότητα στην αξιοπρεπή εργασία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η κρίση νομιμοποίησης της ΕΕ είναι πλέον τόσο σοβαρή που πιθανές αλλαγές στο ισχύον καθεστώς σε εθνικό επίπεδο μπορεί να αντιμετωπίζονται πλέον νομιμοποιημένες.

3. Αναδιαμόρφωση της κοινωνικής ατζέντας

Οι πολιτικές λιτότητας καταστρέφουν και τις ζωές εκατομμυρίων ευρωπαίων, κυρίως στις χώρες τις Νότιας και Ανατολικής περιφέρειας της Ευρώπης. Το επίδημο ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ το 2012 ήταν 10,6%, αλλά στην Ισπανία και την Ελλάδα ήταν 25%. Επιπλέον, ενώ το ποσοστό της ανεργίας των νέων στην ΕΕ ήταν 22,7% στην Ισπανία και την Ελλάδα ξεπέρασε το 50%. Αντί να αντιμετωπίζουν το ζήτημα της υστέρησης εσόδων, οι πολιτικές λιτότητας επικεντρώνονται στις περικοπές δαπανών με αποτέλεσμα την αναβολή ή ακύρωση προγραμμάτων υποδομής, καθώς και μειώσεις των δαπανών για υγεία, παιδεία, κοινωνικές παροχές και επιδόματα. Η απασχόληση στον δημόσιο τομέα έχει μειωθεί σημαντικά σε πολλές χώρες και, λόγω της ύφεσης, το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας έχει αυξηθεί σημαντικά. Τα φτωχότερα στρώματα είναι αυτά που χτυπήθηκαν περισσότερο, αλλά η μεσαία τάξη έχει επηρεαστεί αρκετά σε όλες σχεδόν τις χώρες που είναι αντιμέτωπες με την κρίση.

Ιστορικά, η κοινωνική πολιτική στην Ευρώπη ασκήθηκε μέσω της διαχείρισης ή της απομάκρυνσης της αγοράς από το πεδίο της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, μέσω της δωρεάν παροχής υπηρεσιών υγείας και ορισμένου επιπέδου εκπαίδευσης. Πλέον, η αποεμπορευματοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών αντιστρέφεται με την χορήγηση επιδομάτων και την επιβολή αντιμισθιών για τη χρήση υπηρεσιών υγείας και παιδείας. Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχειρηματολογεί υπέρ της ευελιξίας των αγορών εργασίας, αλλά η στασιμότητα των μισθών, οι περικοπές στις συντάξεις και η αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, σε συνδυασμό με την χαλάρωση των περιορισμών στις απολύσεις και τα όρια των επιδομάτων ανεργίας συνθέτουν ένα σκληρό περαιτέρω αποδυνάμωσης του περίφημου ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Η αποτυχία της ΕΕ και των ηγετικών κρατών μελών της να πετύχουν ουσιαστική εναρμόνιση της άμεσης φορολογίας ευνόησε την άνθιση του φορολογικού ανταγωνισμού, καθώς η κάθε χώρα πρόσφερε ευνοϊκούς όρους σε υφιστάμενους ή υποψήφιους επενδυτές και αποκάλυψε τα τρωτά σημεία των χωρών με χαμηλή φορολογία. Όλα τα κράτη πρέπει να δεσμευτούν στην αρχή της προοδευτικής φορολόγησης και σχετική εναρμόνιση των φορολογικών κλιμακίων. Οι φορολογικοί συντελεστές των επιχειρήσεων πρέπει να προσεγγίσουν το ίδιο επίπεδο ώστε να αποφευχθεί η μεταφορά κερδών και όλα τα κράτη μέλη πρέπει να δεσμευτούν για την τήρηση της διαφάνειας και την ανταλλαγή πληροφοριών για τα εισοδήματα. Η δυνατότητα φοροαποφυγής στην Ευρώπη και οι φορολογικοί παράδεισοι πρέπει να καταργηθούν και η φορολογία του πλούτου να μεγαλώσει. Η μεταπήδηση από την άμεση στην άδικη έμμεση φορολογία πρέπει να αντιστραφεί και η καταστροφική δυναμική του φορολογικού ανταγωνισμού να σταματήσει.

4. Στρατηγική ανάπτυξης για την Ευρωπαϊκή περιφέρεια

Η διαίρεση της Ευρώπης σε κέντρο και περιφέρεια προϋπήρχε της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Ωστόσο, ο νεοφιλελεύθερος σχεδιασμός του σχεδίου ολοκλήρωσης αύξησε το χάσμα. Στις μεσογειακές χώρες – Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία – η ένταξη στην Ε.Ε. ακολουθήθηκε από μερική αποβιομηχάνιση, καθώς οι χώρες αυτές παραιτήθηκαν της κυριαρχίας τους επί της βιομηχανικής πολιτικής, ενώ με την ένταξή τους στην ευρωζώνη, οι χώρες αυτές έχασαν το τελευταίο προστατευτικό εργαλείο για την εγχώρια βιομηχανία τους: τη δυνατότητα υποτίμησης του νομίσματος τους. Επιπλέον, η άσκηση αποπληθωριστικής πολιτικής στη Γερμανία, όπως και σε άλλες χώρες της Β. Ευρώ-

πης, έθεσαν τις βιομηχανίες τους κάτω από πρόσθετη πίεση. Ως αποτέλεσμα, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών των εν λόγω χωρών σημείωσε έντονη αύξηση.

Στις Βαλτικές και τις νοτιοανατολικές ευρωπαϊκές χώρες, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο – μέσω της ταχείας διόγκωσης των δανείων, τα οποία ήταν κυρίως αποτιμημένα σε ξένο νόμισμα – ήταν το κύριο στήριγμα της διαδικασίας μεγέθυνσης. Η πολιτική των υπερτιμημένων συναλλαγματικών ισοτιμιών διευκόλυνε τις τεράστιες κεφαλαιακές εισροές, οι οποίες τροφοδότησαν την αγορά ακινήτων και τη ραγδαία αύξηση των εισαγωγών. Ωστόσο, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες αποδείχθηκαν επιζήμιες για τη βιομηχανική ανάπτυξη. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ήταν ακόμα μεγαλύτερο σε σχέση με τις μεσογειακές χώρες. Στη Λετονία και τη Βουλγαρία, ξεπέρασε το 20% του Α.Ε.Π. πριν από την κρίση.

Αντιθέτως, στις χώρες του Βίσεγκραντ (Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία και Σλοβακία) όπως και στη Σλοβενία, οι βιομηχανικοί τομείς που ήταν στενά συνδεδεμένοι με τις γερμανικές εξαγωγικές βιομηχανίες, παρείχαν ένα δεύτερο στήριγμα για το μοντέλο μεγέθυνσης. Επομένως, ήταν λιγότερο ευάλωτες απέναντι στην κρίση (με την εξαίρεση της Ουγγαρίας).

Οι μεσογειακές, βαλτικές και νοτιοανατολικές χώρες της Ευρώπης, επηρεάστηκαν από την κρίση του 2008 καθώς οι φθίνουσες κεφαλαιακές ροές και η φυγή κεφαλαίων χτύπησαν την καρδιά του μοντέλου ανάπτυξής τους. Η Ουγγαρία, η Λετονία και η Ρουμανία ήταν οι πρώτες χώρες που υπέβαλαν αίτηση για προγράμματα διάσωσης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Ε.Ε.. Τα προγράμματα αυτά στόχευαν κυρίως στη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, που ήταν βασική προτεραιότητα για τις δυτικοευρωπαϊκές τράπεζες, οι οποίες είχαν έντονη δραστηριότητα σε αυτές τις χώρες. Οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν, ως αποτέλεσμα, επέτειναν τη συνεχιζόμενη ύφεση, ιδιαίτερα στη Λετονία. Οι μεσογειακές χώρες της ευρωζώνης άρχισαν να αντιμετωπίζουν το βάρος της μείωσης των κεφαλαιακών εισροών, τη φυγή κεφαλαίου και τις κερδοσκοπικές επιθέσεις το 2010, με πρώτη την Ελλάδα.

Η αντίδραση στη δραματική κατάσταση της Ελλάδας από τις χώρες του πυρήνα της ευρωζώνης ήταν πολύ αργή, ενώ επικεντρώθηκε σε αυστηρά προγράμματα λιτότητας για την μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών. Στην πράξη, τα προγράμματα Δ.Ν.Τ./Ε.Ε. επέτρεψαν στις δυτικοευρωπαϊκές τράπεζες να απεμπλακούν από τις Μεσογειακές χώρες, αλλά δεν διευθέτησαν τα προβλήματα της αποβιομηχάνισης. Οι μεσογειακές χώρες της ευρωζώνης – Ελλάδα, Πορτογαλία και Ισπανία – και οι χώρες της Βαλτικής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, βρίσκονται ως εκ τούτου σε ένα αναπτυξιακό αδιέξοδο. Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης επηρεάστηκαν έντονα από μία μεγάλη μείωση των εξαγωγών στα τέλη του 2008 και τις αρχές του 2009, ενώ η ανάκαμψή τους ήταν συνάρτηση εν μέρει της ανάκαμψης των γερμανικών εξαγωγών. Το 2012, οι γερμανικές εξαγωγικές προοπτικές μειώθηκαν λόγω της εκτεταμένης πολιτικής λιτότητας στην Ευρώπη και της επιβράδυνσης της ανάπτυξης σε χώρες όπως η Κίνα.

Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. επικεντρώνεται στην ανάπτυξη υποδομών και όχι στην οικοδόμηση παραγωγικών δομών και την δημιουργία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου. Το νέο Πολυετές Χρηματοδοτικό Πλαίσιο της Ε.Ε. για την περίοδο 2014-2020 πρόκειται να μειώσει τις δαπάνες για την πολιτική συνοχής κατά περίπου 5% και να τις αναδιανείμει υπέρ των πλουσιότερων χωρών σε βάρος των φτωχότερων. Η ομάδα γνωστή ως «Φίλοι καλύτερης πολιτικής δαπανών» (Αυστρία, Γερμανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία και Σουηδία) ζητούν την καθιέρωση «μακροοικονομικών προϋποθέσεων» ως όρο για την απόδοση πόρων στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής, πρόταση που κερδίζει έδαφος.

Η μείωση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών των περιφερειακών χωρών της Ε.Ε. δεν επιτεύχθηκε μέσω της υποκατάστασης των εισαγωγών ή της σταθερής αύξησης των εξαγωγών, αλλά πρωτίστως με την συγκράτηση της εγχώριας ζήτησης μέσω της εφαρμογής ακραίας πολιτικής λιτό-

τητας με καταστροφικές, κοινωνικές συνέπειες. Οι ηγέτες της Ε.Ε. διακηρύσσουν ότι οι λεγόμενες 'διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις' που επιβάλλουν τα προγράμματα των ΕΕ/ΔΝΤ, περιλαμβανομένης της ιδιωτικοποίησης των δημοσίων περιουσιακών στοιχείων και της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας, θα αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα και τις προοπτικές ανάπτυξης μακροπρόθεσμα. Από τα προγράμματα αυτά απουσιάζει η ενεργή βιομηχανική πολιτική. Επί πλέον, η Ε.Ε. δεν αντιμετωπίζει σοβαρά το θέμα των πλεονασμάτων του ισοζυγίου πληρωμών της Γερμανίας, Ολλανδίας, Αυστρίας και των Σκανδιναβικών χωρών ως αποτέλεσμα της νέο-μερκαντιστικής πολιτικής τους.

Το δημόσιο χρέος είναι μη βιώσιμο στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς και άλλων χωρών της περιφέρειας είναι μη βιώσιμο. Στηρίζουμε το αίτημα για τον λογιστικό έλεγχο του χρέους, προκειμένου να εξετασθεί κατά πόσο τα επί μέρους στοιχεία του είναι νόμιμα και πρέπει να εξυπηρετούνται ή όχι. Ο ρόλος της Ε.Κ.Τ. ώστε να καταστεί ο δανειστής της ύστατης καταφυγής στην αγορά κρατικών ομολόγων πρέπει να διευρυνθεί και να μην έχει σχέση με την εφαρμογή προγραμμάτων λιτότητας. Ο Κοινοτικός προϋπολογισμός, που σήμερα αντιστοιχεί σε λιγότερο από το 1% του ΑΕΠ, πρέπει να αυξηθεί στο 10%, προκειμένου να διασφαλιστεί η μακροοικονομική σταθερότητα της Ε.Ε., καθώς και για την χρηματοδότηση ενός μεγάλου επενδυτικού και αναπτυξιακού προγράμματος στην νότια και ανατολική περιφέρεια της Ε.Ε.

Απαιτείται η εφαρμογή μέτρων βιομηχανικής και περιφερειακής πολιτικής για την προώθηση της ανάπτυξης στις χώρες της περιφέρειας, δεδομένου ότι η ανάπτυξη δεν είναι το αποτέλεσμα της λειτουργίας της αγοράς μόνο. Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε., που εφαρμόζεται μέσω του Ταμείου Συνοχής και του Περιφερειακού Ταμείου ενισχύει κυρίως τις μητροπολιτικές περιοχές, αλλά η στήριξη των φτωχότερων περιοχών είναι απαραίτητη για την αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγής. Η έμφαση της περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε. στο περιφερειακό και αστικό επίπεδο, υποβιβάζει το εθνικό επίπεδο, το οποίο είναι συχνά πολύ πιο κατάλληλο για την ενίσχυση της διαδικασίας ανάπτυξης.

Η πλήρης αξιοποίηση των πόρων προϋποθέτει τη δημοκρατική συμμετοχή και όχι τον ελιτίστικο σχεδιασμό. Ειδικότερα, η προσέγγιση «έξυπνη εξειδίκευση», που προτείνει η Ε.Ε. για την πολιτική συνοχής της περιόδου 2014-2020, σύμφωνα με την οποία κάθε περιοχή καλείται να ηγηθεί ενός τομέα, δεν μπορεί να εφαρμοστεί, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν αρκετά προϊόντα αυτής της κατηγορίας και ότι η υπερ-εξειδίκευση είναι επικίνδυνη. Επί πλέον, παρά το γεγονός ότι οι εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ περιοχών και χωρών με τρίτους είναι σημαντική, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην προώθηση οικολογικά περισσότερο βιώσιμων παραγωγικών προτύπων για την καλύτερη ενεργοποίηση των τοπικών πόρων, όπως συμβαίνει με πολλά τρόφιμα ή με την παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας. Η οικονομική πολιτική της Ε.Ε. σχετικά με τη διαπίστωση ύπαρξης οικονομικών ανισορροπιών εφαρμόζεται αποκλειστικά σε σχέση με τα ελλειμματικά κράτη μέλη. Για την επίτευξη καλύτερης οικονομικής ισορροπίας όμως πρέπει να εφαρμόζεται και έναντι των πλεονασματικών κρατών, που οφείλουν να διευρύνουν την εγχώρια ζήτηση ώστε να αυξήσουν τις εισαγωγές τους.

5. Η κρίση της παγκόσμιας διακυβέρνησης

Δύο συντριπτικές αποτυχίες χαρακτηρίζουν την παγκόσμια διακυβέρνηση το 2012. Πρώτον, δεν έχει επιτευχθεί καμία πρόοδος σχετικά με την μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος ή του μακροοικονομικού συντονισμού. Η συνεχιζόμενη κρίση της ζώνης του ευρώ αποτελεί απειλή για την παγκόσμια οικονομία που επιβραδύνεται. Παρά τις πολλές διακηρύξεις σχετικά με την ανάγκη αντιμετώπισης των παγκόσμιων προκλήσεων, τα βαθύτερα αίτια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης – τεράστια ανισορροπία μεταξύ των ισοζυγίων πληρωμών, εισοδηματική ανισότητα και ανισοκατανομή πλούτου και απορρυθμισμένες και ευμετάβλητες χρηματοπιστωτικές αγορές – δεν έχουν αντιμετωπιστεί. Οι παγκόσμιες ανισορροπίες παραμένουν σε μη βιώσιμο επίπεδο. Η εφαρμογή νέων ρυθμιστικών διατάξεων για το χρηματοπιστωτικό σύστημα υστερεί σε σχέση με τις

διακηρύξεις προθέσεων. Το πρόβλημα των οργανισμών που κρίνονται πολύ μεγάλοι για να επιτραπεί η κατάρρευσή τους δεν έχει επιλυθεί και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί διαρκώς μεγεθύνονται και συγκεντροποιούνται. Δραστηριότητες υψηλού κινδύνου συνεχίζουν να μεταβιβάζονται, ίσως και σε μεγαλύτερη κλίμακα, προς το μη ρυθμισμένο σκιάδεσ τραπεζικό σύστημα.

Δεύτερον, η περιβαλλοντική διάσταση της παγκόσμιας διακυβέρνησης συνδυάζει καταστάσεις ακραίου και αυξανόμενου κατεπείγοντος – π.χ. κλιματική αλλαγή και καταστροφή της βιοποικιλότητας – με μειωμένη δυνατότητα δράσης. Η συνάντηση κορυφής του Ρίο+20 το 2012 φάνηκε ανίκανη να αναβαθμίσει την παγκόσμια πολιτική για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση περιθωριοποιήθηκε, καθώς δεν λαμβάνονται παρά κατακερματισμένα και ανεπαρκή μέτρα στο πεδίο της προστασίας της φύσης, παρά τις διακηρύξεις για το αντίθετο.

Σήμερα, δεν υπάρχει ένας παγκόσμιος θεσμός ή σύνολο θεσμών που να ασκεί εποπτεία και έλεγχο στους διεθνείς και συστημικούς κινδύνους, όπως είναι οι παγκόσμιες ανισορροπίες των τρεχουσών συναλλαγών, οι φούσκες των χρηματιστηριακών τίτλων, οι υπερβολικές συναλλαγματικές διακυμάνσεις, οι μεγάλες διακυμάνσεις των κεφαλαιακών ροών, τα επίπεδα διεθνών αποθεματικών ή ο βλαπτικός διεθνής φορολογικός ανταγωνισμός και η φοροδιαφυγή. Οι θεσμοί που υποτίθεται πως περιλαμβάνουν μέρος αυτών των καθηκόντων – το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Ομάδα των 20 (G20), το Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η Διεθνής Τράπεζα Διακανονισμών, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΑΣΑ) – στην πράξη δεν είναι πια αποτελεσματικοί για να τους φέρουν σε πέρας. Στο πεδίο της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, η επίσημη πολιτική της ΕΕ μοιάζει να έχει υποχωρήσει από την έναρξη της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης και, στο βαθμό που ακόμα υφίσταται, είναι αξιοθρήνητα ανεπαρκής.

Η μεταρρύθμιση του συστήματος παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης πρέπει να στηριχθεί στις έννοιες της δικαιοσύνης και της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και πρέπει να υλοποιηθεί με τρόπο αντιπροσωπευτικό και διαφανή. Αντί για την αυτό-διοριζόμενη Ομάδα χωρών G20, πρέπει να τεθούν αντικειμενικά και ρητά κριτήρια για την καθιέρωση ενός «Παγκόσμιου Οικονομικού Συμβουλίου», όπως πρότεινε η σχετική επιτροπή του ΟΗΕ υπό τον Joseph Stiglitz. Το ΔΝΤ πρέπει να υποστεί ουσιαστικές αλλαγές στη διοικητική, εξουσιοδοτική και πολιτική σύστασή του. Εάν υπάρχει η πολιτική βούληση, είναι εφικτή η ύπαρξη περισσότερης διαφάνειας σε ζητήματα φορολόγησης. Δεδομένου ότι ο ΟΗΕ είναι σήμερα ο πλέον αντιπροσωπευτικός συντονιστικός οργανισμός, η ΕΕ και τα άλλα μέλη του ΟΟΣΑ πρέπει να μεταφέρουν τους πόρους και την εξουσιοδοτήσή τους από τον ΟΟΣΑ προς ένα υψηλού επιπέδου φορολογικό ίδρυμα του ΟΗΕ και να του παρέχουν την κατάλληλη τεχνογνωσία και δύναμη να καταπολεμήσει αποτελεσματικά την φοροδιαφυγή και να μειώσει τον φορολογικό ανταγωνισμό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αντιμετωπίζει μια σύνθετη κρίση. Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ το 2007, και η οποία επιδεινώθηκε δραματικά το 2008, προκάλεσε βαθιά ρήγματα στην αρχιτεκτονική του πιο φιλόδοξου σχεδίου της ΕΕ, την οικονομική και νομισματική ένωση. Παρόλο που οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις επεδίωξαν να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο της οικονομικής κατάρρευσης και τις επιπτώσεις της βαθύτερης ύφεσης από τη δεκαετία του 1930, τα δημόσια ελλείμματα έφτασαν στα ύψη. Η κρίση χρέους που ξέσπασε το 2010 στην Ελλάδα, εξαπλώθηκε γρήγορα, πρώτα στην Ιρλανδία και την Πορτογαλία, και στη συνέχεια στην Ισπανία και την Ιταλία.

Ως απαραίτητη προϋπόθεση οικονομικής στήριξης από μέρους της ΕΕ και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, μέτρα πολιτικής λιτότητας επιβλήθηκαν για πρώτη φορά στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στη συνέχεια, στις χώρες της περιφέρειας του ευρώ. Ωστόσο, μέτρα πολιτικής λιτότητας υλοποιούνται, επίσης, σήμερα, σε όλο και περισσότερες πλούσιες χώρες που απαρτίζουν τον πυρήνα της ευρωζώνης. Υπό την επίδραση βαθιά συντηρητικών επιλογών, που υιοθετούνται τόσο από τα ευρωπαϊκά όσο και τα εθνικά όργανα, για την αντιμετώπιση της κρίσης, η ανεργία και οι κοινωνικές δυσχέρειες αυξάνονται σε πολλές περιοχές της Ευρώπης.

Η ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήδη από την ίδρυσή της, καθοδηγήθηκε από μία ισχυρή καπιταλιστική δυναμική. Τα πρώτα χρόνια, ωστόσο, χαρακτηρίζονται από πλήρη απασχόληση και με δυνατότητα επίτευξης σημαντικού βαθμού κοινωνικής προόδου για τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών της ΕΕ. Αυτό άρχισε να αλλάζει στη δεκαετία του 1980. Σημαντικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις υιοθέτησαν μια πιο επιθετική στάση όσον αφορά στους εργαζομένους, ενώ το χρηματοπιστωτικό κεφαλαίο κατέκτησε έναν όλο και πιο κυρίαρχο ρόλο. Τόσο η ΕΕ όσο και τα κράτη μέλη κινήθηκαν προς την υιοθέτηση ενός ολοένα και πιο νεοφιλελεύθερου συνόλου μέτρων πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της απορρύθμισης, της ιδιωτικοποίησης και της προώθησης του ανταγωνισμού, η οποία σηματοδότησε μία σημαντική μεταστροφή υπέρ των συμφερόντων του ιδιωτικού κεφαλαίου.

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης άνοιξε μια εντελώς νέα περιοχή για επενδύσεις, παραγωγή και πωλήσεις για τις μεγάλες επιχειρήσεις της Δυτικής Ευρώπης, ενώ η δημιουργία της ζώνης του ευρώ επέτρεψε μια περαιτέρω εμβάθυνση του καταμερισμού εργασίας στη Δυτική Ευρώπη, επιτρέποντας στη Γερμανία και σε άλλες χώρες του Βορρά να επιτύχουν μια εντυπωσιακή αύξηση των εξαγωγών τους. Σήμερα, υπό την αιγίδα της κρίσης, μια ευρεία διαδικασία αναδιάρθρωσης βρίσκεται σε εξέλιξη. Οι μεγαλύτερες και πιο επιτυχημένες εταιρείες ενισχύουν τη θέση τους, η κοινωνική ατζέντα αναδιοργανώθηκε μέσω ιδιαίτερα σοβαρών περικοπών σε μισθούς και κοινωνικές παροχές στις περισσότερες χώρες που έχουν πληγεί από την κρίση, και η θέση των χωρών του πυρήνα του ευρώ έχει ενισχυθεί σε σχέση με την εξασθενημένη θέση των χωρών της περιφέρειας.

Η κρίση κατέδειξε την βαθιά αντιδημοκρατική οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο ρόλο στην εποπτεία των εθνικών προϋπολογισμών, επιβάλλοντας με δογματικό τρόπο τους κανόνες που περιλαμβάνει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο αναμένεται ενισχυθεί περαιτέρω με την υιοθέτηση του λεγόμενου Δημοσιονομικού Συμφώνου. Ενώ τα εθνικά κοινοβούλια έχουν κυριολεκτικά απογυμνωθεί από τη δυνατότητα δημοσιονομικής εποπτείας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - παρά την περιορισμένη έκταση των αρμοδιοτήτων του - κρίνεται ακόμα ανήμπορο να ασκήσει οποιοδήποτε ουσιαστικό δημοκρατικό έλεγχο επί της οικονομικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η πρόταση για μια ένωση τραπεζών θα μπορούσε να είναι ένα σημαντικό βήμα για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής ευρωπαϊκής

εποπτείας επί των τραπεζών, αλλά ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζεται, θα ενισχύσει ακόμη περισσότερο τη θέση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, θεσμού που, προς το παρόν, βρίσκεται εντελώς εκτός οιασδήποτε διαδικασίας δημοκρατικής λογοδοσίας. Πρόκειται, λοιπόν, για μια Ευρώπη των ελίτ, όπου ισχυρά λόμπι ασκούν ευρεία επίδραση στην άσκηση πολιτικής, πίσω από τις κλειστές πόρτες της διοίκησης των Βρυξελλών, καλά κρυμμένες από τα αδιάκριτα μάτια των πολιτών της Ευρώπης.

Επίσης, οι σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών έχουν δυσχεράνει. Η γερμανική κυβέρνηση, μαζί με τους στενούς της συμμάχους της, ιδίως τις κυβερνήσεις της Ολλανδίας και της Φινλανδίας, έχει αναλάβει μία ισχυρότερη θέση, τόσο μέσα από τις επίσημες δομές της Ένωσης, όσο και μέσω των λεγόμενων «συμμαχιών των προθύμων». Η ελπίδα ότι η εκλογή ενός Προέδρου, προερχόμενου από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, στις γαλλικές εκλογές θα μπορούσε να οδηγήσει στην αμφισβήτηση της πολιτικής λιτότητας αποδείχθηκε μάταιη. Για πολλούς ευρωπαίους ηγέτες, ο δρόμος για τη λήψη αποφάσεων στις Βρυξέλλες, περνάει πρώτα από το Βερολίνο.

Η ιδέα ότι η γερμανική οικονομία μπορεί κατά κάποιο τρόπο να αποτελέσει ένα πρότυπο για την ΕΕ είναι εντελώς λάθος. Η οικονομική ανάπτυξη της Γερμανίας από την πρώτη μέρα ύπαρξης του ευρώ μέχρι σήμερα στηρίχθηκε σε μία επιθετική εξαγωγική στρατηγική, όπου η στασιμότητα των μισθών και η ασθενής εγχώρια ζήτηση αντισταθμίστηκαν από την άνοδο του πλεονάσματος του εμπορικού ισοζυγίου. Ενώ τα κέρδη αυξήθηκαν, ένας τομέας χαμηλού-κόστους δημιουργήθηκε και καλύπτει σήμερα περίπου το 20% του εργατικού δυναμικού. Την ίδια στιγμή και ενώ το διεθνές εμπόριο της ΕΕ παραμένει περίπου σε ισορροπία, άλλες ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονται αντιμέτωπες με ένα αυξανόμενο εμπορικό έλλειμμα.

Οι εισροές κεφαλαίων προς τις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας θα έπρεπε να είχαν προωθήσει μια διαδικασία οικονομικής σύγκλισης, αλλά σε πολλές χώρες, τροφοδοτούν απλώς την κατανάλωση και μία ανάπτυξη στηριζόμενη σε μη βιώσιμες φούσκες. Από την απαρχή της κρίσης, οι εισροές αντιστράφηκαν απότομα και η απόκλιση μεταξύ των κρατών μελών διευρύνθηκε. Μόνο ένα μεγάλο πρόγραμμα επενδύσεων σε βιώσιμα έργα, που δημιουργούν εξειδικευμένες και καλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας κρίνεται ικανό να αντιστρέψει αυτή η διαδικασία.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ΕΕ ακολούθησε ένα έντονα νεο-μερκαντιστικό παγκόσμιο ρόλο, προωθώντας την επέκταση του ελεύθερου εμπορίου σε μεταποιημένα αγαθά στα πλαίσια του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Εν τω μεταξύ, οι αναπτυσσόμενες χώρες που επιθυμούν να διατηρήσουν την πρόσβασή τους στις ευρωπαϊκές αγορές έχουν κληθεί να υπογράψουν τις λεγόμενες Συμφωνίες Οικονομικών Εταιρικών Σχέσεων, οι οποίες τις υποχρεώνουν να ανοίξουν τις οικονομίες τους σε ευρωπαϊκές πολυεθνικές εταιρείες σε βαθμό που υπερβαίνει τις επιταγές του ΠΟΕ.

Ίσως το πιο εκτεταμένο χαρακτηριστικό της περίπλοκης κρίσης που αντιμετωπίζει η Ευρώπη είναι η πρόκληση της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής. Το διεθνές συνέδριο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών 'Ρίο+20' για την αειφόρο ανάπτυξη, τον Ιούλιο του 2012, δεν κατέληξε σε κάποια σημαντική συμφωνία. Εν τω μεταξύ, οι αεροφωτογραφίες αποτυπώνουν την υποχώρηση των πολικών πάγων, ενώ πρωτοφανούς έντασης καταιγίδες πλήττουν τον πλανήτη από το Πακιστάν μέχρι τη Νέα Υόρκη. Η Ευρώπη, ως μια από τις πλουσιότερες περιοχές του κόσμου, οφείλει να δώσει απόλυτη προτεραιότητα στην προώθηση ενός οικονομικού μετασχηματισμού που θα επιτύχει μια θεμελιώδη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και άλλων μη ανανεώσιμων πόρων, καθώς και της εκπομπής αερίων θερμοκηπίου.

Τον τελευταίο χρόνο υπήρξαν εντυπωσιακές κινητοποιήσεις των συνδικάτων και των κοινωνικών κινημάτων, κυρίως στις περιφερειακές χώρες της ζώνης του ευρώ που βρίσκονται στο επίκεντρο των προγραμμάτων λιτότητας. Η πρώτη συντονισμένη γενική απεργία οργανώθηκε στις 14 Νοεμβρίου 2012. Υπήρξαν επίσης αρκετές σημαντικές πρωτοβουλίες για την ενίσχυση του συντονισμού, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μεταξύ των κινημάτων. Με το παρόν Υπόμνημα 2013, η ομάδα των Ευρωπαίων Οικονομολόγων για μια Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη (EuroMemo Group) επιδιώκει να συμβάλει στην ανάπτυξη αυτών των πρωτοβουλιών και στην προώθηση μιας διαφορετικής Ευρώπης, η οποία θα βασίζεται στις αρχές της δημοκρατικής συμμετοχής, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια, τα κεφάλαια του φετινού τεύχους χωρίζονται σε διαφορετικά θέματα. Σε κάθε ένα από αυτά, προσπαθούμε να σκιαγραφήσουμε τις βασικές εξελίξεις της προηγούμενης περιόδου, να εντοπίσουμε μερικά από τα κύρια προβλήματα των πολιτικών που υιοθετούνται από τις ευρωπαϊκές και τις εθνικές αρχές και να προτείνουμε τις βάσεις μίας εναλλακτικής προσέγγισης.

1 Οικονομική και δημοσιονομική πολιτική

1.1 Κύριες οικονομικές εξελίξεις κατά το 2012

Η οικονομική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ανακόπηκε το 2012, με την παραγωγή της να βρίσκεται κάτω από το επίπεδο του 2008(βλ. Πίνακα 1).¹ Στα περισσότερα κράτη μέλη η επίσημη ανεργία συνέχισε να αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς μέσα στο 2012, ενώ οι πραγματικοί μισθοί είτε παρέμειναν στάσιμοι είτε μειώθηκαν. Ωστόσο, όπως και σε προηγούμενες χρονιές, σημειώνονται σημαντικές γεωγραφικές διαφοροποιήσεις.

Στις περιφερειακές χώρες της ζώνης του ευρώ, οι επιπτώσεις των αυστηρών πολιτικών λιτότητας οδήγησαν σε ύφεση τις οικονομίες της Ιταλίας και της Ισπανίας και σε ιδιαίτερα βαθιά ύφεση εκείνες της Πορτογαλίας και κυρίως της Ελλάδας, όπου η παραγωγή έχει πλέον μειωθεί κατά 17% σε σχέση με τα επίπεδα του 2007. Η κοινωνική δυσχέρεια εξαπλώνεται ταχύτατα: η ανεργία είναι πολύ υψηλή σε όλες αυτές τις χώρες, με επίσημο επίπεδο στο 25% στην Ισπανία και την Ελλάδα¹ οι πραγματικοί μισθοί συνεχίζουν να μειώνονται και, σε σύγκριση με τα προ κρίσης επίπεδα, είναι κάτω από το 9% στην Πορτογαλία και το 19% στην Ελλάδα. Εν τω μεταξύ οι δημόσιες υπηρεσίες επιδεινώνονται ραγδαία κάτω από την επίδραση της σοβαρής μείωσης των δημοσίων δαπανών.

Στην Ανατολική Ευρώπη, οι περισσότερες χώρες έχουν σημειώσει κάποια αύξηση της παραγωγής το 2012, αν και, σε όλες τις χώρες εκτός από την Πολωνία και τη Σλοβακία, η παραγωγή εξακολουθεί να είναι κάτω από τα προ της κρίσης επίπεδα. Στις χώρες της Βαλτικής, η οποία υπέστη τη βαθύτερη ύφεση το 2008-09, η παραγωγή εξακολουθεί να είναι περίπου μικρότερη κατά περίπου 6% σε σχέση με τα προ της κρίσης επίπεδα στην Εσθονία και τη Λιθουανία και 13% στη Λετονία. Παρά το γεγονός ότι η ανεργία μειώθηκε ελαφρά στις χώρες της Βαλτικής - εν μέρει λόγω της ταχείας μετανάστευσης - εν τούτοις παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα και οι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν από την έναρξη της κρίσης κατά 9% στη Λετονία και 16% στη Λιθουανία. Στην Πολωνία, αντίθετα, η παραγωγή αυξήθηκε κατά 13% από την έναρξη της κρίσης, παρόλο που η ανεργία αυξήθηκε ελαφρώς και οι πραγματικοί μισθοί έχουν μειωθεί κατά 1%.

¹ Πολλά ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένου του ΔΝΤ και του ΟΟΣΑ, αναθεώρησαν προς τα κάτω τα στοιχεία τους για το 2012 και το 2013, κοντά στα τέλη του 2012, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να φαίνεται πολύ χειρότερο από ό, τι αναφέρεται στο κείμενο.

Υπόμνημα 2013

Στο σκληρό πυρήνα της ζώνης του ευρώ, οι περισσότερες χώρες σημείωσαν επίσης κάποια αύξηση της παραγωγής το 2012, αλλά αυτή ήταν υποτονική καθώς οι πολιτικές λιτότητας μείωσαν σημαντικά τη ζήτηση σε άλλες αγορές της ζώνης του ευρώ. Και οι άλλες χώρες του σκληρού πυρήνα της παγκόσμιας οικονομίας, κυρίως οι ΗΠΑ και η Κίνα, επηρεάστηκαν επίσης από την επιβράδυνση της διεθνούς ανάπτυξης. Στη Γερμανία, όπου οι εξαγωγές βοήθησαν στην τροφοδότηση μίας ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης κατά το 2010-11, η ανάπτυξη κατά το 2012 αναμενόταν να είναι μικρότερη του 1%. Παρά το γεγονός ότι ο γερμανικός δείκτης της ανεργίας μειώθηκε το 2012 στο 5,4% και ότι οι πραγματικοί μισθοί αυξήθηκαν κατά περίπου 1%, σήμερα, θεωρείται εξαιρετικά δύσκολο να διατηρηθεί θετικός ρυθμός αύξησης της παραγωγής, εκτός και αν υπάρξει μια σημαντική μετατόπιση σχετικά με την εξάρτηση της οικονομίας της αποκλειστικά από τις εξαγωγές.

Η οικονομική κατάσταση στην Ευρώπη έχει επιδεινωθεί από τις πολιτικές που ακολουθούνται τόσο από την ΕΕ όσο και από τις εθνικές κυβερνήσεις με στόχο την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους στην περιοχή του ευρώ που ξέσπασε αρχικά στην Ελλάδα το 2010 και στη συνέχεια διαδόθηκε στην Ιρλανδία και την Πορτογαλία. Οι πολιτικές αυτές έχουν επικεντρωθεί στην προώθηση της λιτότητας και απέτυχαν να ανταποκριθούν επαρκώς στην εξαιρετικά επισφαλή κατάσταση του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Η προσδοκία ότι οι κυβερνήσεις θα διασώσουν περαιτέρω τις τράπεζες, κυρίως στην Ισπανία και την Ιταλία, οδήγησε σε εντατικοποίηση της πώλησης κρατικών ομολόγων το δεύτερο εξάμηνο του 2011, την ίδια στιγμή που η πτώση των τιμών των ομολόγων ενέτεινε τις απώλειες που αντιμετωπίζουν οι τράπεζες και αυτό λόγω της κατοχής από αυτές μεγάλου αριθμού κρατικών ομολόγων.

Δεδομένου ότι η αλληλεπίδραση της κρίσης χρέους και η κρίση του τραπεζικού κεφαλαίου εντάθηκε, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), άρχισε να ανησυχεί όλο και περισσότερο για την επισφαλή θέση του τραπεζικού τομέα και τον Δεκέμβριο του 2011 ξεκίνησε ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα αναχρηματοδότησης, δίνοντας στις τράπεζες συνολικά το ποσό των € 493 δισεκατομμυρίων, το οποίο ακολουθήθηκε το Φεβρουάριο του 2012 από μια περαιτέρω ενίσχυση ύψους € 529 δισεκατομμυρίων. Τα δάνεια προορίζονταν για μια περίοδο 3 ετών με επιτόκιο 1%, και – σε έντονη αντίθεση με τα δάνεια που χορηγήθηκαν από την ΕΕ στις κυβερνήσεις των κρατών που αντιμετώπιζαν προβλήματα - δεν εμπεριείχαν κανέναν όρο για την εκταμίευσή τους. Αυτή η τεράστια ροή κεφαλαίων περιόρισε προσωρινά την άμεση πίεση προς τις τράπεζες. Ένα μέρος, ύψους € 150 δισεκατομμυρίων χρησιμοποιήθηκε από τις τράπεζες για την αγορά κρατικών ομολόγων, παρέχοντας ένα βαθμό υποστήριξης στις τιμές των ομολόγων - και σημαντικά κέρδη στις τράπεζες, ως αποτέλεσμα της μεγάλης διαφοράς επιτοκίου. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των κεφαλαίων κατατέθηκε εκ νέου στην ΕΚΤ, και ο συνολικός τραπεζικός δανεισμός προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά εντός της ζώνης του ευρώ μειώθηκε ελαφρώς ήδη από τους πρώτους εννέα μήνες του 2012.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ, ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΝ

	Μέση μεταβολή ΑΕΠ, 2011-2012, %	Μεταβολή ΑΕΠ, ανώτατο/κατώτατο όριο – 2012, %*	Ανεργία ως % εργατικού δυναμικού Σεπτ. 2012, %*	Πραγματική μέση μεταβολή μισθών, 2011-2012, %**	Πραγματική μεταβολή μισθών, ανώτατο/κατώτατο όριο – 2012, %**
Ευρωζώνη (17)	-0,4	-1,5	11,6	-0,1	-0,4

Υπόμνημα 2013

	Ευρωπαϊκή Ένωση (27)	-0,3	-1,1	10,6	-0,1	-0,8
Σκληρός πυρήνας Ευρωζώνης	Αυστρία	0,8	1,6	4,4	0,5	-1,4
	Βέλγιο	-0,2	1,1	7,4	0,5	-0,2
	Φινλανδία	0,1	-2,8	7,9	0,2	-0,1
	Γαλλία	0,2	0,2	10,8	0,2	2,4
	Γερμανία	0,8	2,7	5,4	1,0	1,9
	Λουξεμβούργο	0,4	-0,0	5,2	-0,4	-1,0
	Ολλανδία	-0,3	-1,4	5,4	-0,3	-0,8
Περιφέρεια Ευρωζώνης	Ελλάδα	-6,0	-19,8	25,4	-7,8	-19,3
	Ιρλανδία	0,4	-6,4	15,1	-1,2	-3,4
	Ιταλία	-2,3	-6,7	10,8	-1,4	-2,9
	Πορτογαλία	-3,0	-6,1	15,7	-5,1	-9,2
	Ισπανία	-1,4	-5,0	25,8	-1,8	-5,8
Νέες χώρες Ευρωζώνης	Κύπρος	-2,3	-2,4	12,2	-3,7	-3,7
	Εσθονία	2,5	-5,5	10,0	0,9	-6,7
	Μάλτα	1,0	3,9	6,4	-1,3	-4,8
	Σλοβακία	2,6	5,1	13,9	-2,1	-4,8
	Σλοβενία	-2,3	-8,3	8,4	-2,2	-2,3
Βόρειες χώρες εκτός ευρώ	Δανία	0,6	-3,3	8,3	-0,5	-1,3
	Σουηδία	1,1	5,7	7,8	1,9	1,5
	Ηνωμένο Βασίλειο	-0,3	-2,6	7,8	-0,2	-3,2
Ανατολικές χώρες εκτός ευρώ	Βουλγαρία	0,8	-2,8	12,4	2,1	5,6
	Κροατία	-1,9	-10,0	15,2	-1,9	-1,3
	Τσεχία	-1,3	-1,5	6,8	-0,5	1,7
	Ουγγαρία	-1,2	-5,1	10,6	-1,2	-11,6
	Λετονία	4,3	-13,2	15,9	0,5	-9,3
	Λιθουανία	2,9	-5,8	12,9	0,1	-15,7
	Πολωνία	2,4	12,8	10,1	0,3	-1,1
	Ρουμανία	0,8	-5,1	7,1	0,9	-6,6

Πηγή: * Eurostat (November 2012), Peak GDP is highest of 2007 or 2008. ** Ameco (November 2012), Peak real wage is highest for 2007-2010

Καθώς η οικονομική κατάσταση επιδεινώθηκε κατά το πρώτο εξάμηνο του 2012, οι κυβερνήσεις της ζώνης του ευρώ επικεντρώθηκαν στην ένταξη του λεγόμενου Δημοσιονομικού Συμφώνου στο εσωτερικό τους δίκαιο. Αυτό είχε συμφωνηθεί, σε πολλές περιπτώσεις απρόθυμα, από 25 χώρες στο τέλος του 2011, κυρίως μετά από γερμανική επιμονή. Απαιτεί από τα κράτη-μέλη να θεσπίσουν ένα συνταγματικό κανόνα που θα περιορίσει το διαρθρωτικό δημοσιονομικό έλλειμμα των κρατών ώστε αυτό να μην υπερβαίνει στο μέλλον το 0,5% του ΑΕΠ. Το μέτρο αποτυγχάνει εντελώς να αναγνωρίσει ότι, στις περισσότερες χώρες, τα ελλείμματα του προϋπολογισμού δεν ήταν η αιτία αλλά μάλλον

το αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξεκίνησε στις ΗΠΑ κατά την περίοδο 2007-08. Το Δημοσιονομικό Σύμφωνο θα περιορίσει σοβαρά την ικανότητα των κυβερνήσεων να διεξάγουν μια ενεργό δημοσιονομική πολιτική στο μέλλον· έχει επίσης επικριθεί ευρέως για την ασάφειά του, σχετικά με το τι αποτελεί διαρθρωτικό έλλειμμα, και τότε πρόκειται να τεθεί σε ισχύ. Η έμφαση στη δημοσιονομική σταθεροποίηση σηματοδότησε, επίσης, ότι τα θεσμικά όργανα και η πολιτική της ΕΕ απέτυχε στην αντιμετώπιση της ύφεσης στην Ευρώπη και, όταν κατέστη σαφές ότι χώρες όπως η Ισπανία θα συνεχίσουν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες σχετικά με την αποπληρωμή των χρεών τους, η κερδοσκοπία έναντι των κρατικών ομολόγων των χωρών αυτών εντάθηκε.

Στα τέλη Ιουλίου του 2012, ο πρόεδρος της ΕΚΤ, Mario Draghi, ανακοίνωσε ότι η ΕΚΤ θα κάνει «Ό,τι μπορεί» για να σωθεί το ευρώ, γεγονός που οδήγησε σε μια άμεση αύξηση της τιμής των ισπανικών και των ιταλικών κρατικών ομολόγων. Τον Σεπτέμβριο, η ΕΚΤ ανακοίνωσε τις λεπτομέρειες ενός προγράμματος, γνωστό ως 'Άπευθείας Νομισματικές Συναλλαγές' ('Outright Monetary Transactions'), με στόχο να αναληφθεί μία μεγάλη, απεριόριστη παρέμβαση στις αγορές κρατικών ομολόγων ώστε να σταθεροποιηθεί η τιμή των απειλούμενων από την κρίση κρατικών ομολόγων· όπως είχε ήδη πράξει από την αρχή της κρίσης η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ και της Βρετανίας. (Η προηγούμενη παρέμβαση της ΕΚΤ στις αγορές ομολόγων ήταν μικρής κλίμακας και περιορισμένης χρονικής διάρκειας). Ωστόσο, ανακοινώθηκε, επίσης, ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα τεθεί σε εφαρμογή μόνο αν οι κυβερνήσεις φτάσουν προηγουμένως σε συμφωνία σχετικά με τους όρους για τη χορήγηση δανείου από τον ευρωπαϊκό μηχανισμό διάσωσης της ζώνης του ευρώ. Η κατάσταση, αυτή, θα οδηγήσει στην εντατικοποίηση των πολιτικών λιτότητας που έχουν προκαλέσει ύφεση σε πολλές χώρες. Αλλά ακόμα και αυτό το μέτρο θεωρήθηκε υπερβολικό από τον επικεφαλής της γερμανικής κεντρικής τράπεζας (Bundesbank), ο οποίος δημοσίως επέκρινε την πρόταση· ωστόσο, η γερμανίδα καγκελάρια, Άνγκελα Μέρκελ, εξέφρασε τη στήριξή της στην πρόταση του Draghi.

Το πρωταρχικό ταμείο διάσωσης της ζώνης του ευρώ, τα € 440 δισεκατομμύρια του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, που συστάθηκε το 2010, επρόκειτο να αντικατασταθεί από τον μόνιμο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) τον Ιούλιο του 2012. Η έναρξή του καθυστέρησε μέχρι το Σεπτέμβριο του 2012 ως αποτέλεσμα μιας ανεπιτυχούς προσπάθειας να μπλοκαριστεί μέσω του γερμανικού συνταγματικού δικαστηρίου από μια ομάδα διαφωνούντων βουλευτών. Ο ΕΜΣ θα είναι σε θέση να προσφέρει δάνεια συνολικού ύψους € 500 δισεκατομμυρίων, που χρηματοδοτούνται κυρίως μέσω της έκδοσης ομολόγων. Ωστόσο, ισούται μόνο με το ένα έκτο του ιταλικού και ισπανικού εναπομείναντος δημοσίου χρέους και, στέλνοντας, έτσι, ένα σαφές μήνυμα σχετικά με τα όρια παρέμβασης της ΕΕ, θα μπορούσε στην πραγματικότητα να ενθαρρύνει μία μελλοντική κερδοσκοπία.²

Οι αρχηγοί των κυβερνήσεων των κρατών-μελών της ΕΕ συναντήθηκαν στα τέλη Ιουνίου του 2012 για την 19^η Σύνοδο Κορυφής από το ξέσπασμα της κρίσης, και έδειξαν να συγκλίνουν σε διάφορα σημαντικά μέτρα. Πρώτον, συμφώνησαν στη δημιουργία μίας Ευρωπαϊκής Ένωσης Τραπεζών. Αυτό αποτελεί μία σημαντική θεσμική καινοτομία στην αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και θα συμπεριλάβει τη δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού τραπεζικού εποπτικού μηχανισμού εντός της ευρωζώνης. Δεύτερον, προκειμένου να σπάσει ο φαύλος κύκλος μεταξύ των τραπεζικών ζημιών και των κρατικών ομολόγων, συμφωνήθηκε ο ΕΜΣ να είναι σε θέση να ενισχύσει άμεσα τις τράπεζες

² Paul de Grauwe, «Μόνο μια πιο ενεργή πολιτική της ΕΚΤ μπορεί να λύσει την κρίση του ευρώ», *CEPS Policy Brief*, Αύγουστος 2012

των χωρών-μελών, αποφεύγοντας, κατ' αυτό τον τρόπο, την επιβάρυνση των εθνικών κυβερνήσεων με περισσότερο χρέος. Αυτό θα μπορούσε να ανακουφίσει τις πιέσεις έναντι της Ισπανίας, ενώ διαφαίνεται και μια αντίστοιχη μεταχείριση για την Ιρλανδία. Η βοήθεια, όμως, αυτή, εξαρτάται καταρχήν από την ίδρυση του ενιαίου ευρωπαϊκού εποπτικού μηχανισμού για τις τράπεζες. Το τρίτο μέτρο που συμφωνήθηκε κατά την Σύνοδο του Ιουνίου ήταν η παροχή € 120 δισεκατομμυρίων για την προώθηση της ανάπτυξης μέσω επενδύσεων σε υποδομές. Το μέτρο αυτό, αποτελεί ένα θετικό βήμα, αλλά ισούται με μόλις το 1% του ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ και θα κατανεμηθεί σε βάθος χρόνου αρκετών ετών. Επίσης, είναι εν μέρει πλασματικό, δεδομένου ότι στηρίζεται στις χρηματοδοτήσεις των υπάρχοντων διαρθρωτικών ταμείων, οι οποίες δεν έχουν κατανεμηθεί καθώς οι δεσμευμένες με πολιτικές λιτότητας εθνικές κυβερνήσεις δεν είναι σε θέση να καλύψουν την ίδια συμμετοχή τους. Οι κανόνες αυτοί θα πρέπει να χαλαρώσουν αν στοχεύουν στην ωφέλεια των οικονομικά πιεσμένων χωρών.

Προτάσεις για να γίνει η ΕΚΤ η ενιαία εποπτική αρχή για όλες τις τράπεζες της ευρωζώνης ανακοινώθηκαν επίσημα από τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, José Manuel Barroso, στην ετήσια ανακοίνωσή του για την «κατάσταση της ένωσης» τον Σεπτέμβριο του 2012. Ωστόσο, μετά από μια συνάντηση στα τέλη του Σεπτεμβρίου, οι Υπουργοί Οικονομικών της Γερμανίας, της Ολλανδίας και της Φινλανδίας δήλωσαν ότι τα κεφάλαια του ΕΜΣ δεν θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την αντιμετώπιση προϋπαρχόντων τραπεζικών χρεών, όπως ανέμεναν η Ισπανία και η Ιρλανδία. Επίσης, τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με το σχέδιο για δημιουργία ένωσης τραπεζών, συμπεριλαμβανομένου του κατά πόσο θα ήταν δυνατό να δημιουργηθεί ένας κοινός οργανισμός τραπεζικής εποπτείας, με έναρξη τον Ιανουάριο του 2013 (βασική προϋπόθεση για τη χρήση των πόρων του ΕΜΣ για την ανα-κεφαλαιοποίηση των τραπεζών). Η Γαλλία στήριξε την άμεση και γρήγορη δημιουργία ενός ενιαίου εποπτικού μηχανισμού για τις τράπεζες, αλλά η Γερμανία τόνισε την πολύπλοκη φύση ενός τέτοιου έργου. Στη σύνοδο κορυφής τον Οκτώβριο του 2012, οι αρχηγοί κυβερνήσεων δήλωσαν ότι οι προτάσεις για μία ενιαία εποπτική αρχή κρίνονταν ιδιαίτερα επείγουσες, αλλά ο στόχος του Ιανουαρίου του 2013 δεν ήταν δεσμευτικός. Μία περαιτέρω πηγή έντασης προέκυψε καθώς οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που πρόκειται να ενταχθούν στην ευρωζώνη στο μέλλον διαφωνούν με τις προτάσεις της Επιτροπής για την ένωση των τραπεζών, λόγω του περιορισμού των δικαιωμάτων τους.

Η προθυμία της ΕΚΤ να παρέμβει στις αγορές ομολόγων σταθεροποίησε προσωρινά τις κερδοσκοπικές πιέσεις έναντι των ομολόγων των χωρών της περιφέρειας του ευρώ κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2012. Επιπλέον, η γερμανική κυβέρνηση έχει πλέον αναγνωρίσει ότι η ελληνική έξοδος από τη ζώνη του ευρώ θα ήταν ιδιαίτερα αποσταθεροποιητική. Ωστόσο, τα τραπεζικά συστήματα των περιφερειακών χωρών της ζώνης του ευρώ, αιμορραγούν καθώς τα κεφάλαια μετατοπίζονται στο εξωτερικό, κυρίως στη Γερμανία. Τον Οκτώβριο του 2012, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Herman Van Rompuy, παρουσίασε προτάσεις για την προώθηση μίας οικονομικής ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας ενός Ενιαίου Ευρωπαϊκού Υπουργείου Οικονομικών³. Ωστόσο, μία τέτοια κίνηση υπόκειται στους ίδιους αυστηρούς κανόνες προϋπολογισμού που ισχύουν για τις εθνικές κυβερνήσεις, και αντιμετωπίστηκε κυρίως ως μέσο για την εγκαθίδρυση ενός ακόμα πιο αυστηρού ελέγχου της εθνικής δημοσιονομικής πολιτικής από τα κεντρικά ευρωπαϊκά. Από τον Οκτώβριο του 2012, ακόμη και το εμφανώς συντηρητικό Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είχε διερωτη-

³Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Προς μια πραγματική οικονομική και νομισματική ένωση:Προσωρινή Έκθεση, 12 Οκτωβρίου 2012

θεί για το αν η εστίαση της ΕΕ στη δημοσιονομική λιτότητα είναι επαρκής⁴. Καθώς η ευρωπαϊκή οικονομία παραμένει στάσιμη και ο αριθμός των άνεργων συνεχώς αυξάνεται, η φτώχεια διογκώνεται και περικόπτονται βασικές δημόσιες υπηρεσίες, η κύρια πρόταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της οικονομικής ανάκαμψης στηρίζεται στην επιμονή της στην εδραίωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας.

1.2 Η λανθασμένη απάντηση της ΕΕ

Η δημοσιονομική πολιτική που ακολουθεί η ΕΕ συνεχίζει ή ακόμα και ενισχύει τη συνταγή της λιτότητας που υποδεικνύει η θεσμική δομή του αναθεωρημένου Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), το Δημοσιονομικό Σύμφωνο και οι όροι που συνδέονται με τα δάνεια από τον EFSF/ESM. Η συνέχιση αυτής της στρατηγικής θα οδηγήσει τις χώρες της ευρωζώνης σε μακροχρόνια στασιμότητα και παρατεταμένη ύφεση με σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες για τις οικονομίες της περιφέρειας.

Μετά από πολλές και βεβιασμένες τροποποιήσεις είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς ποιοί από τους όρους που έχουν επιβληθεί για τα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος θα είναι πιο περιοριστικοί για τα κράτη μέλη τα επόμενα χρόνια. Υπό φυσιολογικές προϋποθέσεις δυσκολότερο για την πλειοψηφία των χωρών θα είναι να ακολουθήσουν τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος (excessive deficit procedure) και τα προγράμματα προσαρμογής που επιβάλλει ο EFSF/ESM, τα οποία μεσοπρόθεσμα θα ακολουθούνται από το όριο του 0,5% του ΑΕΠ για το κυκλικά διαμορφωμένο έλλειμμα που επιβάλλει το Δημοσιονομικό Σύμφωνο. Για τις χώρες με μεγάλο δημόσιο χρέος (δηλαδή την Ιρλανδία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία) η νέα διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος που συνδέεται με το χρέος, και η οποία προβλέπει μείωση του τμήματος του χρέους που υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ κατά 1/20 κάθε χρόνο, θα σημάνει νέους σημαντικούς δημοσιονομικούς περιορισμούς.

Μια πρόχειρη εκτίμηση της σωρευτικής δημοσιονομικής συρρίκνωσης που θα ακολουθήσει από το 2013 ως το 2016 υπολογίζεται στο ανησυχητικό 3,5% του ΑΕΠ για το σύνολο της ευρωζώνης, μεταξύ 5% και 8% για την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Σλοβενία, την Ισπανία και την Κύπρο, και περισσότερο από το 10% του ΑΕΠ για την Ιρλανδία και την Ελλάδα. Μέσα στις τρέχουσες συνθήκες (ταυτόχρονες προσπάθειες προσαρμογής σε όλες τις χώρες κυρίως στην πλευρά των δαπανών και νομισματική πολιτική στα κατώτατα όρια) ο δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής θα είναι σίγουρα υψηλός. Ακόμα όμως και αν χρησιμοποιηθεί ένας μέτριος δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής ύψους περίπου 1%, η καταστροφική δυναμική του καθεστώτος λιτότητας που έχει διαμορφωθεί είναι φανερή. Σε αυτή την περίπτωση η δημοσιονομική συρρίκνωση οδηγεί σε μείωση του ΑΕΠ ταυτόσημη με την απώλεια εκατομμυρίων θέσεων εργασίας. Δεν υπάρχει απολύτως καμία ένδειξη ότι η προσαρμογή αυτή θα φέρει θετικά αποτελέσματα όσον αφορά την ανάκτηση της εμπιστοσύνης των αγορών, όπως υποστηρίζεται από ορισμένους ορθόδοξους οικονομολόγους. Στην πραγματικότητα, μια ματιά στις οικονομικές επιδόσεις των χωρών της ευρωζώνης τα τελευταία χρόνια δείχνει ότι οι χώρες με τη μεγαλύτερη δημοσιονομική συρρίκνωση είναι ταυτόχρονα εκείνες με τη μεγαλύτερη ύφεση. Είναι επίσης σαφές ότι η λιτότητα δεν έχει οδηγήσει σε μείωση των επιτοκίων απόδοσης κινδύνου (risk premiums) των κρατικών ομολόγων.

Οι αρνητικές επιπτώσεις στην παραγωγή και την απασχόληση που επιφέρει η λιτότητα θα καταλήξουν σε υψηλότερο δημόσιο έλλειμμα και χρέος, που θα αυξήσει την ανάγκη –υπό το συγκεκριμένο

⁴ Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Οικονομική Έκθεση, Οκτώβριος 2012. Ειδικότερα, η έκθεση δείχνει ότι οι αρνητικές επιπτώσεις στην παραγωγή ως αποτέλεσμα των περικοπών των δημοσίων δαπανών θα μπορούσε να είναι πολύ μεγαλύτερες από ό, τι είχε ειπωθεί (σελ. 41-53).

θεσμικό και πολιτικό καθεστώς- για δημοσιονομική προσαρμογή προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι. Έτσι λοιπόν, ο φαύλος κύκλος της προσαρμογής που θα οδηγήσει σε υψηλότερο έλλειμμα και χρέος, και άρα σε περαιτέρω προσαρμογή, θα συνεχιστεί, κάτι που ήδη βλέπουμε να συμβαίνει σε πολλές χώρες.

Για να αποφύγουμε αυτό το φαύλο κύκλο, όλοι οι προαναφερθέντες δημοσιονομικοί περιορισμοί πρέπει να επανεξεταστούν ταυτόχρονα. Αν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφασίσει να κάνει μια παρέκκλιση παρατείνοντας την ημερομηνία για την εφαρμογή της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος, η προσαρμογή που θα απαιτείται στο πλαίσιο του Δημοσιονομικού Συμφώνου θα γίνει μεγαλύτερη. Και αν ο δρόμος για την μετάβαση σε ένα εξισορροπημένο προϋπολογισμό παραταθεί, η προσαρμογή που θα απαιτείται σύμφωνα με το κριτήριο χρέους της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος θα αυξηθεί. Αυτό που παρουσιάζεται ως μια αυστηρή διαδικασία τριών επιπέδων για την επίτευξη δημοσιονομικής βιωσιμότητας, είναι στην πραγματικότητα πιθανό να καταλήξει σε μια πορεία τριών σταδίων για την υπονόμευση της ανάπτυξης στην ευρωζώνη.

Η Τραπεζική Ένωση

Οι κυβερνήσεις των χωρών της ευρωζώνης και της ΕΕ αρχίζουν να αντιλαμβάνονται ότι οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν ήταν αρκετές για την δραστική αντιμετώπιση των προβλημάτων του. Νέα βήματα σχεδιάστηκαν για το 2012. Επιχειρήθηκε ο περιορισμός των αρνητικών συνεπειών από τη λειτουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM), η ΕΚΤ αποφάσισε να διευρύνει τον ρόλο της ως δανειστής εσχάτης προσφυγής και συμφωνήθηκε η δημιουργία μιας Τραπεζικής Ένωσης προκειμένου να τεθεί υπό έλεγχο η ευρωπαϊκή κρίση.

Παρά την λήψη των αποφάσεων αυτών, η λογική του «πολύ λίγα, πολύ αργά» παραμένει και η αναζήτηση προσωρινών λύσεων συνεχίζεται. Οι απόψεις φαίνεται να συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι η εισαγωγή του ευρώ χαρακτηρίζονταν εξ' αρχής από έλλειψη ομοιογένειας όσον αφορά στο ρυθμιστικό της πλαίσιο. Η πρόταση για μια Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση συνίσταται στα παρακάτω στοιχεία:

- Μια ρύθμιση που να καθιστά την ΕΚΤ κοινό φορέα εποπτείας για τις 6.000 τράπεζες της ευρωζώνης.
- Κοινούς κανόνες για την κεφαλαιακή επάρκεια και άλλες μεταρρυθμίσεις που προβλέπονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο στο πλαίσιο της συμφωνίας Βασιλεία III.
- Ενιαίο καθεστώς εγγύησης καταθέσεων.
- Κοινό πλαίσιο αντιμετώπισης ή μηχανισμό διάσωσης των υπό πτώχευση τραπεζών.

Σύμφωνα με το προσχέδιο της παραπάνω πρότασης, η ΕΚΤ θα έχει το δικαίωμα να εγκρίνει την λειτουργία μιας τράπεζας ή να αποσύρει την έγκρισή της, να καταργεί διοικήσεις, να ζητά και να παίρνει οποιαδήποτε πληροφορία, να πραγματοποιεί επιτόπιους ελέγχους και να επιβάλλει χρηματικά πρόστιμα. Προκάλυμμα δημοκρατικής λογοδοσίας θα αποτελεί η υποχρέωση της ΕΚΤ να απαντάει σε ερωτήσεις ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και να καταθέτει τακτικές αναφορές. Ωστόσο, η διοίκηση του νέου θεσμού θα ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Με μια πρώτη ματιά το σχήμα μπορεί να φαίνεται λογικό. Όταν όμως εξετάζει κανείς τις λεπτομέρειες της πρότασης, είναι σαφές ότι η Τραπεζική Ένωση δημιουργεί νέα προβλήματα που δεν αντιμετωπίζονται. Είναι αμφίβολο το κατά πόσο το νέο αυτό σχήμα θα μπορέσει πραγματικά να θέσει την κρίση υπό έλεγχο. Κατ' αρχάς υπάρχει το ζήτημα της σύνδεσης της θεσμικής αυτής κατασκευής υπό την ΕΚΤ με την υπάρχουσα Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (European Banking Authority), η οποία ιδρύθηκε το 2011. Η ΕΑΤ είναι υπεύθυνη και για της 27 χώρες της ΕΕ, ενώ η νέα δομή εποπτείας

από την ΕΚΤ θα είναι υπεύθυνη μόνο για τις χώρες της ευρωζώνης. Αυτό θα διευρύνει τον κατακερματισμό των εποπτικών αρχών στην ΕΕ.

Επιπλέον, υπάρχει το ζήτημα της εσωτερικής σύγκρουσης συμφερόντων. Τι θα συμβεί για παράδειγμα αν, στο πλαίσιο του εποπτικού της ρόλου, η ΕΚΤ πρέπει να κλείσει μια τράπεζα που έχει χρέη έναντι της ΕΚΤ, η οποία έτσι θα είναι αναγκασμένη να καταγράψει απώλειες; Και φυσικά, όπως σε όλα τα ευρωπαϊκά προγράμματα, ενυπάρχει μια ένταση ανάμεσα στο εθνικό και το υπερεθνικό. Είναι αδύνατον να εποπτευθούν 6.000 τράπεζες από μία και μόνη αρχή. Συνεπώς, το νέο όργανο θα εξαρτάται εν πολλοίς από τις εθνικές δομές και άρα θα χάνει μεγάλο μέρος της αποτελεσματικότητάς του.

Το ζήτημα του κοινού συστήματος εγγύησης καταθέσεων είναι ακόμα πιο ευαίσθητο πολιτικά για πολλές χώρες, καθώς το εθνικό συμφέρον σ' αυτή την περίπτωση θα είναι ακόμη πιο έντονο λόγω του ότι αφορά στη δημιουργία και διανομή χρήματος. Για παράδειγμα, οι αποταμιευτικές τράπεζες, οι οποίες δεν είχαν κερδοσκοπικές δραστηριότητες πριν από την κρίση, δεν είναι διατεθειμένες να φέρουν την ευθύνη της εγγύησης για τις ζημιές που προκάλεσαν τα επιχειρησιακά υποδείγματα των επενδυτικών τραπεζών. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση της Φινλανδίας δεν επιθυμεί να συμμετάσχει στην παροχή εγγυήσεων για τις ελληνικές τράπεζες, ενώ η γερμανική κυβέρνηση δεν θέλει να στηρίξει τις ιταλικές τράπεζες. Ωστόσο, και τα τρία σκέλη της τραπεζικής ένωσης είναι απαραίτητα – η κοινή εποπτεία, το σύστημα εγγύησης καταθέσεων και ο μηχανισμός λύσης των τραπεζών. Εάν ένα από τα τρία αυτά σκέλη απουσιάζει, το όλο οικοδόμημα καταρρέει.

1.3 Προώθηση της πλήρους απασχόλησης και της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας

Η οικονομική πολιτική της ΕΕ τα τελευταία χρόνια έχει εμμονή με τα δημοσιονομικά ελλείμματα, αλλά τα δύο ελλείμματα που στην πραγματικότητα πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστούν είναι το έλλειμμα απασχόλησης και το έλλειμμα δημοκρατίας. Για να αυξηθεί η απασχόληση πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής, τα οποία ταυτόχρονα θα συμβάλουν στην αντιμετώπιση και του δημοκρατικού ελλείμματος στην ΕΕ.

Η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να αναπροσανατολιστεί στην μείωση του ελλείμματος απασχόλησης. Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πρέπει να κατευθυνθεί στην πραγματοποίηση κοινωνικά και περιβαλλοντικά θεμιτών επενδυτικών προγραμμάτων, που θα συνεισφέρουν στην δημιουργία πλήρους απασχόλησης με καλές θέσεις εργασίας. Η επίθεση στις κοινωνικές δαπάνες πρέπει να αναχαιτισθεί και η φορολογική πολιτική πρέπει να προσανατολιστεί σε πιο προοδευτικά συστήματα, πράγμα που θα συμβάλει στην μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Τα υψηλά εισοδήματα (πάνω από 250.000 € για παράδειγμα), πρέπει να φορολογηθούν με πολύ υψηλούς συντελεστές (ίσως 75%).

Όσον αφορά στις χώρες της ευρωζώνης, οι κυβερνήσεις πρέπει να αποδεσμευτούν από τους περιορισμούς του Δημοσιονομικού Συμφώνου και να επιτρέψουν μια συντονισμένη αύξηση του πληθωρισμού, αντί για γενικευμένη λιτότητα. Η ΕΚΤ (και για τις χώρες εκτός της ευρωζώνης οι Κεντρικές Τράπεζες) πρέπει να παρέχουν πλήρη στήριξη σε μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής που αποσκοπούν στην επίτευξη ευημερίας και να μην εμμένουν στις υποδείξεις τους για δημοσιονομική προσαρμογή.

Προϋπόθεση για την ύπαρξη ενιαίου νομίσματος είναι η δυνατότητα άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής σε ομοσπονδιακό επίπεδο, που να περιλαμβάνει μέτρα φορολόγησης, υψηλό επίπεδο δημόσιας δαπάνης, και τη διατήρηση ελλειμμάτων και πλεονασμάτων. Η ομοσπονδιακή δημοσιονομική πολιτική, αν εφαρμοζόταν σωστά και δεν περιοριζόταν από αυστηρούς κανόνες για εξισορροπη-

μένους προϋπολογισμούς, θα μπορούσε να λειτουργήσει σαν δίκτυ προστασίας σε περιόδους υφέσεων, τόσο σε ομοσπονδιακό, όσο και σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Θα εξασφάλιζε επίσης την απαραίτητη μεταφορά πόρων από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες περιοχές. Το ομοσπονδιακό φορολογικό σύστημα θα μπορούσε να αντικαταστήσει ορισμένα στοιχεία του εθνικού και να σχεδιαστεί με προοδευτικό τρόπο έτσι ώστε να ενισχύονται οι σταθεροποιητικές του ιδιότητες. Το ακριβές μέγεθος του ομοσπονδιακού προϋπολογισμού που χρειάζεται για να επιτυγχάνεται η σταθεροποίηση είναι δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια, αλλά εκτιμάται γύρω στο 10% του ΑΕΠ της ΕΕ, αντί για το 1% που είναι σήμερα. Ο σχεδιασμός μιας ομοσπονδιακής δημοσιονομικής πολιτικής αποτελεί μακροπρόθεσμο πρόγραμμα, που όμως είναι απαραίτητο για την επιτυχή λειτουργία του ενιαίου νομίσματος.

Οι ανισορροπίες στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών των χωρών της ευρωζώνης κυμάνθηκαν από πλεονάσματα της τάξης του 9,2% το 2011 στην Ολλανδία και του 5,7% στην Γερμανία μέχρι ελλείμματα της τάξης του 6,4% στην Πορτογαλία και του 9,8% στην Ελλάδα. Η διευθέτηση αυτών των ανισορροπιών σε ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (όπως είναι κατεξοχήν το ενιαίο νόμισμα) είναι δύσκολη και ενδέχεται να υποβάλει τις ελλειμματικές χώρες σε προσαρμογή μέσω αποπληθωρισμού. Τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών μπορούν να διατηρούνται μόνο με δανεισμό από το εξωτερικό, ενώ τα πλεονάσματα μόνο σε περίπτωση που άλλες χώρες είναι διατεθειμένες να δανειστούν. Οι σημαντικές ανισορροπίες στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών, που υπάρχουν στο εσωτερικό της ευρωζώνης πρέπει να εξαλειφθούν και αυτό να γίνει χωρίς επιπλέον μέτρα λιτότητας. Οι αρχές της ευρωζώνης πρέπει να αναγνωρίσουν ότι οι πλεονασματικές χώρες έχουν εξίσου μεγάλη ευθύνη για την επίλυση των ανισορροπιών αυτών, όσο και οι ελλειμματικές, και ότι οι πλεονασματικές χώρες μπορούν να βοηθήσουν υιοθετώντας επεκτατική οικονομική πολιτική. Με αυτό τον τρόπο οι εξαγωγές των ελλειμματικών χωρών θα αυξηθούν, ενώ η άνοδος των μισθών στις πλεονασματικές χώρες θα μειώσει την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών τους.

Η Γερμανία ιδιαίτερα πρέπει να αυξήσει τους μισθούς σε ολόκληρο το δίκτυο εφοδιασμού της από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, να αντιμετωπίσει το ζήτημα των οικονομικών κλάδων με χαμηλούς μισθούς και να εξετάσει σοβαρά την μόνιμη μείωση του χρόνου εργασίας. Πρέπει επίσης να αντιστρέψει την πρόσφατη επιθετική στροφή της από τις εισφορές για κοινωνική ασφάλιση σε υψηλότερη φορολογία πάνω στις πωλήσεις, πρακτική που λειτούργησε ως υποτίμηση και επιδείνωσε τα προβλήματα των χωρών με έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Η πολιτική απασχόλησης στην ΕΕ πρέπει να επικεντρωθεί στην προώθηση μη επισφαλών θέσεων εργασίας στη βάση υψηλών δεξιοτήτων. Η αύξηση της επισφαλούς απασχόλησης, ειδικά στους νέους, και γενικότερα η μείωση της συμμετοχής των μισθών στο εθνικό προϊόν κατά τις τελευταίες δεκαετίες πρέπει να αντιστραφεί. Η στρατηγική βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας στην Ευρώπη στη βάση των χαμηλών μισθών δεν είναι μόνο κοινωνικά μη θεμιτή, αλλά δεν θα πετύχει και τον στόχο της καθώς υπάρχουν πολλές χώρες στον κόσμο με ακόμα χαμηλότερους μισθούς. Η προώθηση της πλήρους απασχόλησης ως μέρος ενός μακροπρόθεσμου προοδευτικού μετασχηματισμού για την οικοδόμηση μιας κοινωνίας στην οποία η ζωή δεν κυριαρχείται από την μισθωτή εργασία, συνδέεται με την μείωση της εργάσιμης εβδομάδας σε 30 ώρες.

Αντί για τις πολιτικές ιδιωτικοποιήσεων και απορρύθμισης που επιβάλλει το Δημοσιονομικό Σύμφωνο, η περιφερειακή και η βιομηχανική πολιτική πρέπει να ενισχυθούν ούτως ώστε να εξασφαλίσουν ότι οι ελλειμματικές χώρες θα μπορέσουν να ανασυγκροτήσουν τις οικονομίες τους σε βιώσιμη βάση. Για το σκοπό αυτό η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ETE) πρέπει να εφαρμόσει ένα μεγάλο πρόγραμμα δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, ιδιαίτερα σ' εκείνες τις χώρες της περιφέ-

ρειας της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση, και όπου η ανεργία είναι υψηλή. Η ΕΤΕ έχει ήδη το δικαίωμα να εκδίδει ευρωμόλογα και χρηματοδοτώντας τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις μπορεί να παίξει κεντρικό ρόλο στην αντιμετώπιση των διευρυνόμενων αποκλίσεων στο εσωτερικό της ΕΕ.

Ένα παγκόσμιο πλαίσιο για την χρηματοπιστωτική σταθερότητα

Η διαδικασία διόγκωσης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, των χρηματαγορών και των χρηματοπιστωτικών εργαλείων που αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 πρέπει να αντιστραφεί. Οι εμπορικές και οι επενδυτικές λειτουργίες των τραπεζών πρέπει να διαχωριστούν. Οι εμπορικές τράπεζες πρέπει να παρέχουν χρηματοδότηση για τις βασικές ανάγκες των νοικοκυριών, καθώς και τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά επιθυμητά επενδυτικά προγράμματα των επιχειρήσεων. Η δημιουργία δημόσιων και συνεταιριστικών τραπεζών πρέπει να προωθηθεί και να επιβληθούν αυστηρά όρια για το μέγεθος των ιδιωτικών τραπεζών ώστε η χρεοκοπία τους να μην αποτελεί απειλή για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα.

Οι επενδυτικές τράπεζες, τα μεγάλα κεφάλαια τίτλων μετοχών και παραγώγων κάλυψης κινδύνου, καθώς και τα υπόλοιπα «ιδρύματα του σκιώδους τραπεζικού συστήματος» πρέπει να περιοριστούν σημαντικά. Η λειτουργία τους δεν πρέπει να στηρίζεται σε δάνεια και οι δραστηριότητές τους πρέπει να υπόκεινται σε δημόσιο έλεγχο.

Η ανάπτυξη καινοτόμων και σύνθετων χρηματοπιστωτικών εργαλείων έχει αυξήσει την αδιαφάνεια του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε μια προσπάθεια αποφυγής της ρύθμισης. Ενώ οι τράπεζες χρησιμοποιούν περίπλοκα συστήματα κάλυψης κινδύνου για να αποφύγουν την υπαγωγή τους σε νέους κανόνες ελάχιστης κεφαλαιακής επάρκειας, η διαθέσιμη χρηματοδότηση για παραγωγικές επενδύσεις μειώνεται. Όλα τα νέα χρηματοπιστωτικά εργαλεία πρέπει να υπόκεινται σε έλεγχο και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πρέπει να είναι σε θέση να αποδείξουν ότι τα εργαλεία αυτά έχουν θετικά αποτελέσματα για τον μη-τραπεζικό τομέα πριν υιοθετηθούν. Ενώ τα περισσότερα παράγωγα φαίνεται να καλύπτουν συγκεκριμένους κινδύνους, στην πραγματικότητα έχουν αυξήσει το συστημικό κινδύνους. Συνεπώς, όποια από αυτά εγκρίνονται πρέπει να τυποποιούνται και να ελέγχονται αυστηρά.

Όλες οι μετοχές πρέπει να συναλλάσσονται σε εγκεκριμένα χρηματιστήρια. Η δημιουργία μιας πανευρωπαϊκής αρχής αξιολόγησης τίτλων πρέπει να προχωρήσει. Η μείωση των βραχυπρόθεσμων κερδοσκοπικών συναλλαγών μπορεί να επιτευχθεί μέσω της επιβολής φόρου σε όλες τις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές.

Η ΕΚΤ έχει δομηθεί έτσι ώστε να είναι ανεξάρτητη από την πολιτική παρέμβαση αλλά είναι σαφές ότι δεν υπήρξε ιδεολογικά ουδέτερη ή ότι απέφυγε να εκπροσωπήσει τα συμφέροντα του χρηματοπιστωτικού τομέα. Η ΕΚΤ πρέπει να αναδιάρθρωθεί για να υπόκειται σε δημοκρατική λογοδοσία. Η αναδιάρθρωση θα αφορά μεταξύ άλλων στην υποχρέωση του προέδρου της ΕΚΤ και άλλων αξιωματούχων να παρουσιάζονται τακτικά ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και να δίνουν λεπτομερείς αναφορές, και θα στοχεύει στο να διαμορφώνεται η πολιτική της από ένα σώμα πολύ ευρύτερο από τους Κεντρικούς Τραπεζίτες που σήμερα έχουν την αποκλειστική αυτή αρμοδιότητα. Η ΕΚΤ πρέπει επίσης να ενταχθεί στην διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΟΝΕ και να διευκολύνει τον συντονισμό της πολιτικής της.

Η διαμόρφωση ενός νέου πλαισίου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας είναι απαραίτητη. Το πλαίσιο αυτό πρέπει να βασίζεται σε ένα εναλλακτικό υπόδειγμα χρηματοπιστωτικής ρύθμισης και να περιλαμβάνει βαθιές θεσμικές αλλαγές. Πρέπει να γίνει σαφές ότι, λόγω της εγγενούς αστάθειας του

καπιταλισμού και του προ-κυκλικού χαρακτήρα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η αγοραία πειθαρχία δεν λειτουργεί.

Ένα πλαίσιο χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στην ευρωζώνη πρέπει να στηρίζεται σε τέσσερις αρχές:

- Να είναι περιεκτικό. Να χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα εργαλεία πολιτικής για να εφαρμόζει εποπτική, νομισματική και δημοσιονομική πολιτική σε συνδυασμό μεταξύ τους. Η διάκριση ανάμεσα στην νομισματική και τη δημοσιονομική σταθερότητα πρέπει να ξεπεραστεί. Αντί για την σταθερότητα των τιμών, αυτό που πρέπει κατ' αρχήν να επιδιώκεται είναι η πλήρης απασχόληση και η ευημερία στις χώρες της ευρωζώνης. Η βασική πρόνοια της ΕΚΤ πρέπει να είναι η χρηματοπιστωτική σταθερότητα και όχι η σταθερότητα των τιμών. Αυτό πρέπει να γίνει μέσα σε ενιαίο πλαίσιο πολιτικής, όπου θα αναγνωρίζεται ότι η δημοσιονομική και τα άλλα μέτρα πολιτικής επηρεάζουν την χρηματοπιστωτική σταθερότητα.
- Οι πολιτικές που ακολουθούνται πρέπει να είναι αντικυκλικές. Να στοχεύουν στην μείωση του προκυκλικού χαρακτήρα των χρηματαγορών και, χρησιμοποιώντας τους δημοσιονομικούς σταθεροποιητές, να αμβλύνουν τους κύκλους οικονομικής δραστηριότητας. Η μακροοικονομική πολιτική πρέπει να λειτουργήσει ενάντια στη δημιουργία χρηματοοικονομικών ανισορροπιών στην φάση της οικονομικής ανάπτυξης αντί να περιμένει να λύσει τα προβλήματα στην καθοδική φάση του κύκλου.
- Το πλαίσιο πρέπει να αφορά ολόκληρο το σύστημα. Πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις αλληλοτροφοδοτούμενες σχέσεις ανάμεσα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και τα υπόλοιπα τμήματα της οικονομίας. Πρέπει να περιλαμβάνει τόσο την εποπτεία των επιμέρους χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, όσο και την προληπτική εποπτεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος συνολικά.
- Το πλαίσιο πρέπει να είναι πανευρωπαϊκό. Η νομισματική, η προληπτική και η δημοσιονομική πολιτική πρέπει να σχεδιάζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη την ετερογένεια και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των χωρών της ευρωζώνης και της ΕΕ συνολικά.

2 Η διακυβέρνηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

2.1 Ένωση της επιτήρησης

Σε συνέχεια της κρίσης του δημοσίου χρέους πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές στην λειτουργία των θεσμών της ΕΕ και στη σχέση μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών. Αυτά αποτυπώνονται μέσω των αυξημένων αρμοδιοτήτων της Κομισιόν, παράλληλα με την αυξημένη δύναμη των κυρίαρχων κρατών στο Συμβούλιο, της επιτήρησης και του ελέγχου των κρατών μελών και των ενισχυμένων κυρώσεων ενάντια σε αυτούς που κρίνεται ότι παραβιάζουν τους κανόνες.

Αρχικά, το 'πακέτο των έξι' μέτρων της νέας νομοθεσίας σκληραίνει τους περιορισμούς του Συμφώνου Σταθερότητας:

1. Οι κυρώσεις (υποχρεωτικές καταθέσεις αρχικά και ύστερα ποινές) πλέον καλύπτουν όχι μόνο παραβιάσεις του ορίου του 3% του ΑΕΠ για το έλλειμμα αλλά επίσης τυχόν 'υπερβολικό' επίπεδο δημοσίου χρέους, άνω του 60% του ΑΕΠ, το οποίο πρέπει να μειωθεί κατά ένα εικοστό κάθε έτος.
2. Οι δικαστικές διαδικασίες κατά των 'παραβατικών' κρατών μελών γίνονται πιο αυτοματοποιημένες – ενώ μέχρι πρότινος ήταν απαραίτητη μια διευρυμένη πλειοψηφία στο Συμβούλιο για την συνέχιση της παραπομπής κατά ενός κράτους μέλους, τώρα μία τέτοια πλειοψηφία θα απαιτείται, ουσιαστικά, για να την σταματήσει.

3. Η Κομισιόν έχει αποκτήσει το δικαίωμα να εξετάζει τις διοικητικές δομές και πρακτικές που υποστηρίζουν τις δημοσιονομικές πολιτικές στα κράτη μέλη·
4. Επιβάλλονται πλέον κυρώσεις όχι μόνο για τα 'υπερβολικά' δημοσιονομικά χρέη και ελλείμματα αλλά και σε ένα ευρύ φάσμα 'υπερβολικών μακροοικονομικών ανισορροπιών'. Οι μακροοικονομικές μεταβλητές που χρησιμοποιούνται συμπεριλαμβάνονται σε μια 'καρτέλα στόχων' και κυρίως συνδέονται με την εξωτερική ανταγωνιστικότητα·

Κατά δεύτερον, το 'πακέτο των δύο' μέτρων - δύο επιπλέον νομοθετικά μέτρα που βρίσκονται επί του παρόντος σε εξέλιξη - απαιτεί από τις κυβερνήσεις της ευρωζώνης να υποβάλουν προσχέδια των προϋπολογισμών τους στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή πριν από την παρουσίαση τους στα εθνικά κοινοβούλια. Παρότι 'τα Εθνικά Κοινοβούλια παραμένουν πλήρως κυρίαρχα στην ψήφιση του Προϋπολογισμού', η Κομισιόν διατηρεί το δικαίωμα να 'απαιτεί ένα αναθεωρημένο προσχέδιο'⁵. Για τα κράτη μέλη που έχουν δεχτεί πιστώσεις από ένα ταμείο έκτακτης ανάγκης – το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility - EFSF) ή τον διάδοχο του, τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (European Stability Mechanism (ESM)), εισάγεται 'ενισχυμένη επιτήρηση' σε τετράμηνη βάση⁶. Αυτά τα κράτη έχουν 'υποχρέωση να υιοθετήσουν μέτρα στην κατεύθυνση επίλυσης των πηγών της αστάθειας'. Αποτυχία συμμόρφωσης, ενδέχεται να οδηγήσει σε ακύρωση των εκταμιεύσεων από τον EFSF ή τον ESM.

Ακόμα και πριν από το 'πακέτο των δύο μέτρων', ένα ειδικό καθεστώς επιτήρησης για αυτά τα κράτη ήταν ήδη εν ισχύ. Η τρόικα (που αποτελείται από εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου), η οποία εκταμίευε τα κεφάλαια έκτακτης ανάγκης (έως τώρα στην Ελλάδα, στην Πορτογαλία και στην Ιρλανδία εντός της ζώνης του Ευρώ και στην Ρουμανία εκτός), έχει χρησιμοποιήσει την δύναμη αυτών των οργανισμών ως πιστωτών, ώστε να απαιτήσει αλλαγές πολιτικής και 'δομικές μεταρρυθμίσεις' που σε καμία περίπτωση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν θα ήταν ικανή να επιτύχει μόνη της εάν λειτουργούσε σαν ένας απλός θεσμός της ΕΕ. Για παράδειγμα, η τρόικα έχει απαιτήσει από την Ελλάδα να προβεί σε δραστικές αλλαγές στο σύστημα συλλογικών διαπραγματεύσεων (π.χ. μείωση κατά 32% και 22% του κατώτατου μισθού), να αναδιοργανώσει το δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα και να ιδιωτικοποιήσει συγκεκριμένα κρατικά περιουσιακά στοιχεία. Σε κάθε περίπτωση, αυτά τα τρία κράτη, μαζί με τη Ρουμανία, βρίσκονται τώρα υπό ένα περιεκτικό πρόγραμμα κηδεμονίας από την Επιτροπή. Επειδή ο πρόεδρος της ΕΚΤ, Μάριο Ντράγκι, έχει δηλώσει τη στήριξή του στην έκδοση των ομολόγων σε συνάρτηση με την αποδοχή πιστώσεων από τον EFSF/ESM, η Ιταλία, η Ισπανία και άλλα κράτη (η Κύπρος και η Σλοβενία βρίσκονται στη ζώνη πυρός) μπορεί να υποχρεωθούν να αποδεχτούν ένα παρόμοιο καθεστώς επιτήρησης.

Κατά τρίτον, η Συνθήκη για τη Σταθερότητα, το Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση, που συμφωνήθηκε το Δεκέμβριο του 2011 και υπεγράφη από τα 25 κράτη μέλη της ΕΕ, επαναλαμβάνει τους κανόνες του τροποποιημένου Συμφώνου Σταθερότητας και σε κομβικά σημεία τους κάνει πιο αυστηρούς. Στο Δημοσιονομικό Σύμφωνο, που αποτελεί το κύριο κομμάτι της Συνθήκης, εισάγεται ένας επιπρόσθετος κανόνας σχετικά με το δανεισμό του δημόσιου τομέα – το 'διαρθρωτικό' έλλειμμα (το οποίο είναι προσαρμοσμένο για την επίδραση των κυκλικών διακυμάνσεων) δεν πρέπει να υπερβαίνει το 0,5% του ΑΕΠ. Τα κράτη μέλη με μεγαλύτερο έλλειμμα πρέπει να προετοιμάσουν και να εφαρμό-

⁵http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/governance/2012-03-14_six_pack_en.htm.

⁶ibid

σουν προγράμματα διόρθωσης υπό την επιτήρηση της Επιτροπής και 'ανεξάρτητων' θεσμών που θα ιδρυθούν σε κάθε κράτος μέλος. Τα υπογράφοντα κράτη είναι υποχρεωμένα να εφαρμόσουν αυτές τις απαιτήσεις, συμπεριλαμβανομένων των 'αυτόματων' δημοσιονομικών διορθώσεων, ως εθνικό νόμο, κατά προτίμηση με συνταγματική ισχύ. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είναι εξουσιοδοτημένο να επιβάλλει πρόστιμα για τυχόν μη συμμόρφωση. Το ουσιώδες στοιχείο του Δημοσιονομικού Συμφώνου είναι να φέρει τον οικονομικό συνταγματισμό που ξεκίνησε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ σε ένα ακραίο σημείο με την έκδοση νέων κανόνων και περιορισμών, οι οποίοι τείνουν να θέτουν την εθνική οικονομική πολιτική στον αυτόματο πιλότο, χωρίς να υπάρχει χώρος για ελιγμούς. Η Συνθήκη, επιτρέπει στα κράτη μέλη να προσφεύγουν εναντίον ενός άλλου κράτους μέλους εάν θεωρείται ότι οι κανόνες έχουν παραβιαστεί. Το μόνο που μπορεί να επιφέρει αυτό το μέτρο είναι καχυποψία και δυσπιστία μεταξύ των κρατών μελών.

Το Συμβούλιο έχει διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στη θεσμοθέτηση αυτών των μέτρων, με ορισμένα εκ των ισχυρότερων κρατών μελών, και ειδικότερα η Γερμανία, να προτείνουν πολύ σφιχτούς περιορισμούς στα ασθενέστερα κράτη μέλη. Η δεξιά πλειοψηφία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τους έχει εγκρίνει, ενώ η κεντροαριστερά, παρά ορισμένες επιμέρους κριτικές, έχει αποτύχει να αρθρώσει συντεταγμένη αντίθεση στη βάση αρχών σε αυτούς.

2.2 Λιτότητα και νομιμοποίηση

Το καθεστώς επιτήρησης που περιγράφηκε ήδη, μπορεί μόνο να επιδεινώσει περαιτέρω τα προβλήματα νομιμοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτά έχουν αρκετές, στενά συνδεδεμένες, πτυχές:

- Το δημοκρατικό έλλειμμα, το οποίο αποκλείει τον δημοκρατικό έλεγχο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων της ΕΕ. Αυτό έχει να κάνει με τις δομικές αδυναμίες του Ευρωκοινοβουλίου αλλά και με τον κυρίαρχο ρόλο του Συμβουλίου στη διατύπωση πολιτικής και στη θέσπιση νομοθεσίας. Είναι ξεκάθαρο πως στο Συμβούλιο και ειδικότερα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ο συσχετισμός δύναμης μεταξύ των κρατών μελών διαμορφώνει τις κύριες αποφάσεις. Σημειώστε πως το Ευρωκοινοβούλιο δεν έχει καμία εξουσία λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του 'Ευρωπαϊκού Εξάμηνου', της διαδικασίας δηλαδή στο πρώτο ήμισυ κάθε έτους, με την οποία τα εθνικά 'μεταρρυθμιστικά' μέτρα και τα μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής εξετάζονται και διορθώνονται, από την Επιτροπή και το Συμβούλιο.
- Η απουσία μιας ισχυρής δημοκρατίας έχει ως συνέπεια την υπερβάλλουσα επιρροή των επιχειρηματικών λόμπυ που κυριαρχούν στις τεχνικές επιτροπές της ΕΕ και είναι ικανά να διαμορφώσουν πολιτικές και νομοθεσίες κατά τα συμφέροντα τους.
- Το *ανώμαλο* καθεστώς της ΕΚΤ η οποία, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές κεντρικές τράπεζες, δεν είναι απλώς ανεξάρτητη με λειτουργικούς όρους αλλά και πέρα από τον έλεγχο οποιουδήποτε εκλεγμένου σώματος. Αυτό αποτρέπει τον άκρως απαραίτητο επανακαθορισμό του καθήκοντος της ΕΚΤ ως απάντηση στην χρηματοοικονομική αστάθεια, την κρίση δημόσιου χρέους και την εμβάθυνση της κρίσης ανεργίας.
- Το κοινωνικό έλλειμμα που προέρχεται από την απόλυτη προτεραιότητα που αναγνωρίζεται από τους θεσμούς της ΕΕ στην κοινή αγορά και στην ελευθερία διακίνησης αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Αυτό δεν σημαίνει μόνο πως η ΕΕ έχει αποτύχει να αναπτύξει σημαντικά κοινωνικά προγράμματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια ο ισχυρισμός των προτεραιοτήτων της κοινής αγοράς και πιο πρόσφατα η νομοθέτηση του 'πακέτου των 6' και του 'πακέτου των 2' μέτρων έχουν οδηγήσει σε αυξανόμενες επιθετικές κινήσεις ενάντια στο κοινωνικό κράτος, είτε μέσω απορύθμισης της νομοθεσίας, όπως με την οδηγία για

την διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών, είτε μέσω αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιοσύνης (ΕΔΔ)⁷, είτε πλέον μέσω μακροοικονομικών προγραμμάτων προσαρμογής που επιβάλλει η τρόικα⁸.

Η απώλεια νομιμοποίησης της ΕΕ που προκύπτει από αυτούς τους παράγοντες αποτυπώνεται στην άνοδο πολιτικών δυνάμεων εχθρικών προς την ΕΕ, στην μειωμένη συμμετοχή στις Ευρωεκλογές, καθώς και στην απογοήτευση και σκεπτικισμό πολλών, που κάποτε υποστήριζαν τη διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Μέσω της Συνθήκης της Λισαβόνας έγινε μια απόπειρα να ελαττωθούν τα προβλήματα νομιμοποίησης με την εμπλοκή των εθνικών κυβερνήσεων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ. Ωστόσο, οι νέες ρυθμίσεις κρίνονται ως ασήμαντες καθώς δεν ενισχύουν το ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων και δεν μεταφέρουν καμία εξουσία λήψης αποφάσεων από τους βασικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς στους εθνικούς περιφερειακούς⁹.

Οι δομές επιτήρησης που έχουν τοποθετηθεί τα τελευταία χρόνια μπορούν μόνο να επιδεινώσουν την κρίση νομιμοποίησης της ΕΕ. Η ενίσχυση του Συμφώνου Σταθερότητας είναι μόνο στους τύπους εφαρμόσιμη για όλα τα κράτη μέλη. Στην πράξη, η εστίαση στην ανταγωνιστικότητα και στο δανεισμό του δημόσιου τομέα υποδηλώνει ότι ισχύει για τα κράτη μέλη με τις ασθενέστερες οικονομίες – για τα μέλη από την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, για την περιφέρεια του Νότου και την Ιρλανδία. Επίσης, στην πράξη, οι απαιτήσεις που έχουν τεθεί στα ασθενέστερα κράτη είναι επηρεασμένες από τα ισχυρότερα κράτη που δρουν μέσω του Συμβουλίου – και θα έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν ότι ακόμα και ένα ισχυρό κράτος (όπως η Γαλλία για παράδειγμα), είναι πιθανό να χάσει ένα μέρος της ανταγωνιστικότητάς του σε σύγκριση με την Γερμανία, την Ολλανδία και συνεπώς να γίνει ένα λιγότερο δυνατό κράτος. Πρόκειται για ένα ηγεμονικό, σχεδόν αποικιοκρατικό, σύστημα. Οι μεγάλες οικονομικές δυσλειτουργίες που έχουν προκύψει έχουν συζητηθεί σε άλλα μέρη αυτού του Υπομνήματος: τα προγράμματα λιτότητας έχουν επιδεινώσει το δημόσιο χρέος μέσω της μείωσης του εισοδήματος και της παραγωγής. Η απάντηση της τρόικας και της Επιτροπής είναι να αντιδρούν στα αποτελέσματα αυτής της πολιτικής εφαρμόζοντας τις ίδιες πολιτικές αντιλήψεις και δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο. Από την οπτική γωνία της διακυβέρνησης, υπάρχει ένας σφετερισμός πολιτικής εξουσίας: τεράστιες αλλαγές επιβάλλονται στη νομοθεσία περί των εργασιακών, στην κοινωνική ασφάλιση, στα συνταξιοδοτικά συστήματα και στην ρύθμιση των υπηρεσιών · οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών περιουσιακών στοιχείων απαιτούνται αν και υπό τις τρέχουσες συνθήκες το μόνο που μπορεί να επιτευχθεί είναι η εκποίηση τους σε εξευτελιστικές τιμές.

Σημειώστε ότι η Τρόικα απαιτεί αλλαγές της διαδικασίας συλλογικών διαπραγματεύσεων - π.χ. άρση στην περίπτωση της Ελλάδας - αν και αυτή ισχύει σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας, όπου οι συλλογικές συμφωνίες επεκτείνονται και στις μη συμμετέχουσες επιχει-

⁷ Για την επίδραση πρόσφατων γνωμοδοτήσεων του ΕΔΔ στα συνδικαλιστικά δικαιώματα δείτε Keith D. Ewing και John Hendy (eds), *The New Spectre Haunting Europe: The ECJ, Trade Union Rights and the British Government*, Institute for Employment Rights, Liverpool, 2009.

⁸ Θα έπρεπε να αναγνωριστεί, ωστόσο, ότι πολλές εθνικές κυβερνήσεις διαβρώνουν από μόνες τους τα κοινωνικά τους μοντέλα. Συγκεκριμένα, έχει υπάρξει ένα κύμα νομοθεσίας στα κράτη μέλη προς τη μείωση εργασιακής προστασίας. Δείτε το Isabelle Schömann και Stefan Clauwaert, 'The crisis and national labour law reforms: a mapping exercise', ETUI Working Paper, 2012.4.

⁹ Philipp Kiiver, 'The Treaty of Lisbon, the National Parliaments and the Principle of Subsidiarity', *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2008m n.1, σ. 77-83

ρήσεις¹⁰. Το 'Μνημόνιο Συνεννόησης' που επιβλήθηκε στην Ελλάδα από την τρόικα ως όρος για μία εξαιρετικά περιορισμένη αναχρηματοδότηση, επιτρέποντας στην κυβέρνηση απλά να εξυπηρετεί το χρέος της, είναι ένα απολυταρχικό έγγραφο που ντροπιάζει την ΕΕ¹¹. Δεν επιβάλλει μόνο ανέφικτους στόχους για τη δημοσιονομική πολιτική, στερεί από τους Έλληνες κάθε δικαίωμα επιλογής για το πώς επιθυμούν να επιτύχουν τους στόχους, ενώ το κάνει με έναν εξευτελιστικό τρόπο. Επιτίθεται στην ουσία του ελληνικού συστήματος εργασίας και στο (εξαιρετικά ανεπαρκές) σύστημα κοινωνικών παροχών της Ελλάδας.

Οι ευρωπαϊκές ηγεσίες γνωρίζουν την κρίση νομιμότητας που αντιμετωπίζει η ΕΕ αλλά συνήθως ψάχνουν να καταστείλουν ή να προσπεράσουν τις δημοκρατικές πιέσεις παρά να απαντήσουν σε αυτές με γνήσιες αλλαγές πολιτικής. Μια κλασική περίπτωση, αποτελεί η πίεση που ασκήθηκε στην Ελλάδα να αποφύγει το δημοψήφισμα για τους όρους που συνοδεύουν την χρηματοδότηση από την τρόικα. Μία ακόμα περίπτωση, είναι η πρόσφατη έκθεση από τους Υπουργούς Εξωτερικών της ΕΕ (η Έκθεση Westerwelle), η οποία προτείνει διάφορες μεταρρυθμίσεις με την ελπίδα της αναστροφής της βαθιάς απογοήτευσης των Ευρωπαίων πολιτών από τις δομές και τις πολιτικές της ΕΕ¹². Ορισμένες από τις προτάσεις Westerwelle μπορεί να είναι θεμιτές. Άλλες είναι ωμά λαϊκιστικές, όπως η σκέψη της απ' ευθείας εκλογής του επικεφαλής της Επιτροπής, επιτρέποντας του στη συνέχεια να επιλέγει τους υπόλοιπους Επιτρόπους. Ωστόσο, η έκθεση πάσχει εντελώς από την υιοθέτηση της τρέχουσας προσέγγισης όσον αφορά στην κρίση της περιφέρειας. Η έκθεση τονίζει: 'Πιστεύουμε πως όταν η ευρωπαϊκή κρίση έχει ξεπεραστεί, οφείλουμε επίσης να βελτιώσουμε την συνολική λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης'. Αλλά εάν η τρέχουσα πολιτική έναντι των πληθυσμών των ασθενέστερων κρατών συνεχιστεί, η ζημιά στον οικονομικό ιστό και στη πολιτική κατάσταση της Ένωσης θα είναι τεράστια, και πιθανώς ανεπανόρθωτη.

Η πρόσφατη έκθεση από τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Herman van Rompuy, υιοθετεί μια άκρως τεχνική προσέγγιση στη μεταρρύθμιση της ζώνης του Ευρώ¹³. Οι κύριες προτάσεις αναφέρονται σε ένα ολοκληρωμένο καθεστώς επιτήρησης για τις τράπεζες και στην απόκτηση από την ΕΕ 'δημοσιονομικής ικανότητας'. Τα παραπάνω θα μπορούσαν να αποτελούν χρήσιμες εξελίξεις στο πλαίσιο της ακύρωσης χρέους, επέκτασης και ανάκτησης της απασχόλησης – σαν στήριξη του καθεστώτος επιτήρησης και των μέτρων λιτότητας, απλώς επαυξάνουν την δυσλειτουργία της τρέχουσας πολιτικής. Δίχως ουσιαστικές διαδικασίες για τη λογοδοσία των νέων δημοσιονομικών και τραπεζικών αρχών – υπάρχει μόνο μια πρόσκληση για ενεργότερη συμμετοχή του Ευρωκοινοβουλίου και των εθνικών κοινοβουλίων.

Η απόλυτη προτεραιότητα που έχει δοθεί στις τέσσερις ελευθερίες, στην ενιαία αγορά και στους κανόνες ανταγωνισμού, σημαίνει πως το μόνο μοντέλο δημοκρατίας συμβατό με το παρόν υπόδειγμα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι μια τυπική δημοκρατία, της οποίας ο τελικός στόχος είναι να εξουδετερώσει την αντιπολίτευση και να νομιμοποιήσει τις πολιτικές επιλογές του θεσμοθετη-

¹⁰ Μαρία Καραμεσίνη, 'Sovereign debt crisis: an opportunity to complete the neoliberal project and dismantle the Greek employment model', στο Steffen Lehndorff (ed), *A triumph of Failed Ideas: European models of capitalism in the crisis*, ETUI, Brussels, 2012

¹¹ Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 9 Φεβρουαρίου 2012

¹² Finally Report of the Future of Europe Group, www.cer.org.uk/sites/default/files/westerwelle_report_sep12.pdf.

¹³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Προς μια Πραγματική Οικονομική και Νομισματική Ένωση, ενδιάμεση έκθεση, Οκτώβριος 2012, Βρυξέλλες

μένου κέντρου παρά να εκπροσωπήσει τον λαό. Μια κριτική επισκόπηση του υπάρχοντος συστήματος διακυβέρνησης της ΕΕ, σημαίνει πως η δημιουργία μιας δημοκρατικής Ευρώπης χρειάζεται όχι μόνο μεταρρυθμίσεις στις διαδικασίες αλλά την υιοθέτηση ενός διαφορετικού μοντέλου ολοκλήρωσης, συμβατό με τις ανάγκες και τα συμφέροντα της κοινωνίας.

2.3 Επανοικοδομώντας τη διακυβέρνηση της ΕΕ

Η πιο επείγουσα αλλαγή ως προς τη διακυβέρνηση της ΕΕ αφορά στην αντιμετώπιση της κρίσης στις χώρες της περιφέρειας. Το σημερινό ηγεμονικό σύστημα πρέπει να αντικατασταθεί από μια αλληλέγγυα προσέγγιση, στο πλαίσιο της οποίας τόσο η οικονομική ανάκαμψη όσο και η εξάλειψη των ανισορροπιών θα αποτελεί κοινή ευθύνη όλων των κρατών μελών καθώς και της ΕΕ. Αυτό με τη σειρά του θα απαιτήσει είτε την από κοινού ανάληψη είτε την ακύρωση του μεγαλύτερου μέρους του χρέους των πιο αδύναμων κρατών.

Η ανάμειξη της τρόικα με τα κοινωνικά μοντέλα, τα συστήματα συλλογικών διαπραγματεύσεων και τις δημόσιες υπηρεσίες των ασθενέστερων κρατών πρέπει να σταματήσει, όπως και η εμπλοκή του ΔΝΤ στον προσδιορισμό της οικονομικής πολιτικής εντός της ΕΕ. Η διαδικασία διαμόρφωσης μέτρων μακροοικονομικής πολιτικής, που σήμερα δεν είναι παρά η επιτήρηση του αδύναμου από τον ισχυρότερο, πρέπει να λάβει ένα εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο, επικεντρωμένο σε μια συντονισμένη προσπάθεια για τη μείωση της ανεργίας και τη διόρθωση των ανισορροπιών της παραγωγικότητας, με την ευθύνη να μοιράζεται ισότιμα μεταξύ των ισχυρότερων και των ασθενέστερων κρατών.

Η αρμοδιότητα της ΕΚΤ πρέπει να διευρυνθεί για να συμπεριλάβει τη διαχείριση κρίσεων, τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και την προώθηση της απασχόλησης και θα πρέπει να κληθεί να υποστηρίξει ανεπιφύλακτα το συμφωνηθέν πλαίσιο της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης, όπου είναι αναγκαίο, της άμεσης χρηματοδότησης των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να αποβάλει τον οιωνεί δικαστικό της χαρακτήρα και να λειτουργήσει με δημοκρατικές διαδικασίες. Προκειμένου, να καταστεί η ΕΚΤ πιο ανεξάρτητη από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, θα πρέπει να σταματήσει η μετακίνηση κορυφαίων αξιωματούχων της ΕΚΤ σε θέσεις του ιδιωτικού χρηματοπιστωτικού τομέα. Ταυτόχρονα, πρώην ανώτατα διευθυντικά στελέχη των ιδιωτικών χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων δεν πρέπει να καταλαμβάνουν ανώτατες θέσεις στην ΕΚΤ, ενώ ανώτατοι αξιωματούχοι της θα πρέπει να αποκλείονται από την αναζήτηση εργασίας στον ιδιωτικό τραπεζικό τομέα μετά το τέλος της θητείας τους στην ΕΚΤ.

Βεβαίως, είναι δυνατό να αναπτυχθούν συγκεκριμένες διαδικαστικές προτάσεις για την αντιμετώπιση του δημοκρατικού ελλείμματος στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Μια πιθανότητα θα ήταν ένα αιρετό σώμα για την επίβλεψη της ΕΚΤ, μια άλλη θα μπορούσε να είναι η συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε θέματα οικονομικής πολιτικής της ΕΕ. Τέτοιου είδους, όμως, μεταρρυθμίσεις δεν έχουν μεγάλη αξία, και ίσως κάνουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων λιγότερο διαφανή, αν δεν συνδέονται με μια πλήρη μεταβολή της πολιτικής κατεύθυνσης, που είναι απαραίτητη για την αποκατάσταση της νομιμοποίησης της ΕΕ. Όσο η ΕΕ στερείται νομιμοποίησης, οι προκλήσεις ενάντια στο καθεστώς που επιβάλλεται στους ευρωπαίους πολίτες και η άρνησή τους να συμμορφωθούν με τους δυσλειτουργικούς και άδικους κανόνες, θα αποκτήσει αντιστοίχως ακόμα μεγαλύτερη νομιμότητα.

3 Επαναθεμελιώνοντας την κοινωνική πολιτική: οικονομικές, κοινωνικές και δημοσιονομικές προϋποθέσεις

3.1 Ανεργία, κοινωνική στέρηση και φτώχεια

Πουθενά αλλού οι πολίτες δεν έχουν νιώσει τα αποτελέσματα της τρέχουσας ευρωπαϊκής πολλαπλής κρίσης με τόσο άμεσο και έντονο τρόπο στη ζωή τους, όπως στην περιφέρεια. Οι βαθιές υφέσεις του 2009, ακολουθούμενες από, στην καλύτερη περίπτωση ασθενή ανάκαμψη στα περισσότερα κράτη μέλη, και, στην χειρότερη περίπτωση, περαιτέρω έντονη συρρίκνωση της οικονομίας (στην Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Σλοβενία), έχουν ενισχυθεί από τη στρατηγική διαχείρισης κρίσεων τόσο στην ΕΕ, όσο και σε επίπεδο κρατών μελών, η οποία επικεντρώνεται μόνο σε μια διάσταση της κρίσης – δημόσιο χρέος – και τοποθετεί τις άλλες διαστάσεις σε δευτερεύουσα θέση. Η επιτακτική ανάγκη της ταχείας μείωσης των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού και του συνολικού χρέους σε όλη την Ευρώπη, αποτελεί – στο επίπεδο της Επιτροπής και στο επίπεδο των βασικών κρατών (Γερμανία, Ολλανδία, Αυστρία, Φιλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο) – την πρωταρχική προϋπόθεση για την επίτευξη της ανάκαμψης της περιφέρειας. Ωστόσο, η «θεραπεία» δια μέσου της λιτότητας δεν είναι μόνο αντιπαραγωγική, προκαλώντας ασφυξία στην ήδη ασθενή ανάκαμψη, πάνω απ' όλα είναι καταστροφική για τη ζωή και την ευκαιρία ζωής εκατομμυρίων ευρωπαίων, πιο εμφανώς στις νότιες και ανατολικές περιοχές της περιφέρειας.

Η λιτότητα συνιστά μια άμεση και συγκεκριμένη απειλή για την επιβίωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας και παροχής δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία, και μια γενική απειλή για το «βασικό στόχο» των συμφωνηθέντων στη Συνθήκη της Ρώμης, δηλαδή «για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας των λαών» (προοίμιο, παρ.4) και για την επίτευξη της αναφερόμενης ως «κοινωνική Ευρώπη» στα τέλη της δεκαετίας του 1980 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή επί ηγεσίας Ζακ Ντελόρ και άλλων. Η δήλωση του Μάριο Ντράγκι ότι το «ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο έχει ήδη αποβιώσει», ενώ ήταν υπερβολική, υπονοεί μια ξεκάθαρη επιθυμία ενημέρωσης του επενδυτικού κοινού των ΗΠΑ ότι το υποτιθέμενο υψηλό κόστος των ευρωπαϊκών συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας μειώνεται και ότι οι «μεταρρυθμίσεις» των τελευταίων χρόνων από την πλευρά της προσφοράς επιταχύνονται¹⁴.

Το τοπίο της κοινωνικής πολιτικής στην Ευρώπη φαίνεται ολοένα και πιο δυσοίωνο. Οι μέσοι όροι των ποσοστών ανεργίας αυξάνονται στην περιφέρεια, φτάνοντας το 11.4% στη ζώνη του ευρώ τον Αύγουστο του 2012 και το 10.5% στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην Ελλάδα και την Ισπανία τα ποσοστά ανεργίας φτάνουν περίπου στο ένα τέταρτο του ενεργού πληθυσμού, ενώ το ποσοστό ανεργίας των νέων είναι διπλάσιο από το μέσο ποσοστό ανερχόμενο στο 22.7% για την Ευρωπαϊκή Ένωση και φτάνοντας σε καταστροφικά επίπεδα στην Ελλάδα (55.4%), την Ισπανία (52.9%), την Ιταλία (39.3%) και την Πορτογαλία (35.9%). Η ανεργία των νέων, σύμφωνα με μια έρευνα του Eurofound, που είναι οργανισμός της ΕΕ, κοστίζει στην περιφέρεια 152δισ ευρώ ετησίως όσον αφορά στην απώλεια παραγωγικότητας και τα επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας. Το αποτέλεσμα της «πληγής» που προκαλεί η απώλεια εισοδήματος - καταδικάζοντας τους νέους πολίτες με παρατεταμένες περιόδους ανεργίας σε σημαντική απώλεια αποδοχών, σε σύγκριση με τους απασχολούμενους της ίδιας ηλικιακής ομάδας – ενέχει πραγματικό κίνδυνο πολιτικής απογοήτευσης, κοινωνικού κατακερματισμού και απόγνωσης, και ως εκ τούτου αντιπροσωπεύει μια μακροπρόθεσμη μακροοικονομική και μακρο-κοινωνική «πληγή» για την περιφέρεια ως σύνολο¹⁵.

¹⁴ *Wall Street Journal*, 24 February 2012.

¹⁵ Η μακροχρόνια ανεργία επηρεάζει ένα αυξανόμενο ποσοστό ατόμων εργάσιμης ηλικίας. Για λεπτομερή στοιχεία κατά περιοχή, βλ. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language>.

Μια σχετική και άμεση συνέπεια της οικονομικής κρίσης, η οποία ενισχύθηκε από την ταυτόχρονη απομόχλευση επιχειρήσεων, νοικοκυριών και κρατών, είναι η σημαντική αύξηση των ποσοστών αυτοκτονίας, ιδίως στην Ελλάδα και την Ιταλία. Το 2011 οι αυτοκτονίες στην Ελλάδα αυξήθηκαν κατά 45% γύρω στις 450, σύμφωνα με την ημερήσια ελληνική εφημερίδα Τα Νέα. Το ίδιο έτος οι αυτοκτονίες νέων ανθρώπων στην Ιταλία αυξήθηκαν κατά 36%¹⁶.

Η ουσία της πολιτικής της λιτότητας στρέφεται κυρίως στη μείωση των κρατικών δαπανών και όχι περιορισμό των κενών στα έσοδα. Οι περικοπές που προκύπτουν στον προϋπολογισμό παράγουν μειώσεις τόσο στις δημόσιες επενδύσεις μέσω της ακύρωσης ή αναβολής έργων υποδομής, όσο και στους βασικούς τομείς της υγείας, της παιδείας, της κοινωνικής ασφάλισης και των επιδομάτων κοινωνικής πρόνοιας. Σημαντικές μειώσεις των θέσεων απασχόλησης στο δημόσιο τομέα έχουν ήδη επέλθει ή σχεδιάζονται στην Ελλάδα, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, την Ιταλία, τη Λιθουανία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία μέσω απολύσεων των λεγόμενων υπεράριθμων ή τις αποκαλούμενες «φυσικές απώλειες» (καμία αντικατάσταση αυτών που αποχωρούν ή συνταξιοδοτούνται). Οι συνθήκες απασχόλησης επιδεινώνονται σαν αποτέλεσμα ενός συνδυασμού μειώσεων των ονομαστικών και πραγματικών μισθών στο δημόσιο τομέα, με τη μείωση των κατώτατων μισθών, την αποδυνάμωση της προστασίας της απασχόλησης, την περαιτέρω φιλελευθεροποίηση των βραχυπρόθεσμων συμβάσεων, την αύξηση των εβδομαδιαίων ωρών εργασίας, την αποδυνάμωση της εμπλοκής του κράτους στη διαδικασία συλλογικής διαπραγμάτευσης των μισθών, την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης και – στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ισπανίας – με τις ήδη εφαρμοζόμενες ή σχεδιαζόμενες περικοπές στις μηνιαίες κρατικές πληρωμές συντάξεων¹⁷.

Το σωρευτικό αποτέλεσμα της ύφεσης, της στασιμότητας και της λιτότητας είναι τόσο η αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού στα κράτη μέλη της ΕΕ που κινδυνεύει από τη φτώχεια – όπως αποτυπώνεται στο σχετικό δείκτη σε σύγκριση με το μέσο εισόδημα – όσο και η σημαντική αύξηση στα επίπεδα της απόλυτης φτώχειας, πείνας, έλλειψης στέγης και θνησιμότητας μεταξύ των περιθωριοποιημένων ομάδων. Έτσι το 2011, ενώ η Βουλγαρία εμφάνιζε ένα ήδη υψηλό ποσοστό του 22% του πληθυσμού να διατρέχει τον κίνδυνο της φτώχειας, ένα μεγάλο ποσοστό του 48% του πληθυσμού υπέφερε από πραγματική έλλειψη υλικών αγαθών¹⁸.

Όπως και η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει αναγνωρίσει, η έλλειψη στέγης έχει αυξηθεί από το 2008 σε όλη την Ευρώπη, ως αποτέλεσμα της υποθήκευσης σε τράπεζες, των κατασχέσεων και των εξώσεων¹⁹. Στην Ελλάδα και την Ισπανία, αναφέρονται όλο και πιο συχνά ελλείψεις φαρμάκων στα δημόσια συστήματα υγείας, ένα φαινόμενο που ήταν ανήκουστο για τις προηγμένες οικονομίες της Ευρώπης πριν από την τρέχουσα κρίση, ενώ η Ισπανία, η Λιθουανία και η Λετονία έχουν προβεί σε σημαντικές περικοπές θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα υγείας. Υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία ότι η λιτότητα δεν επιβαρύνει εξίσου όλους τους πολίτες στα κράτη μέλη ή ακόμη και σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κατά κύριο λόγο, οι ασθενέστερες, περιθωριοποιημένες ομάδες – οι άνεργοι, οι «φτωχοί εργαζόμενοι», οι συνταξιούχοι, οι άρρωστοι και οι άστεγοι – ιδίως στα περιφερειακά νότια και

¹⁶ *Ta Nea*, <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26510&subid=2&pubid=112846138>; *Der Spiegel*, 15 April 2012.

¹⁷ See Christoph Hermann, Karl Hinrichs and Magnus Brosig, 'The Financial Crisis and its Effects on Social States', *FORBA Working Paper*, Vienna, 2012

¹⁸ *Employment and Social Developments in Europe*, 2011, p. 115.

¹⁹ Nicole Fonderville and Terry Ward, 'Homelessness during the Crisis', *Research Note 8, Social Europe*, European Commission, 2011; BBC, 'Greeks queue as pharmacies run out of medicines', 6 June 2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-18343048>

ανατολικά κράτη μέλη που υπόκεινται σε αυστηρό έλεγχο εφαρμογής των όρων, που θέτουν η Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, φέρουν υψηλό κόστος. Αλλά, την ίδια στιγμή, μια νέα και ανησυχητική εξέλιξη είναι ότι ορισμένοι τομείς της μεσαίας τάξης αντιμετωπίζουν επίσης μια διαδικασία φτωχοποίησης ως αποτέλεσμα της κρίσης.

3.2 Επανα-εμπορευματοποίηση του κράτους πρόνοιας

Η αποτυχία της ΕΕ είτε να διαγνώσει το εύρος και το βάθος της κρίσης στην περιφέρεια, είτε να συντονίσει ένα ισορροπημένο και ρεαλιστικό πρόγραμμα διαχείρισης της κρίσης σε μια μακροπρόθεσμη προοπτική, αποτελεί θεμελιώδες εμπόδιο τόσο για την ανάκαμψη, όσο και για τη συναινετική ανοικοδόμηση ενός ευρωπαϊκού προγράμματος που να είναι κοινωνικά δίκαιο και οικολογικά βιώσιμο. Είτε λόγω σχεδιασμού, είτε εξ' ορισμού, η Ευρώπη κινδυνεύει να χάσει την κοινωνική συνοχή και την πολιτική αλληλεγγύη που ήταν το θεμέλιο για σχεδόν επτά δεκαετίες ειρήνης και πολιτισμού και το οποίο βασίζεται στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αντιστροφή της τρέχουσας τάσης και η αποκατάσταση των θεμελίων για μια κοινωνική ατζέντα μετασχηματισμού στην Ευρώπη αντιπροσωπεύει μια σημαντική και πολυδιάστατη πρόκληση για τους λαούς της. Μια κριτική διάσταση σε μια τέτοια διαδικασία είναι η αποκατάσταση κοινής πεποίθησης ως προς τον κεντρικό ρόλο, που διαδραματίζουν τα δημόσια αγαθά και η κρατική δημοσιονομική πολιτική στην εξασφάλιση πολιτισμικών κανόνων και κοινωνικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη. Για την εξασφάλιση επαρκούς παροχής δημοσίων αγαθών – με τη μορφή καθολικών δικαιωμάτων στην παιδεία, κοινωνική προστασία και πρόνοια – μια ολοκληρωμένη Ένωση των 27 ή περισσότερων κρατών μελών προϋποθέτει μέτρα πολιτικής τόσο για τη σύγκλιση των οικονομικών επιδόσεων (συμπεριλαμβανομένων των εξωτερικών ισοζυγίων πληρωμών), όσο και για τη δημοκρατική δημοσιονομική διακυβέρνηση, όπως αναφέρεται παραπάνω.

Από την έναρξη της κρίσης, δεκαετίες επιτευγμάτων σχετικά με τη συλλογική δράση και τις κοινωνικές παροχές τίθενται ολοένα και περισσότερο υπό αμφισβήτηση και, σε πολλές περιπτώσεις, αποδομούνται με ανελέητο τρόπο. Ιστορικά, ο πιο σημαντικός κοινός παρανομαστής των ασκούμενων κοινωνικών πολιτικών στις χώρες της ΕΕ ήταν η διαχείριση ή απεμπλοκή της αγοράς από την παροχή δημόσιων υπηρεσιών, όπως η υγεία και η παιδεία. Αυτή ήταν η λεγόμενη απο-εμπορευματοποίηση των αγαθών και υπηρεσιών που θεωρούνταν αναγκαία για τη διατήρηση ενός βασικού επιπέδου διαβίωσης. Επιδοτήσεις τροφίμων (μερική απο-εμπορευματοποίηση) και δωρεάν παροχή υπηρεσιών υγείας και βασικής εκπαίδευσης (από-εμπορευματοποίηση) είναι τα πιο συνηθισμένα παραδείγματα. Η κοινωνική πολιτική έχει, επίσης, αναπτυχθεί ώστε να παρεμβαίνει στην αγορά εργασίας, για παράδειγμα περιορίζοντας την παιδική εργασία, καθορίζοντας έναν κατώτατο μισθό ή νομοθετώντας κατά των διακρίσεων βάσει φύλου, φυλής και θρησκείας.

Οι χώρες της ΕΕ έχουν χρησιμοποιήσει διάφορους συνδυασμούς των παραπάνω στοιχείων, μετατρέποντας την κοινωνική πολιτική σε ένα εργαλείο όχι μόνο αναδιανομής των εισοδημάτων της αγοράς, αλλά επίσης εγγύησης του νόμιμου δικαιώματος του πολίτη σε ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης ανεξάρτητα από την αγορά²⁰.

Υπάρχουν ωστόσο και οικονομικοί λόγοι για την κρατική παρέμβαση στο κοινωνικό πεδίο. Για παράδειγμα, οι επιπτώσεις για την οικονομία των υπηρεσιών παροχής υγείας και παιδείας, ο κακός

²⁰ Birgit Mahnkopf, 'Das Sozialmodell noch einer aggressiven Handelsmacht: Zur Funktionalisierung von Sozialpolitik für die Außenwirtschaftsstrategie der EU', 2007, Quoted in Christoph Hermann and Ines Hofbauer, 'The European social model: between competitive modernisation and neoliberal resistance' *Capital and Class*, 2007, No. 97, pp. 125-139.

σχεδιασμός και η έλλειψη πρόβλεψης σχετικά με τις συντάξεις, η κατάρρευση των ασφαλιστικών αγορών σε περιόδους υψηλού κινδύνου.

Ενώ η διαμόρφωση κοινωνικής πολιτικής αποτελεί ευθύνη των κρατών μελών, οι οδηγίες της ΕΕ για κοινωνικά θέματα, όπως η ισότητα των δυο φύλων ως προς τις αμοιβές και τις συνθήκες εργασίας, θέτουν τη βάση για τα κράτη μέλη, τα οποία οφείλουν να τις ενσωματώσουν στην εθνική τους νομοθεσία. Σε αντίθεση με τους κανόνες για τα ελλείμματα του προϋπολογισμού που μπορούν να οδηγήσουν σε αυτόματα πρόστιμα, ωστόσο, δεν επιβάλλονται κυρώσεις στα κράτη μέλη όταν παραβλέπουν τις οδηγίες κοινωνικής πολιτικής, εκτός αν οι εθνικές νομοθεσίες τεθούν στην κρίση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Αυτή είναι η πιο σημαντική διαφορά μεταξύ των δημοσιονομικών κανόνων και των κοινωνικών οδηγιών.

Στο πλαίσιο αυτό, η χρηματοπιστωτική κρίση έχει πλήξει τον κοινωνικό τομέα σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Η ομοιομορφία των περικοπών στα δημόσια έξοδα και το γεγονός ότι επικεντρώνονται στον κοινωνικό τομέα είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή, δεδομένου ότι οι διάφορες χώρες εμφανίζουν μεγάλες αποκλίσεις στην οικονομική δομή τους και σε σημαντικούς δείκτες, όπως οι δείκτες ανεργίας, χρέους και ελλείμματος. Η πρόβλεψη του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ για το 2012, για παράδειγμα, κυμαίνεται μεταξύ 21.3% του ΑΕΠ για το Λουξεμβούργο και 176.7% για την Ελλάδα, ενώ το ποσοστό του δημοσιονομικού ελλείμματος κυμαίνεται από 0.2% του ΑΕΠ για τη Γερμανία στο 8.4% για την Ιρλανδία. Και, όμως, το Λουξεμβούργο έχει επίσης ξεκινήσει περικοπές στις δημόσιες δαπάνες και στις επιχορηγήσεις για την παιδεία. Ανησυχητικά, μια μεσαίου μεγέθους, αλλά οικονομικά διαφοροποιημένη χώρα όπως η Ολλανδία, με δημόσιο χρέος που αντιστοιχεί στο 63% και έλλειμμα στο 5.1% του ΑΕΠ, σχεδίαζε σημαντικές περικοπές στις δημόσιες δαπάνες μέχρι την κατάρρευση της κυβέρνησης συνασπισμού τον Απρίλη του 2012.

Στην ουσία, προωθείται μια ενιαία πολιτική περικοπών δαπανών για όλες τις χώρες, αδιαφορώντας πλήρως για την οικονομική δομή τους και την ιδιαιτερότητα των πληθυσμών τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτή περιλαμβάνει γενικές περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, σε άλλες συνεπάγεται πιο συγκεκριμένα μέτρα, όπως οι περικοπές κονδυλίων του προϋπολογισμού στον τομέα της υγείας και της παιδείας, η μείωση του κατώτατου μισθού, μειώσεις συντάξεων και αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης, πάγωμα μισθών, κλπ.

Η αναδιάρθρωση δεν περιορίζεται στις περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, αλλά επεκτείνεται και στην αμφισβήτηση και σε αρκετές περιπτώσεις, εγκατάλειψη του κοινωνικού υποδείγματος της από-εμπορευματοποίησης. Η εισαγωγή των συστημάτων κουπονιών και χρεώσεων χρήσης στον τομέα της παιδείας και της υγείας έχει οδηγήσει στην επανα-εμπορευματοποίηση αυτών των υπηρεσιών, ακόμα και σε χώρες που θα μπορούσαν να παρέχουν στους πολίτες τους δωρεάν υπηρεσίες υγείας και παιδείας και που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τυχόν ανησυχίες σε θέματα ανταγωνιστικότητας με πιο αποτελεσματικούς τρόπους.

Η αύξηση της «ευελιξίας» των αγορών εργασίας είναι ένα κεντρικό χαρακτηριστικό της απάντησης που δίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κρίση. Θεωρείται ως βασικό μέσο για την εξασφάλιση της μακροπρόθεσμης οικονομικής ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης. Τα μέτρα που προτείνονται από την Επιτροπή γι' αυτό το σκοπό περιλαμβάνουν πάγωμα μισθών και μείωση των επιδομάτων αδειας, περικοπές στις συντάξεις και αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης, μείωση της αποζημίωσης λόγω απόλυσης, μείωση των ημερών αδειας, χαλάρωση των περιορισμών στις απολύσεις, μείωση της διάρκειας και του ύψους των επιδομάτων ανεργίας, περιορισμό των συλλογικών συμβάσεων σε

τομείς ή εταιρίες και όχι στο σύνολο της οικονομίας, μείωση στα προνοιακά επιδόματα, και επέκταση της μερικής και προσωρινής εργασίας²¹. Οι προτάσεις είναι ιδιαίτερα αμφισβητούμενες από πλευράς οικονομικής λογικής και απειλούν το μοντέλο κοινωνικής πολιτικής που βασίστηκε στην εργασία ως πρωταρχική πηγή βιοπορισμού των νοικοκυριών και στην προστασία του βιοπορισμού μέσω της απο-εμπορευματοποίησης των δημοσίων υπηρεσιών και της κρατικής παρέμβασης στην αγορά εργασίας.

3.3. Προϋποθέσεις δημοσιονομικής αλληλεγγύης και κοινωνικής συνοχής

Η φορολογική παράδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης επηρεάστηκε σοβαρά από την εμφάνιση του ‘ανταγωνιστικού κράτους’, στο πλαίσιο του οποίου, τα κράτη μέλη της Ε.Ε. επιδιώκουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα το ένα έναντι του άλλου, προσφέροντας πιο ευνοϊκά φορολογικά και ρυθμιστικά καθεστάτα σε υφιστάμενους και μελλοντικούς επενδυτές. Παρά τις κατά καιρούς προσπάθειες εναρμόνισης της φορολογίας των επιχειρήσεων και του διασυνοριακού εισοδήματος από επενδύσεις, τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν παγιδευτεί σε μια ανταγωνιστική σπείρα, μειώνοντας τους συντελεστές φορολογίας των εταιρειών και στην περίπτωση πολλών κρατών μελών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εγκαταλείποντας την αρχή της προοδευτικής φορολογίας του εισοδήματος υπέρ των ‘ενιαίων φορολογικών συντελεστών’. Η εξάλειψη της προοδευτικότητας και η συνεπακόλουθη εξάρτηση από την έμμεση φορολογία (ακόμα πιο κοινωνικά άδικη) εντός της Ε.Ε., περιορίζει την δυνατότητα των κρατών να μειώσουν την απόλυτη και τη σχετική φτώχεια μέσω μέτρων κοινωνικής πρόνοιας.

Η αποτυχία της Επιτροπής και των ηγετικών κρατών να επιτύχουν κάποια σημαντική εναρμόνιση της άμεσης φορολογίας, δεν έχει απλώς επιτρέψει στον φορολογικό ανταγωνισμό να μειώσει τη δημοσιονομική ευρωστία των κρατών μελών, αλλά έχει επίσης φανερώσει τις πολύ ιδιαίτερες αδυναμίες των κρατών με χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές και χρόνια εξωτερικά ελλείμματα. Στην περίπτωση της ευρωζώνης, αποκάλυψε το κόστος της ανικανότητας της ΕΕ να επιλύσει τόσο το πρόβλημα της φορολογικής ανομοιομορφίας όσο και των αποκλίσεων στα εξωτερικά ισοζύγια μεταξύ των κρατών μελών. Δεν αποτελεί σύμπτωση ότι οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες με τους χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές και τα μεγαλύτερα εξωτερικά ελλείμματα - συγκεκριμένα η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία – ήταν οι πρώτες που ζήτησαν βοήθεια από τα άλλα μέλη της νομισματικής ένωσης. Και στις τρεις περιπτώσεις, η καταστροφική έκθεση στην τραπεζική κατάρρευση (Ιρλανδία) και τη βαθιά ύφεση (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία), συνδυασμένη με χρόνια ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, εξανέμιε τις όποιες ελπίδες αντιμετώπισης της δομικής ή της κυκλικής κρίσης μέσω των αυτόματων σταθεροποιητικών μηχανισμών. Και τα τρία κράτη άρχισαν αμέσως να εξαρτώνται από την εισαγωγή κεφαλαίου με τη μορφή εθνικού χρέους. Με δεδομένη την αρχιτεκτονική της ευρωζώνης και την κυριαρχία της αποπληθωριστικής πολιτικής, όπως και την απουσία οποιουδήποτε ελέγχου της κερδοσκοπίας επί των κρατικών ομολόγων, η ανάγκη για μεταβιβάσεις πόρων εντός της ζώνης του ευρώ κατέστη αναπόφευκτη.

Χωρίς φορολογική σύγκλιση και ισχυρά δημόσια οικονομικά, που να μη βασίζονται στη λιτότητα αλλά στην επιδίωξη της πλήρους απασχόλησης, η ευρωπαϊκή προοπτική είναι καταδικασμένη και μαζί με αυτήν, η δυνατότητα εφαρμογής μίας κοινωνικής πολιτικής ριζικών μετασχηματισμών. Τα

²¹ Zachary Laven and Federico Santi, *EU Austerity and Reform: a Country by Country Table*, 2012, <http://www.europeaninstitute.org/April-2012/eu-austerity-and-reform-a-country-by-country-table-updated-may-3.html>.

μέτρα που απαιτούνται για να μπου οι δημοσιονομικές βάσεις της κοινωνικής προόδου και του πολιτισμού στην Ευρώπη, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. θα πρέπει να δεσμεύονται από την αρχή της προοδευτικής φορολογίας ως το θεμέλιο για μια αποτελεσματική Ένωση, που επιδιώκει την οικονομική σύγκλιση των μελών του και τη δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος τόσο εντός όσο και μεταξύ των κρατών μελών.
2. Πρέπει να υπάρξει η μεγαλύτερη δυνατή εναρμόνιση της προοδευτικής κλίμακας, των βασικών επιδομάτων και των συντελεστών τόσο για τα χαμηλότερα επίπεδα όσο και για την κορυφή της κλίμακας φορολογίας του εισοδήματος φυσικών προσώπων.
3. Πρέπει να υπάρξει στενότερη αντιστοίχιση μεταξύ των συντελεστών φορολογίας των ανωνύμων εταιρειών και εκείνων, που εφαρμόζονται στο εκτιμώμενο εισόδημα των μη ανωνύμων εταιρειών. Αυτό είναι απαραίτητο για την αποφυγή μεταφοράς εισοδήματος και κέρδους από τη μια μορφή δραστηριότητας στην άλλη και για τη διασφάλιση μίας δίκαιης συνεισφοράς του κεφαλαίου στην παροχή δημοσίων αγαθών (φυσικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών υποδομών), τα οποία ωφελούν όλους τους οικονομικούς δρώντες.
4. Πρέπει να υπάρχουν κοινοί κανόνες υπολογισμού της φορολογικής βάσης, ιδιαίτερα των μετακινούμενων φορολογικών βάσεων, οι οποίες λόγω πολιτικής αμέλειας, συχνά δεν καταβάλλουν φόρο στην επικράτεια, στην οποία προκύπτει το εισόδημα και τα κέρδη τους.
5. Όλα τα κράτη μέλη πρέπει να δεσμεύονται σχετικά με τη διαφάνεια και την αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών τόσο επί των προσωπικών όσο και επί των εταιρικών εισοδημάτων, ιδίως των φυσικών/ νομικών προσώπων, των οποίων το εισόδημα δημιουργείται σε παραπάνω της μίας επικράτειας. Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες που έχει ήδη εγκρίνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο [σχετικά με την Οδηγία για τη φορολόγηση των αποταμιεύσεων (Savings Tax Directive) και την ενοποιημένη φορολογική βάση των εταιρειών (Common Consolidated Corporate Tax Base - CCCTB)] πρέπει να επιταχυνθούν. Οι διμερείς συμφωνίες (Βρετανία – Ελβετία, Γερμανία – Ελβετία), οι οποίες υπονομεύουν τόσο το πνεύμα όσο και τη δυνατότητα εφαρμογής της Οδηγίας για τη φορολόγηση των αποταμιεύσεων, θα πρέπει να ανακληθούν. Η Οδηγία CCTB πρέπει να αναπτυχθεί σε συνδυασμό με τις κατά χώρα Εκθέσεις (Country – by- country Reporting), υπό τη διεύθυνση της Ε.Ε.
6. Η δυνατότητα φοροδιαφυγής μέσω ευρωπαϊκών και υπερπόντιων φορολογικών παραδείσων πρέπει να εξαλειφθεί, όπως και η διαδεδομένη χρησιμοποίηση ‘εταιρειών βιτρίνας’ από τον χρηματοπιστωτικό τομέα. Ο Δείκτης Χρηματοπιστωτικής Μυστικότητας²² (Financial Secrecy Index) είναι σίγουρα ένας πιο ακριβής δείκτης της πιθανής κατάχρησης των φορολογικών παραδείσων από ό,τι οι Μαύρες/Άσπρες Λίστες (Black/White Lists) του ΟΟΣΑ, οι οποίες χρησιμοποιούνται από την Επιτροπή στο (όπως προβλέπεται αδύναμο) πρόγραμμα κατά του ‘βλαπτικού φορολογικού ανταγωνισμού’.
7. Τα κράτη μέλη της Ε.Ε. πρέπει να ασχοληθούν ενεργά με τη θεσμοθέτηση και επέκταση της φορολογίας του πλούτου και την μερική απόδοση των εσόδων από τη φορολογία του πλούτου σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
8. Πρέπει να θεσπιστεί πανευρωπαϊκά ένας φόρος καυσίμων των αεροσκαφών, ώστε να εξαλειφθεί η ανωμαλία, που ευνοεί τις αερομεταφορές έναντι των ανταγωνιστικών επίγειων μέσων μεταφοράς, μαζί με την εναρμόνιση και επέκταση των υφιστάμενων φόρων άνθρακα, πάλι με τη μερική απόδοση των εσόδων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

²² Βλέπε <http://www.financialsecrecyindex.com>.

9. Η τάση προς μία μεγαλύτερη εξάρτηση από την αντιστρόφως αναλογική έμμεση φορολογία πρέπει να σταματήσει και να επιτευχθεί μία καλύτερη ισορροπία μεταξύ της προοδευτικής άμεσης φορολογίας και των φόρων επί της κατανάλωσης.
10. Η καταστροφική δυναμική του ευρωπαϊκού φορολογικού ανταγωνισμού πρέπει να εξαιρεθεί προς το συμφέρον της αλληλεγγύης και των βιώσιμων πλαισίων διακυβέρνησης. Μία κοινότητα κοινών συμφερόντων και αξιών δεν μπορεί να ανέχεται την ύπαρξη φορολογικών καιροσκόπων ('free riders'), οι οποίοι είτε εκμεταλλεύονται τη φορολογική βάση άλλων περιοχών είτε δεν συμμορφώνονται με τα συμπεφωνημένα όρια φορολογίας. Τα εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα φορολογίας των ανωνύμων εταιρειών στην Ιρλανδία, τη Λετονία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, αλλά και πολλών βαλκανικών κρατών, καθώς και της ανατολικής Γειτονίας, υποσκάπτουν τις αρχές της αλληλεγγύης που είναι αναγκαία για μία στενά συνδεδεμένη ομάδα κρατών.
11. Πρέπει να επιτρέπεται ένας βαθμός ευελιξίας στη διαφοροποίηση των φορολογικών συντελεστών στα επιμέρους κράτη μέλη, για την αντιμετώπιση διαφορετικών επιπέδων ζήτησης και επιπέδων ανεργίας. Όμως, μια τέτοια απόκλιση πρέπει να αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τα άλλα κράτη μέλη, έτσι ώστε να αποφεύγεται η ανταγωνιστική υπονόμευση της συνολικής φορολογικής βάσης της Ε.Ε.

Εντός των αναπτυγμένων καπιταλιστικών κοινωνιών, η φορολογία – ιδιαίτερα η προοδευτική φορολογία εισοδήματος – αποτελεί τον κινητήριο μοχλό αποκατάστασης της ανισοκατανομής εισοδήματος και πλούτου και της κοινωνικής ασφάλισης όλων των πολιτών της. Αποτελεί επίσης το θεμέλιο μίας κουλτούρας κοινωνικής αλληλεγγύης, η οποία αναγνωρίζει τόσο την ανάγκη για συλλογική χρηματοδότηση και διατήρηση των δημοσίων αγαθών όσο και το θεμιτό της κοινωνικής συνοχής, της ισότητας των ευκαιριών, των κοινών βαρών και ανταμοιβών. Η απειλή για τους ευρωπαϊκούς θεσμούς αλληλεγγύης και ευημερίας που συνεπάγεται η πανευρωπαϊκή λιτότητα, είναι πολύ πιο μεγάλη από ό, τι αντιλαμβάνονται οι ευρωπαϊκές ελίτ.

Τα φορολογικά ζητήματα που συζητήθηκαν παραπάνω ενσωματώνουν ένα μοντέλο αλληλεγγύης βασισμένο στην μη συμμετρική αμοιβαιότητα παρά στο φονταμενταλισμό της αγοράς. Σε αυτό το μοντέλο αλληλεγγύης, οι συνεισφορές μέσω του φόρου βασίζονται στους πόρους (πλούτος και εισόδημα) των ατόμων, ενώ η βοήθεια βασίζεται στις ανάγκες τους. Σε αντίθεση προς το μοντέλο αλληλεγγύης της μη συμμετρικής αμοιβαιότητας, οι στόχοι κοινωνικής πολιτικής που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα «Ευρώπη 2020» είναι περιορισμένοι και αντίθετοι με την τρέχουσα πορεία εκτεταμένων περικοπών. Ακόμα και οι μετριοπαθείς στόχοι του «Ευρώπη 2020» - για συμμετοχή στην αγορά εργασίας του 75% των ατόμων ηλικίας 20-64 χρόνων, για μείωση της σχολικής διαρροής σε ποσοστό κάτω του 10%, για αύξηση του ποσοστού εγκατάλειψης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ποσοστό κάτω του 40% και για μείωση κατά 20 εκατομμύρια του αριθμού των φτωχών ή εκείνων που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο φτώχειας - φαίνονται ολοένα και πιο δυσπρόσιτοι.²³ Έρευνες της Επιτροπής, δείχνουν ότι 40 εκατομμύρια άτομα στην ΕΕ αντιμετωπίζουν σοβαρές στερήσεις και 80 εκατομμύρια είναι κάτω από το όριο φτώχειας, δηλαδή κάτω από το 60% του μέσου εισοδήματος. Ήδη το 2010, υπολογίζονταν ότι 115 εκατομμύρια άτομα ήταν αντιμέτωπα με τον κίνδυνο της φτώχειας, περιλαμβανομένων 27 εκατομμυρίων παιδιών.²⁴ Το 'όραμα' του προγράμματος «Ευρώπη 2020» για απομάκρυνση 20 εκατομμυρίων από τον κίνδυνο φτώχειας, θα αφήσει 95 εκατομμύρια σε αυτήν την κατηγορία, κάτι που συνιστά απαράδεκτο επίπεδο κοινωνικών στερήσεων στην πιο

²³ European Commission, *Europe 2020 Targets*, 2011.

²⁴ Eurostat, 'Population and Social Conditions', *Statistics in Focus*, 9/2012

πλούσια περιοχή του κόσμου, της οποίας ηγείται μία κοινότητα ενοποιημένων εθνών κρατών. Επιπλέον, η ασκούμενη, προ-κυκλική μακροοικονομική πολιτική οδηγεί στην αύξηση και όχι στη μείωση των στερήσεων. Εκείνο που χρειάζεται είναι μία ριζοσπαστική και διαφοροποιημένη προσέγγιση στα δημόσια οικονομικά και η ενίσχυση των κοινωνικών προγραμμάτων, ώστε να παρεμποδιστεί ο περαιτέρω κατακερματισμός και η επανα-εμπορευματοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών μέσω της μερικής ιδιωτικοποίησης ή του συστήματος των κουπονιών.

4. Στρατηγική ανάπτυξης για την Ευρωπαϊκή περιφέρεια

Σήμερα, η διαίρεση της ΕΕ σε 'διαφορετικές ταχύτητες' είναι πιο έκδηλη από ποτέ.²⁵ Ένας τέτοιος διαχωρισμός υπάρχει μεταξύ των χωρών 'του πυρήνα' και των χωρών της 'περιφέρειας' της ευρωζώνης. Μία άλλη σημαντική διαίρεση είναι μεταξύ των 'παλαιών' και των 'νέων' μελών της ΕΕ, δηλαδή εκείνων πριν και μετά τη διεύρυνση της ΕΕ με την ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Η τρέχουσα οικονομική κρίση, έφερε στο προσκήνιο τα δομικά στοιχεία που είναι εγγενή στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης – ανταγωνισμός, απορρύθμιση, ανυπαρξία αντισταθμιστικών πολιτικών, έλλειψη οράματος.²⁶

Χωρίς μία αναπτυξιακή στρατηγική της περιφέρειας, δεν μπορεί να προκύψει διαδικασία ανάκαμψης σε σημαντική κλίμακα. Η ευρωζώνη θεωρούνταν σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη πως διαθέτει αυτή τη λειτουργία – το κεφάλαιο θα κατευθυνόταν από το κέντρο όπου βρίσκεται σε αφθονία προς την περιφέρεια, η οποία διαθέτει λιγότερο κεφάλαιο αλλά άφθονη εργασία, αυξάνοντας την παραγωγικότητα σε σχέση με το κέντρο. Κατευθύνθηκαν πράγματι μεγάλα ποσά προς τις περιφερειακές χώρες, όμως τα περισσότερα από αυτά συνέβαλαν στην έκρηξη της φούσκας των ακινήτων, ειδικά στην Ισπανία και την Ιρλανδία. Μία εναλλακτική προσέγγιση, που να ευνοεί την ανάπτυξη είναι κρίσιμης σημασίας. Πρόκειται για μία κυρίως ποιοτική και όχι απλώς ποσοτική διαδικασία, η οποία απαιτεί τη δημιουργία δομών και θεσμών, που καθιστούν δυνατή μία δυναμική και αδιάλειπτη διαδικασία δημιουργίας δεξιοτήτων και εκμάθησης.

Σε αυτό το τμήμα θα αναλύσουμε αυτούς τους διαχωρισμούς από μία δομική πλευρά. Θα εξετάσουμε περαιτέρω την ασκούμενη πολιτική και τις ανεπάρκειές της, όπως και θα σκιαγραφήσουμε εναλλακτικές προτάσεις για την υπέρβαση τέτοιων διαιρέσεων, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

4.1 Η νεοφιλελεύθερη ολοκλήρωση όξυνε το διαχωρισμό κέντρου - περιφέρειας

Η διαίρεση της Ευρώπης σε κέντρο και περιφέρεια προϋπήρχε της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Ωστόσο, ο νεοφιλελεύθερος σχεδιασμός του σχεδίου ολοκλήρωσης αύξησε το χάσμα. Στις μεσογειακές χώρες – Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία – η ένταξη στην Ε.Ε. ακολουθήθηκε από μερική αποβιομηχάνιση. Οι χώρες αυτές παραιτήθηκαν της κυριαρχίας τους επί της βιομηχανικής πολιτικής χωρίς αυτό να αντισταθμιστεί από μία πολιτική περιφερειακής βιομηχανικής ανάπτυξης. Αντίθετα, η χρηματοδοτούμενη μέσω του χρέους οικονομική μεγέθυνση καθοδηγήθηκε από δύο τομείς, οι οποίοι είναι εξαιρετικά ευάλωτοι στις χρηματοπιστωτικές κρίσεις: τον τουρισμό και τις κατασκευές. Οι κυβερνήσεις των βιομηχανικά πιο αναπτυγμένων χωρών, με τη Γερμανία σε εξέχουσα θέση, δεν ενδι-

²⁵ Ernst & Young, *European Attractiveness Survey*, 2012, η έκφραση χρησιμοποιήθηκε από τον Mark Otty, Area Managing Partner for Europe, <http://www.ey.com/GL/en/Newsroom>.

²⁶ Το Υπόμνημα που εξέδωσε το EuroMemo Group το 2000 – μετά την οικοδόμηση της Ενιαίας Αγορά και στην αυγή της εισαγωγής του νέου νομίσματος – πραγματεύτηκε αυτά τα στοιχεία που ήταν φανερά ήδη περισσότερο από δέκα χρόνια πριν.

αφέρονταν για την εφαρμογή βιομηχανικής πολιτικής στην ευρωπαϊκή περιφέρεια, ενώ τα βιομηχανικά συμφέροντα δεν ήταν ιδιαίτερα ισχυρά στις μεσογειακές χώρες. Ως εκ τούτου, οι χώρες αυτές εξελίχθηκαν σε αγορές για τα βιομηχανικά προϊόντα των χωρών του κέντρου ή του πυρήνα της ΕΕ.

Με την ένταξή τους στην ευρωζώνη, οι μεσογειακές χώρες έχασαν το τελευταίο προστατευτικό εργαλείο για την εγχώρια βιομηχανία τους: τη δυνατότητα υποτίμησης του νομίσματος τους. Στην πραγματικότητα, υιοθέτησαν μία υπερτιμημένη ισοτιμία σε σχέση με το ευρώ, συχνά για λόγους αντιμετώπισης του πληθωρισμού, μία πολιτική που ενθάρρυνε η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Επιπλέον, η άσκηση αποπληθωριστικής πολιτικής στη Γερμανία, όπως και σε άλλες χώρες της Β. Ευρώπης, έθεσαν τις βιομηχανίες τους κάτω από πρόσθετη πίεση. Ως αποτέλεσμα, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών σημείωσε έντονη αύξηση: στην Ελλάδα, από το 7,2% του Α.Ε.Π. το 2001, στο 14,9% το 2008, στην Πορτογαλία από το 10,3% στο 12,6% του Α.Ε.Π. την ίδια περίοδο και στην Ισπανία από το 3,9% του Α.Ε.Π. το 2001 στο 10% το 2007. Τα διογκούμενα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών που χρηματοδοτήθηκαν από κεφαλαιακές ροές, ιδιαίτερα από δάνεια γερμανικών και γαλλικών τραπεζών, που διευκόλυνε η απορρύθμιση του τομέα χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών της Ε.Ε. Ο εξωτερικός δανεισμός οδήγησε σε σχετικά υψηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ στην Ελλάδα και την Ισπανία, οι οποίοι βασίστηκαν σε μία έκρηξη τιμών στα ακίνητα. Ο σχετικά πιο χαμηλός ρυθμός ανάπτυξης της Πορτογαλίας ομοίως δε βασίστηκε στους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας.

Σε κάποιες περιοχές της Ανατολικής Ευρώπης, η ανάπτυξη πριν την κρίση είχε παρόμοια χαρακτηριστικά. Τα πρώτα χρόνια της μετάβασης – στις αρχές της δεκαετίας του '90 – χαρακτηρίστηκαν από σημαντική αποβιομηχάνιση, ειδικά στις Βαλτικές χώρες. Από τα τέλη της δεκαετίας του '90, η ανάπτυξη και της ανατολικοευρωπαϊκής περιφέρειας βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στη διόγκωση της πίστης.

Στις Βαλτικές και τις νοτιοανατολικές χώρες, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο – μέσω της ταχείας διόγκωσης των δανείων, τα οποία ήταν κυρίως αποτιμημένα σε ξένο νόμισμα – ήταν το κύριο στήριγμα της διαδικασίας μεγέθυνσης. Η πολιτική των υπερτιμημένων συναλλαγματικών ισοτιμιών διευκόλυνε τις τεράστιες κεφαλαιακές εισροές, οι οποίες τροφοδότησαν την αγορά ακινήτων και τη ραγδαία αύξηση των εισαγωγών. Το ιδιωτικό χρέος ήταν κυρίως σε ξένο νόμισμα. Η μεσαία τάξη, μέσω των χρεών της σε ξένο νόμισμα, προσδέθηκε στη μετέπειτα καθορισμένη συναλλαγματική ισοτιμία. Ωστόσο, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες αποδείχθηκαν επιζήμιες για τη βιομηχανική ανάπτυξη. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ήταν ακόμα μεγαλύτερο σε σχέση με τις μεσογειακές χώρες. Στη Λετονία και τη Βουλγαρία, ξεπέρασε το 20% του Α.Ε.Π. πριν από την κρίση.

Αντιθέτως, στις χώρες του Βίσεγκραντ (Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία και Σλοβακία) όπως και στη Σλοβενία, οι βιομηχανικοί τομείς που ήταν στενά συνδεδεμένοι με τις γερμανικές εξαγωγικές βιομηχανίες, παρείχαν ένα δεύτερο στήριγμα για το μοντέλο μεγέθυνσης. Τα τελευταία χρόνια πριν από την κρίση, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών κινούνταν γύρω από το κρίσιμο όριο του 5% του Α.Ε.Π. Με την εξαίρεση της Ουγγαρίας, το εγχώριο χρέος αποτιμάτο στο εθνικό τους νόμισμα. Επομένως, ήταν λιγότερο ευάλωτες απέναντι στην κρίση (με την εξαίρεση της Ουγγαρίας) σε σύγκριση με τις βαλτικές και τις νοτιοευρωπαϊκές χώρες.

Η οικονομική κρίση αποκάλυψε τις ασυμμετρίες που αναπτύσσονταν εντός της Ε.Ε. Οι μεσογειακές, βαλτικές και νοτιοανατολικές χώρες της Ευρώπης, επηρεάστηκαν κυρίως μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι φθίνουσες κεφαλαιακές ροές και η φυγή κεφαλαίων χτύπησαν την καρδιά του μοντέλου ανάπτυξής τους. Οι χώρες της Βαλτικής, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία επηρεάστηκαν έντονα από την κρίση ήδη από το φθινόπωρο του 2008.

Η Ουγγαρία, η Λετονία και η Ρουμανία ήταν οι πρώτες χώρες που υπέβαλλαν αίτηση για προγράμματα διάσωσης από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Ε.Ε., ώστε να αντιμετωπίσουν τους εξωτερικούς περιορισμούς χρηματοδότησης. Τα προγράμματα αυτά στόχευαν κυρίως στη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Αυτή ήταν η προτεραιότητα για τις δυτικοευρωπαϊκές τράπεζες (ειδικά εκείνες της Αυστρίας και της Σουηδίας), οι οποίες είχαν έντονη δραστηριότητα σε αυτές τις χώρες. Στην πραγματικότητα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και κάποια κράτη μέλη της Ε.Ε., όπως η Σουηδία, ήταν ακόμη πιο δογματικά από ό, τι το ΔΝΤ ως προς την ανάγκη σταθεροποίησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας, όπως κατέδειξε η περίπτωση της Λετονίας. Οι υπερχρεωμένες εγχώριες μεσαίες τάξεις υπερασπίζονταν επίσης αυτή την προτεραιότητα. Οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν, ως αποτέλεσμα, επέτειναν τη συνεχιζόμενη ύφεση. Στη Λετονία, το Α.Ε.Π. μειώθηκε κατά 18% το 2009 μόνο. Εξαιτίας της ύφεσης, οι τρέχουσες συναλλαγές βελτιώθηκαν προσωρινά, ειδικά στις χώρες της Βαλτικής. Αυτό μείωσε την πίεση από τις μειούμενες κεφαλαιακές εισροές. Μέχρι το 2011 όμως, οι τρέχουσες συναλλαγές της Λετονίας και της Λιθουανίας επανήλθαν σε έλλειμμα.

Ενώ οι ισχύουσες σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες μπόρεσαν να διατηρηθούν στις βαλτικές χώρες και τη Βουλγαρία, παρατηρήθηκε μία περιορισμένη υποτίμηση του νομίσματος στην Ουγγαρία και τη Ρουμανία. Λόγω της έντονης οικονομικής συρρίκνωσης, το μερίδιο των μη εξυπηρετούμενων δανείων αυξήθηκε σημαντικά. Η ήδη ισχνή παραγωγική βάση πλήγηκε από την ύφεση, ενώ η ανεργία και η μετανάστευση εκτοξεύτηκαν. Το επίπεδο διαβίωσης καταβαραθρώθηκε για αρκετά χρόνια. Τα υποβόσκοντα διαρθρωτικά προβλήματα δεν επιλύθηκαν. Μετά από μία μεγάλη ύφεση το 2009, το Α.Ε.Π. ανέκαμψε περισσότερο στις χώρες της Βαλτικής από ό, τι στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Όμως, στη Λετονία και τη Λιθουανία, η αύξηση της κατανάλωσης ξεπέρασε και πάλι την αύξηση των εισοδημάτων, υποδηλώνοντας ότι η ανάκαμψη βασίζεται σε σαθρά θεμέλια.

Οι μεσογειακές χώρες της ευρωζώνης, αρχικά δεν πλήγηκαν από την κρίση τόσο έντονα όσο οι χώρες της Βαλτικής και της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Άρχισαν να αντιμετωπίζουν το βάρος της μείωσης των κεφαλαιακών εισροών, τη φυγή κεφαλαίου και τις κερδοσκοπικές επιθέσεις μόλις το 2010. Η Ελλάδα ήταν η πρώτη νότια χώρα της Ευρωζώνης που εκτέθηκε σε κερδοσκοπικές επιθέσεις, οι οποίες ενισχύθηκαν λόγω της συστηματικής υποβάθμισης των κρατικών της ομολόγων από τους οίκους αξιολόγησης. Η αντίδραση στη δραματική κατάσταση της Ελλάδας από τις χώρες του πυρήνα της ευρωζώνης, ιδιαίτερα από τη γερμανική κυβέρνηση, ήταν αργή. Στο τέλος, στις μεσογειακές χώρες της ευρωζώνης, επιβλήθηκαν συνταγές κατά το πρότυπο της Ανατολικής Ευρώπης των προηγούμενων χρόνων και της Λατινικής Αμερικής τη δεκαετία του '90 – παρά τα εξαιρετικά πενιχρά αποτελέσματα τέτοιων συνταγών. Μολονότι κεντρικός στόχος των προγραμμάτων φαίνεται να είναι η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, ακολουθώντας την κυρίαρχη λογική της δημοσιονομικής συρρίκνωσης, άλλος ένας σημαντικός στόχος είναι η μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών και οι σχετικές ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης. Ενώ το χρέος ως ποσοστό του Α.Ε.Π. αυξήθηκε λόγω της ύφεσης που προκλήθηκε από τη λιτότητα, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε – αν και πολύ αργά, στην εξαιρετικά αποβιομηχανοποιημένη Ελλάδα.

Στην πράξη, τα προγράμματα Δ.Ν.Τ./Ε.Ε. έδωσαν χρόνο στις δυτικοευρωπαϊκές τράπεζες ώστε να απεμπλακούν από τη Νότια Ευρώπη. Δεν διευθέτησαν τα προβλήματα της αποβιομηχάνισης και του σχετικά περιορισμένου βιομηχανικού τομέα. Οι μεσογειακές χώρες της ευρωζώνης – Ελλάδα, Πορτογαλία και Ισπανία – και οι χώρες της Βαλτικής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, βρίσκονται ξεκάθαρα αντιμέτωπες με ένα αναπτυξιακό αδιέξοδο. Η κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση είναι δραματική.

Η επίδραση της κρίσης ήταν μάλλον διαφορετική στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Το αναπτυξιακό τους μοντέλο χαρακτηρίζεται από έναν συνδυασμό εξαγωγικών βιομηχανιών και παρουσίας του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, το οποίο βασίζεται κυρίως στην διόγκωση της πίστης, ειδικά για τα νοικοκυριά. Με την εξαίρεση της Σλοβενίας και της Ουγγαρίας, οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα λόγω μίας περιορισμένης σε διάρκεια, αλλά μεγάλης στεγαστικής έκρηξης στη Σλοβενία και της αποτίμησης μεγάλου μέρους του χρέους σε άλλα νομίσματα, με κυριότερο το ελβετικό φράγκο στην περίπτωση της Ουγγαρίας, οι χώρες αυτής της ομάδας επηρεάστηκαν έντονα από μία μεγάλη μείωση των εξαγωγών στα τέλη του 2008 και τις αρχές του 2009. Η Σλοβενία και η Σλοβακία, οι οποίες έχουν ενταχθεί στο ευρώ, επηρεάστηκαν πιο έντονα σε σχέση με την Τσεχία και την Πολωνία. Όσο η κρίση εξελισσόταν, η οικονομική πολιτική δεν ήταν ιδιαίτερα επιβαρυντική, ενώ στην Πολωνία ήταν μάλλον αντικυκλική.

Στην Τσεχία και τη Σλοβακία, όπως και σε μικρότερο βαθμό στην Πολωνία, η ανάκαμψη εξαρτήθηκε εν μέρει από την ανάκαμψη των γερμανικών εξαγωγών, ενώ η εγχώρια ζήτηση αποδείχτηκε πιο ανθεκτική έναντι της κρίσης σε σχέση με άλλες περιφερειακές χώρες της Ε.Ε. Σε πολλές περιπτώσεις, το ιδιωτικό χρέος των νοικοκυριών συνέχισε να αυξάνεται ακόμα και μετά το ξέσπασμα της κρίσης, διατηρώντας έτσι την κατανάλωση, αν και σε ασταθείς βάσεις. Το 2012, οι γερμανικές εξαγωγικές προοπτικές μειώθηκαν λόγω της εκτεταμένης πολιτικής λιτότητας στην Ευρώπη και της επιβράδυνσης της ανάπτυξης σε χώρες όπως η Κίνα και η Βραζιλία. Οι εξελίξεις αυτές θα επηρεάσουν επίσης τις εξαγωγικές βιομηχανίες στις χώρες του Βίσεγκραντ. Η εν μέρει εκπορευόμενη από την Ε.Ε. και εν μέρει από το ίδιο το κράτος μέλος πολιτική λιτότητας (ειδικά στην Τσεχία), είχε αρνητική επίδραση στην εγχώρια ζήτηση, οδηγώντας σε χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης στις χώρες του Βίσεγκραντ για το 2012. Λόγω της ακραίας πολιτικής λιτότητας της τσεχικής δεξιάς κυβέρνησης, η οποία στοχεύει στην αποξήλωση του κράτους πρόνοιας, το Α.Ε.Π. στην Τσεχία μειώθηκε σημαντικά το δεύτερο τρίμηνο του 2012. Το μοντέλο ανάπτυξης των χωρών του Βίσεγκραντ έφτασε στα όριά του.

4.2 Διαρθρωτικά προβλήματα του διαχωρισμού κέντρου - περιφέρειας

Ούτε η περιφερειακή πολιτική και η πολιτική συνοχής, ούτε η υποτιθέμενη πολιτική της Ε.Ε. ενάντια στην κρίση αντιμετωπίζουν το θεμελιακό πρόβλημα της απόκλισης των παραγωγικών δομών μεταξύ των οικονομιών του κέντρου και της περιφέρειας. Η περιφερειακή πολιτική επικεντρώνεται στην ανάπτυξη υποδομών και όχι στην οικοδόμηση παραγωγικών δομών και την δημιουργία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου.

Η χρηματοδότηση της περιφερειακής πολιτικής και της πολιτικής συνοχής για τα έτη 2007-2013 ανέρχεται σε €347 δις ή στο 35,7% του συνολικού προϋπολογισμού της Ε.Ε. της περιόδου. Παρά τις εντεινόμενες διαιρέσεις και τις σημερινές κοινωνικές, οικονομικές και οικολογικές προκλήσεις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχεδιάζει τη μείωση της χρηματοδότησης της πολιτικής συνοχής κατά τη νέα χρηματοδοτική περίοδο 2014-2020 κατά περίπου 5%, ενώ δεν αποκλείονται νέες περικοπές κατά τις παρατεταμένες διαπραγματεύσεις σχετικά με τον νέο προϋπολογισμό.

Η νέα δημοσιονομική αρχιτεκτονική επίσης καθιερώνει την ανακατανομή της χρηματοδότησης του ταμείου συνοχής υπέρ των πλουσίων και των περιοχών σε μετάβαση. Ειδικότερα, οι φτωχές περιοχές (με κατά κεφαλή ΑΔΠ κάτω του 75% του μέσου όρου της Ε.Ε.) σήμερα λαμβάνουν το 57,5% της χρηματοδότησης για τη συνοχή. Το 2014-2020 αυτό θα μειωθεί στο 48%. Αντίθετα, οι πλούσιες περιοχές (με κατά κεφαλή εισόδημα άνω του 90% του μέσου όρου της Ε.Ε.), που σήμερα λαμβάνουν το 12,6%, θα λάβουν 16% την επόμενη περίοδο χρηματοδότησης. Ομοίως, οι περιοχές που βρίσκονται μεταξύ των φτωχότερων και των πλουσιότερων (οι αποκαλούμενες περιοχές σε μετάβαση) σήμερα λαμβάνουν το 7,4%, αλλά την επόμενη περίοδο θα λάβουν το 11%.

Η ομάδα γνωστή ως «Φίλοι καλύτερης πολιτικής δαπανών» (Αυστρία, Γερμανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία και Σουηδία) ζητούν την καθιέρωση «μακροοικονομικών προϋποθέσεων». Δηλαδή, όταν ένα κράτος μέλος δεν λαμβάνει 'διορθωτικά μέτρα' στο πλαίσιο της διαδικασίας οικονομικής διακυβέρνησης, η Επιτροπή θα πρέπει να επιβάλει ποινές. Ετσι, θα παρεμποδίζεται η καταβολή τμήματος ή ολόκληρου του ποσού των καταβολών και των δεσμεύσεων για τα προγράμματα που εμπίπτουν στην πολιτική συνοχής. Τούτο θα δημιουργήσει επί πλέον προβλήματα για τα κράτη μέλη, που ήδη αδυνατούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Ο νέος αυτός μηχανισμός ποινικοποίησης είναι αντίθετος με τους στόχους της πολιτικής συνοχής και βρίσκει αντίθετη και την πλειοψηφία της Επιτροπής Περιφερειακής Ανάπτυξης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Το νέο Πολυετές Χρηματοδοτικό Πλαίσιο της Ε.Ε. ενδέχεται να περιλαμβάνει ένα σημαντικό μέρος των προτάσεων αυτών.

Η μείωση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών των περιφερειακών χωρών της Ε.Ε. δεν επιτεύχθηκε μέσω της υποκατάστασης των εισαγωγών ή της σταθερής αύξησης των εξαγωγών, αλλά πρωτίστως με την συγκράτηση της εγχώριας ζήτησης μέσω της εφαρμογής ακραίας πολιτικής λιτότητας. Μια τόσο ισχυρή μείωση του ΑΕΠ δεν έχει μόνο καταστροφικές, κοινωνικές συνέπειες. Αποδυναμώνει επίσης τις παραγωγικές δομές μακροπρόθεσμα, φαινόμενο γνωστό ως 'υστέρηση', δηλ. το γεγονός ότι 'η ύφεση θα προκαλέσει μακροχρόνια ζημιά που δεν θα ανατραπεί με την ανάκαμψη που θα ακολουθήσει'.²⁷

Ενθετο 1 – Η ανάγκη αναστροφής της πολιτικής ιδιωτικοποιήσεων

Οι δημόσιες υπηρεσίες ιδιωτικοποιήθηκαν σε πολλές χώρες της Ε.Ε. τις τελευταίες δεκαετίες²⁸. Τούτο έχει επιπτώσεις για τα φυσικά μονοπώλια, όπως την ενέργεια και το νερό, τα δίκτυα και τους κόμβους μεταφορών και, πιο πρόσφατα, την υγεία, την παιδεία και την κοινωνική μέριμνα. Η πολιτική αυτή προωθείται έντονα από την Ε.Ε. και η κρίση χρησιμοποιείται για την περαιτέρω προώθησή της, αφαιρώντας με τον τρόπο αυτό δραστηριότητες από τη δυνατότητα δημοκρατικού ελέγχου και θέτοντάς τις υπό τον έλεγχο της αγοράς, διαδικασία που στηρίζεται συχνά και από τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.

Η συνθήκη της Ε.Ε. δεν κάνει διάκριση μεταξύ της δημόσιας και της ιδιόκτητης ιδιοκτησίας (άρ. 345). Ωστόσο η ιδιωτικοποίηση αποτελεί σημείο – κλειδί των 'διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων' που επιβάλλει η Ε.Ε. στα κράτη μέλη και ιδιαίτερα εκείνα της Νότιας Ευρώπης, τυπικά ή άτυπα. Τελευταία, η ιδιωτικοποίηση του νερού προωθείται έντονα στις χώρες αυτές, παρά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στην Ιταλία που την απέρριψε με ποσοστό 96%. Η Ελλάδα είναι η πιο ακραία περίπτωση όπου όλα τα δημόσια περιουσιακά στοιχεία πρόκειται να ιδιωτικοποιηθούν, αν και είναι πολύ πιθανό ότι θα ακολουθήσουν και άλλες χώρες, ιδιαίτερα εάν η λιτότητα και η πολιτική της Ε.Κ.Τ. καταστήσουν αδύνατη την εξυπηρέτηση των χρεών τους. Η ιδιωτικοποίηση οδηγεί στην απώλεια της στρατηγικής δυνατότητας του κράτους να διαμορφώνει διαρθρωτική πολιτική, δεδομένου ότι καθίσταται όλο και περισσότερο εξαρτώμενο από τον ιδιωτικό τομέα σχετικά με το τι συμβαίνει στην οικονομία, ενώ η δυνατότητα παρέμβασής του αποδυναμώνεται περαιτέρω.

Η χρηματοδότηση των υποδομών θεωρείται ως σημαντικός τομέας για την μελλοντική επέκταση του χρηματοπιστωτικού τομέα, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί με ενθουσιασμό τις συμπρά-

²⁷ Wolfgang Münchau, *Financial Times*, 14 October 2012.

²⁸ See Marica Frangakis, Christoph Hermann, Jörg Huffs Schmid and Karoly Lorant (eds.), *Privatisation against the European Social Model - A Critique of European Policies and Proposals for Alternatives*, Macmillan, 2010.

ξεις μεταξύ των ιδιωτών και του δημόσιου (ΣΔΙΤ). Ωστόσο, οι ιδιώτες που αναλαμβάνουν έργα στη βάση των ΣΔΙΤ ουσιαστικά χρηματοδοτούνται μέσω δανεισμού (90% στη Βρετανία), ενώ το δημόσιο κατά κανόνα μπορεί να δανείζεται με χαμηλότερα επιτόκια. Οι ιδιωτικοποιημένες υπηρεσίες στο τέλος κοστίζουν περισσότερο, ως αποτέλεσμα του μεγαλύτερου κόστους χρηματοδότησης, των μεγάλων περιθωρίων κέρδους και των υψηλών αμοιβών της διοίκησης.

Εμπειρικές μελέτες για τις ιδιωτικοποιήσεις έχουν δείξει ότι δεν είναι συστηματικά μεγαλύτερης οικονομικής αποτελεσματικότητας σε σχέση με τη δημόσια λειτουργία, έτσι ώστε πολλοί να αμφισβητούν ή και να απομακρύνονται από αυτές²⁹. Έχουν σημειωθεί κινήσεις ανάκτησης τοπικών ιδιωτικοποιημένων υπηρεσιών ευρέος φάσματος – νερό, ενέργεια, τοπικές μεταφορές και στέγαση - από τις τοπικές κοινότητες στη Γερμανία, τη Γαλλία, τη Βρετανία, τη Φινλανδία και την Ουγγαρία. Συνήθως τούτο συμβαίνει για λόγους αύξησης της αποτελεσματικότητας και μείωσης του κόστους, από κοινότητες που αντιμετωπίζουν οικονομική πίεση. Η πολιτική της Ε.Ε. οφείλει να αναγνωρίσει την εμπειρία των ιδιωτικοποιήσεων και να αναστρέψει την καταστροφική στροφή του κεφαλαίου από παραγωγικές και καινοτόμες επενδύσεις που αυξάνουν την κοινωνική ευημερία προς τις παρασιτικές μορφές καπιταλισμού που συνεπάγονται οι ιδιωτικοποιήσεις.

Οι ηγέτες της Ε.Ε. διακηρύσσουν ότι οι λεγόμενες 'διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις' που επιβάλλουν τα προγράμματα των ΕΕ/ΔΝΤ, περιλαμβανομένης της ιδιωτικοποίησης των δημοσίων περιουσιακών στοιχείων και της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας, θα αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα και τις προοπτικές ανάπτυξης μακροπρόθεσμα. Από τα προγράμματα αυτά απουσιάζει η ενεργή βιομηχανική πολιτική. Αντίστοιχα προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής στις χώρες του Παγκόσμιου Νότου (Global South) δεν είχαν αυτό το αποτέλεσμα. Αντίθετα, μια κοινωνικά περιεκτική και αναπτυξιακά βιώσιμη στρατηγική προϋποθέτει την απαγκίστρωση από τα προγράμματα της ΕΕ και του ΔΝΤ.

Επί πλέον, η Ε.Ε. δεν αντιμετωπίζει σοβαρά το θέμα των πλεονασμάτων του ισοζυγίου πληρωμών της Γερμανίας, Ολλανδίας, Αυστρίας και των Σκανδιναβικών χωρών. Οι κυβερνήσεις των χωρών αυτών εφάρμοσαν νέο-μερκαντιλιστική πολιτική, που έβλαψε πρώτα τους δικούς τους εργαζόμενους και στη συνέχεια τις άλλες χώρες της Ε.Ε.

4.3 Προτάσεις για την οικονομική, κοινωνική και οικολογική ανάπτυξη της περιφέρειας

Ο κοινωνικός ιστός πολλών χωρών της περιφέρειας κινδυνεύει να καταστραφεί. Για παράδειγμα, το σύστημα υγείας στην Ελλάδα και στην Ισπανία καταρρέει, όπως και η παιδεία και η κοινωνική πρόνοια. Στην Ισπανία ακόμα και το ζήτημα της ενότητας του κράτους, με την μακρά του ιστορία, επανεξετάζεται. Για την αντιστάθμιση των τάσεων αυτών και τη διατήρηση και ενίσχυση του κοινωνικού ιστού, απαιτείται άμεσα ένα συνεκτικό σχέδιο ανάκαμψης, το οποίο να περιλαμβάνει τους παρακάτω άξονες.

- *Νομισματική πολιτική/συναλλαγματική ισοτιμία* – Όπως ήδη αναφέραμε σε προηγούμενες ενότητες, οι κανόνες του ενιαίου νομίσματος πρέπει να αναμορφωθούν ριζικά. Επί πλέον, δεδομένου ότι το δημόσιο χρέος είναι μη βιώσιμο, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς και άλλων χωρών κάτω από τα προγράμματα λιτότητας της Ε.Ε. και του ΔΝΤ, η διαγραφή μέρους του πρέπει να εξετασθεί σοβαρά. Στηρίζουμε ιδιαίτερα το αίτημα για τον λογιστικό έλεγχο του χρέ-

²⁹ See David Hall, *Re-municipalising municipal services in Europe*, EPSU, 2012; Martin Pigeon, David A. McDonald, Olivier Hoedeman and Satoko Kishimoto, *Remunicipalisation: Putting Water Back in Public Hands*, Transnational Institute, 2012; Anne Le Strat, *Paris: local authorities regain control of water management*, Transnational Institute, 2012; Water Remunicipalisation Tracker, <http://www.remunicipalisation.org>.

ους, προκειμένου να εξετασθεί κατά πόσο τα επί μέρους στοιχεία του είναι νόμιμα και πρέπει να εξυπηρετούνται ή όχι. Η διεύρυνση του ρόλου της Ε.Κ.Τ., ώστε να καταστεί ο δανειστής της ύστατης καταφυγής για τις κυβερνήσεις των χωρών του ευρώ θα εξυπηρετούσε την αποδυνάμωση των πιέσεων που ασκούν οι χρηματοπιστωτικές αγορές. Η περαιτέρω διεύρυνση της ευρωζώνης πρέπει να αποφευχθεί έως ότου επιλυθεί η παρούσα, διαρθρωτική της δυσλειτουργία. Η έξοδος από το ευρώ μπορεί να προσφέρει μια μορφή προστασίας για τις υπερχρεωμένες χώρες, οι οποίες υφίστανται τις δριμύεις συνέπειες της πολιτικής λιτότητας, αλλά οι δυσκολίες που συνεπάγεται η επανακαθιέρωση των εθνικών νομισμάτων δεν πρέπει να υποτιμώνται. Συνεπώς, μια τέτοια προοπτική θεωρείται ως μέτρο τελευταίας καταφυγής, ενώ η μακροχρόνια αντιμετώπιση των προβλημάτων προϋποθέτει την αναδιάρθρωση εκ θεμελίων της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της Ε.Ε.

- *Δημοσιονομικές μεταβιβάσεις* – Η ενίσχυση των δημοσιονομικών μεταβιβάσεων στο πλαίσιο της Ε.Ε., όπως αναφέρονται και στην ενότητα 1, αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για την περιφέρεια. Ο Κοινοτικός προϋπολογισμός, που σήμερα αντιστοιχεί σε λιγότερο από το 1% του ΑΕΠ, πρέπει να αυξηθεί στο 10%, προκειμένου να διασφαλιστεί η μακροοικονομική σταθερότητα της Ε.Ε., καθώς και για την χρηματοδότηση ενός μεγάλου επενδυτικού και αναπτυξιακού προγράμματος στην νότια και ανατολική περιφέρεια της Ε.Ε. Οι επενδύσεις αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν όχι μόνο τους τομείς των κοινωνικών και άλλων υποδομών, αλλά επίσης τους παραγωγικούς και επιστημονικούς τομείς.
- *Βιομηχανική και περιφερειακή πολιτική* – Αυτή πρέπει να προσφέρει τη δυνατότητα, να ενθαρρύνει και να διευκολύνει τις χώρες της περιφέρειας να ακολουθήσουν το παράδειγμα των χωρών του πυρήνα. Δηλαδή, να δημιουργήσουν δομές και θεσμούς, περιλαμβανομένων των δικτύων, επιχειρήσεις που θα μπορούν να επιβιώσουν στο ευρύτερο γεωγραφικό πλαίσιο, κλπ. Αυτό δεν μπορεί να γίνει σε ευρεία βάση, παρά με την παρέμβαση του κράτους. Η ανάπτυξη δεν είναι το αποτέλεσμα της λειτουργίας της αγοράς μόνο. Οι δυσχέρειες πρόσβασης που αντιμετωπίζουν οι περιφερειακές περιοχές είναι τέτοιες, ώστε η συμμετοχή του δημοσίου να είναι πολύ σημαντική. Για το σκοπό αυτό, απαιτείται η διαμόρφωση της αντίστοιχης πολιτικής σε μακροχρόνια βάση. Ενώ η συνοχή περιλαμβάνεται στη Συνθήκη της Ε.Ε., πρέπει επίσης να εφαρμοστεί στο πλαίσιο της Ενιαίας Αγοράς και των κανόνων ανταγωνισμού, προκειμένου οι χώρες της περιφέρειας να διαμορφώσουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις ανάπτυξης που αναφέραμε. Η πολιτική που επιδιώκει να προσελκύει επιχειρήσεις προσφέροντας χαμηλούς φόρους και επιδοτήσεις ως βάση για ποσοτική ανάπτυξη μπορεί να επιτυγχάνει το σκοπό της σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά δεν μπορεί να επιτύχει ως γενικευμένη πολιτική, αφού οι εμπλεκόμενες χώρες ανταγωνίζονται η μια την άλλη στο ίδιο οικονομικό περιβάλλον.

Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. εφαρμόζεται μέσω του Ταμείου Συνοχής και του Περιφερειακού Ταμείου. Σύμφωνα με τη γενική, νέο-φιλελεύθερη τάση στο πεδίο της περιφερειακής και της χωρικής πολιτικής, συνηθίζεται να ενισχύονται οι μητροπολιτικές περιοχές στη βάση του γνωστού και ταυτόχρονα αδύναμου επιχειρήματος ότι οι φτωχότερες περιοχές θα επωφεληθούν επίσης μακροχρόνια. Η θεωρία της εξίσωσης, αντίθετα, υποστηρίζει ότι η ροή κεφαλαίων προς τις φτωχότερες περιοχές θα αυξήσει την απασχόληση στο περιφερειακό και στο εθνικό επίπεδο, καθώς και την παραγωγή. Η ροή των κεφαλαίων αυτών επίσης είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών καταστροφών, που προκαλεί ο υπερπληθυσμός των μητροπολιτικών περιοχών.

Η κύρια έμφαση της περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε. στο περιφερειακό και αστικό επίπεδο, υποβιβάζοντας έτσι το εθνικό επίπεδο, έχει ως αποτέλεσμα την μείωση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των χωρών της περιφέρειας. Ολόκληρες περιοχές ή πόλεις ουσιαστικά μένουν εκτός του πεδίου εφαρμογής της πολιτικής. Το εθνικό επίπεδο είναι συχνά πολύ πιο κατάλληλο για την δημιουργία των απαραίτητων θεσμών και πόρων. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η δημοκρατική συμμετοχή στη διαμόρφωση παραγωγικών συστημάτων, που δεν είναι ελιτίστικα και που αξιοποιούν πλήρως τους πόρους της περιοχής. Ειδικότερα, η προσέγγιση «έξυπνη εξειδίκευση», που προτείνει η Ε.Ε. για την πολιτική συνοχής της περιόδου 2014-2020, σύμφωνα με την οποία κάθε περιοχή καλείται να ηγηθεί ενός τομέα και να είναι ο βασικός προμηθευτής των σχετικών προϊόντων, δεν μπορεί να λειτουργήσει. Δεν υπάρχουν αρκετά προϊόντα αυτής της κατηγορίας, η υπερ-εξειδίκευση περιλαμβάνει και αντίστοιχους κινδύνους, ενώ η μεγιστοποίηση των μεταφορών σε παγκόσμια κλίμακα θα έχει ολέθριες επιπτώσεις για την κλιματική αλλαγή.

Παρά το γεγονός ότι οι εμπορικές ανταλλαγές μεταξύ περιοχών και χωρών με τρίτους είναι σημαντική, η μεγιστοποίησή τους δεν αποτελεί λύση. Η εναλλακτική πρόταση, η οποία είναι οικολογικά περισσότερο βιώσιμη και επιτρέπει την καλύτερη ενεργοποίηση των τοπικών πόρων, θα ήταν οι διάφορες περιοχές να παράγουν για τη δική τους χρήση εκεί όπου αυτό είναι δυνατό, όπως συμβαίνει με πολλά τρόφιμα ή με την παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας σε τοπικό επίπεδο.

- *Η επανεξισορρόπηση της Ε.Ε.* - Το σωρευτικό τίμημα της 'μη ανάπτυξης' της περιφέρειας είναι τεράστιο. Οι δημόσιες δαπάνες για την εξασφάλιση μιας διαφορετικής δυναμικής θα είχαν σημαντικό αποτέλεσμα, ιδιαίτερα εάν πραγματοποιούνταν με περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιώσιμο τρόπο, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία απασχόλησης. Επί πλέον, η νέα διαδικασία της Ε.Ε. σχετικά με τη διαπίστωση ύπαρξης οικονομικών ανισορροπιών εφαρμόζεται αποκλειστικά σε σχέση με τα ελλειμματικά κράτη μέλη. Όπως ο Κέϊνς επεσήμανε κατά την παγκόσμια σύνοδο στο Μπρέτον Γουντς το 1944, τυχόν ανισορροπίες μεταξύ κρατών περιορίζονται όχι μόνο με την προσπάθεια που καταβάλλουν τα ελλειμματικά κράτη, αλλά επίσης με εκείνη των πλεονασματικών κρατών, που καλούνται να διευρύνουν την εγχώρια ζήτηση ώστε να αυξήσουν τις εισαγωγές τους. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος για την μείωση των διαφορών μεταξύ χωρών και περιοχών χωρίς το περαιτέρω βάθεμα της ύφεσης.

5. Η κρίση της παγκόσμιας διακυβέρνησης

5.1 Βασικές εξελίξεις το 2012

Στο τέλος του 2012, περισσότερο από τέσσερα χρόνια μετά από την κατάρρευση της εταιρίας Λέμαν (Lehman brothers), η παγκόσμια οικονομική και χρηματοπιστωτική κατάσταση παραμένει εύθραυστη, ενώ η συνεχιζόμενη κρίση της ευρωζώνης απειλεί την παγκόσμια οικονομία. Στη διάρκεια του 2012 οι προβλέψεις για το ρυθμό ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας αναθεωρήθηκαν επανειλημμένα προς τα κάτω³⁰. Οι αναπτυσσόμενες χώρες εξακολουθούν να είναι σε καλύτερη κατάσταση σε σχέση με την προ της κρίσης περίοδο, αλλά η ανάπτυξη των μεγαλύτερων αναδυόμενων οικονομιών επίσης επιβραδύνεται λόγω της γενικευμένης αβεβαιότητας και της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης στις αναπτυσσόμενες χώρες. Παρά τις πολλές διακηρύξεις σχετικά με την ανάγκη αντιμετώπισης των παγκόσμιων προκλήσεων, τα βαθύτερα αίτια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρί-

³⁰ IMF, World Economic Outlook, October 2012; UN, World Economic Situation and Prospects 2012, update as of mid-2012.

σης – τεράστια ανισορροπία μεταξύ των ισοζυγίων πληρωμών, εισοδηματική ανισότητα και ανισοκατανομή πλούτου και απορρυθμισμένες και ευμετάβλητες χρηματοπιστωτικές αγορές – δεν έχουν αντιμετωπιστεί.

Παρά το γεγονός ότι η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας συνοδεύτηκε από τη σμίκρυνση της παγκόσμιας ανισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών, αυτή παραμένει σε μη βιώσιμο επίπεδο. Η σμίκρυνση οφείλεται κατά κύριο λόγο στη μείωση της εγχώριας ζήτησης στις οικονομίες που πλήττονται από την κρίση (με εξαίρεση την εγχώρια ζήτηση στην Κίνα και τις κοινωνικές δαπάνες των χωρών εξαγωγής πετρελαίου), ιδιαίτερα στην Ευρώπη, την οποία η πολιτική λιτότητας πλήττει τόσο έντονα ώστε τα μέτρα για την ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης σε χώρες με εξαγωγικό πλεόνασμα, όπως η Γερμανία, να είναι ανεπαρκή. Η ανισοκατανομή εισοδήματος και πλούτου παραμένει βασικό εμπόδιο για την ανάπτυξη με κοινωνική συνοχή και απειλή για τη δημοκρατία, πράγμα το οποίο επιδεινώνεται από το γεγονός ότι τα προγράμματα λιτότητας πλήττουν ιδιαίτερα τα ευάλωτα νοικοκυριά.

Οι χρηματοπιστωτικές αγορές παραμένουν πολύ ασταθείς και η εφαρμογή νέων ρυθμιστικών διατάξεων υστερεί σε σχέση με τις διακηρύξεις. Το πρόβλημα των οργανισμών που κρίνονται πολύ μεγάλοι για να επιτραπεί η κατάρρευσή τους δεν έχει επιλυθεί και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί διαρκώς μεγεθύνονται και συγκεντροποιούνται. Δραστηριότητες υψηλού κινδύνου συνεχίζουν να μεταβιβάζονται, ίσως και σε μεγαλύτερη κλίμακα, προς το μη ρυθμισμένο σκιώδες τραπεζικό σύστημα.

Η περιβαλλοντική διάσταση της παγκόσμιας διακυβέρνησης συνδυάζει καταστάσεις ακραίου και αυξανόμενου κατεπείγοντος – π.χ. κλιματική αλλαγή και καταστροφή της βιοποικιλότητας – με μειωμένη δυνατότητα δράσης. Αντί της ελπίδας για τη διαμόρφωση στο Ρίο το 2012 νέων προτεραιοτήτων για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε πλανητικό επίπεδο, η παγκόσμια περιβαλλοντική πολιτική υπαναχώρησε. Μετά από τους Στόχους Ανάπτυξης της Χιλιετηρίδας, που διαμορφώθηκαν από τον ΟΗΕ στο τέλος της προηγούμενης χιλιετίας, την αποτυχία της συνάντησης κορυφής της Κοπεγχάγης το 2009 και τις προσπάθειες υπέρβασης του αποκλεισμού μιας νέας και περισσότερο φιλόδοξης συμφωνίας που να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της κλιματολογικής κρίσης, η συνάντηση κορυφής του Ρίο+20 το 2012 φάνηκε ανίκανη να αναβαθμίσει την παγκόσμια πολιτική για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Αντιμέτωπη με χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης παγκοσμίως, η περιβαλλοντική διακυβέρνηση περιθωριοποιήθηκε σε σχέση με τους κύριους τομείς οικονομικής ανάπτυξης, καθώς δεν λαμβάνονται παρά κατακερματισμένα και ανεπαρκή μέτρα στο πεδίο της προστασίας της φύσης. Βασικός παράγοντας του αποκλεισμού αυτού είναι η αδυναμία των βασικών οργανώσεων σε παγκόσμιο επίπεδο να διαμορφώσουν ένα συνολικό προσανατολισμό, περιλαμβανομένης μιας προοπτικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη, που θα επανακαθορίζει το απαιτούμενο αναπτυξιακό υπόδειγμα, εστιάζοντας στην ευημερία και στις βασικές ανάγκες. Η κατάσταση αυτή δεν υποβοηθείται από την κυρίαρχη αντίληψη για την πράσινη οικονομία μεταξύ των οικονομικών εμπειρογνομώνων, που αποφεύγουν κάθε ζήτημα σχετικό με τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες ή κατά πόσο οι ανάγκες αυτές αντιμετωπίζονται, καθώς και τις ποιοτικές πλευρές της επίδρασης του πολιτισμού και της κοινωνίας στα συστήματα και στις διαδικασίες της φύσης. Αντίθετα, τείνουν να επικεντρώνονται στο θέμα της μετατροπής της φύσης σε στοιχεία ενεργητικού – προσέγγιση που αγνοεί πλήρως τις ποιοτικές πλευρές, καθώς και τις πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες και διαστάσεις της οικονομικής διαδικασίας.

Η σχετική αποτυχία της συνάντησης κορυφής του Ρίο+20 αποτέλεσε απογοήτευση για όσους πρόσβλεπαν σε μια συντονισμένη στροφή προς μια βιώσιμη ανάπτυξη με δίκαιο και συντονισμένο τρόπο. Ορισμένοι πρόβαλαν την αντίληψη ότι η Ε.Ε. και τα ηγετικά μέλη της θα αναλάμβαναν πρωτεύ-

οντα ρόλο στο κίνημα για τη βιωσιμότητα. Η αδυναμία της Ε.Ε. κατά τη συνάντηση έδειξε ότι πρόκειται για αυταπάτη! Στις συζητήσεις για το περιβάλλον έκτοτε, η ιδέα για ένα δραστήριο ρόλο εκ μέρους της Ε.Ε. στο πλαίσιο της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης έχει ξεπεραστεί από μια στενή επικέντρωση στο θέμα της πράσινης τεχνολογίας, καθώς και από μία αυξανόμενη ανησυχία για εσωτερικά ζητήματα, ιδιαίτερα την εφαρμογή (και αποδυνάμωση) των φιλόδοξων σχεδίων της Ε.Ε. για την προστασία της φύσης.

5.2 Κριτική της ασκούμενης πολιτικής

Στα επίσημα ντοκουμέντα, φαίνεται να υπάρχει μία διάχυτη συναίνεση στο ότι το τρέχον διεθνές νομισματικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι δυσλειτουργικό και πως μόνο η αποφασιστική δράση σε αυτά τα πεδία μπορεί να συμβάλει στην επίλυση της τρέχουσας κρίσης. Σήμερα, δεν υπάρχει ένας παγκόσμιος θεσμός ή σύνολο θεσμών που να ασκεί εποπτεία και έλεγχο στους διεθνείς και συστημικούς κινδύνους, όπως είναι οι παγκόσμιες ανισορροπίες των τρεχουσών συναλλαγών, οι φούσκες των χρηματιστηριακών τίτλων, οι υπερβολικές συναλλαγματικές διακυμάνσεις, οι μεγάλες διακυμάνσεις των κεφαλαιακών ροών, τα επίπεδα διεθνών αποθεματικών ή ο βλαπτικός διεθνής φορολογικός ανταγωνισμός και η φοροδιαφυγή. Οι θεσμοί που υποτίθεται πως περιλαμβάνουν μέρος αυτών των καθηκόντων – το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Ομάδα των 20 (G20), το Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η Διεθνής Τράπεζα Διακανονισμών, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΑΣΑ) – στην πράξη δεν είναι πια αποτελεσματικοί για να τους φέρουν σε πέρας.

Με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, το ΔΝΤ έπασχε από σοβαρή κρίση νομιμοποίησης. Η κρίση, από τη μία πλευρά οφειλόταν στις λανθασμένες συμβουλές του στη διάρκεια της ασιατικής οικονομικής κρίσης, η οποία οδήγησε πολλές χώρες μέσου εισοδήματος να αποπληρώσουν πρόωρα τα δάνειά τους και να δημιουργήσουν διεθνή αποθεματικά ώστε να αποφύγουν μελλοντικά την έκθεση στους όρους του ΔΝΤ. Από την άλλη πλευρά, οι ταχύτατα αναπτυσσόμενες αναδυόμενες οικονομίες δεν ένωσαν να αντιπροσωπεύονται στο ΔΝΤ, καθώς ο αριθμός των ψήφων που διαθέτουν δεν αντιστοιχεί τη σημαντική αύξηση της οικονομικής τους ισχύος και της σημασίας τους στο παγκόσμιο σύστημα. Το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης έφερε το ΔΝΤ ξανά στη διεθνή πολιτική ατζέντα και ο δανεισμός που παρέχει αυξήθηκε δραματικά. Για πρώτη φορά σε δεκαετίες, το ΔΝΤ πορεύτηκε ως δανειστής αναπτυγμένων χωρών, πρώτα στην Ανατολική Ευρώπη και έπειτα στις χώρες της ευρωζώνης.

Θεωρητικά, με βάση την αρχική εντολή του, το ΔΝΤ θα ήταν ο κατάλληλος υποψήφιος για την παγκόσμια χρηματοπιστωτική διακυβέρνηση. Ωστόσο, η ιστορική του διαδρομή επιτρέπει να αμφιβάλλουμε για το αν υπό τις παρούσες συνθήκες είναι ικανό να εκπληρώσει την αποστολή αυτή. Έχει δεχτεί κριτική – ακόμα και από το δικό του Γραφείο Εσωτερικής Αξιολόγησης (ΙΕΟ) - για τις αναλυτικές του αδυναμίες, την ανεπαρκή παρακολούθηση των εξελίξεων στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου και τη δογματική προσήλωση στην αποδοτικότητα των ιδιωτικών αγορών και την αυτορρύθμιση. Επιπλέον, η τρέχουσα διοικητική δομή του, οδηγεί σε άνιση μεταχείριση των χωρών μελών του σε σχέση με τη διαδικασία επιτήρησης, όπου κάποιες χώρες ακολουθούν τις συμβουλές του, ενώ άλλες τις αγνοούν.

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, το ΔΝΤ έχει αλλάξει σημαντικά την ανάλυσή του, αναγνωρίζοντας ότι μπορεί να χρειάζονται περισσότερες ετερόδοξες τακτικές για να ξεπεραστεί η κρίση και τείνοντας προς ελαφρά ελαστικότερες προτάσεις. Το ΔΝΤ για παράδειγμα, άλλαξε σταδιακά τις θέσεις του

σχετικά με τον έλεγχο των κεφαλαιακών ροών.³¹ Ωστόσο, η εφαρμογή της «αναθεώρησης» εκ μέρους του ΔΝΤ σε συγκεκριμένες συστάσεις άσκησης πολιτικής προφανώς υστερεί. Το 2010, οι συστάσεις του δεν ανταποκρίνονταν στην επίσημη φρασεολογία του: ακόμα και σε χώρες όπως η Βραζιλία, που είχαν προφανή προβλήματα μαζικής εισροής κερδοσκοπικών κεφαλαίων, οι παρααινέσεις του ΔΝΤ δεν συμπεριελάμβαναν κεφαλαιακούς ελέγχους ή μέτρα αλλαγής της σύνθεσης τέτοιων εισροών.³²

Το ίδιο το ΔΝΤ συνηγορεί στην ανάγκη διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων του και της δυνατότητας άσκησης της ελεγκτικής λειτουργίας του. Ωστόσο, αυτή η φιλοδοξία αντιμετωπίζεται με πολύ σκεπτικισμό στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς ακόμη θεωρούν το ΔΝΤ ως έναν θεσμό που δρα κυρίως προς όφελος των βιομηχανοποιημένων χωρών. Η θέση αυτή δεν είναι ιδιαίτερα πιθανό να αλλάξει στο κοντινό μέλλον, καθώς η αλλαγή στις ποσοτώσεις και στον τρόπο διακυβέρνησης του οργανισμού, που θα αύξανε την δύναμη ψήφου αναπτυσσόμενων και αναδυόμενων χωρών, απέτυχε να συγκεντρώσει την απαραίτητη πλειοψηφία στην ετήσια συνέλευση του ΔΝΤ τον Οκτώβριο του 2012.³³

Έχοντας εξυπηρετήσει τον ρόλο του σημαντικότερου άτυπου συντονιστικού σώματος για τα παγκόσμια οικονομικά ζητήματα επί τρεις δεκαετίες, η σύνοδος της Ομάδας των 8 (G8) αντικαταστάθηκε επίσημα από την αυτοδιορισμένη Ομάδα των 20 (G20) τον Σεπτέμβριο του 2009. Αυτό μπορεί να ειπωθεί τόσο σαν απάντηση στην παγκόσμια οικονομική κρίση, όσο και σαν αναγνώριση ότι αναδυόμενες χώρες-κλειδιά δεν είχαν συμπεριληφθεί στο παγκόσμιο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης. Στην πρώτη τους σύνοδο κορυφής τον Νοέμβριο του 2008, οι ηγέτες των χωρών της Ομάδας των 20 (G20) παραδέχτηκαν ότι στην κρίση είχαν οδηγήσει αντιφατικά και ανεπαρκώς συντονισμένα μέτρα πολιτικής, και σε μεταγενέστερες συνόδους η προσοχή των G20 επικεντρώθηκε κυρίως στη μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και στον μακροοικονομικό συντονισμό.

Οι G20 αρχικά φαίνονταν να παρέχουν μια κοινή πλατφόρμα για μεγαλύτερη διεθνή συνεργασία, ώστε να μετριάσουν την αλληλεπίδραση και να μειώσουν τους κινδύνους των απορρυθμισμένων χρηματοοικονομικών αγορών. Δηλώσεις των G20 έδιναν έμφαση στην έλλειψη επιτήρησης και συντονισμού, στα αδύναμα πρότυπα, στην ανεπαρκή διαχείριση κινδύνου, στα ολοένα πιο σύνθετα οικονομικά προϊόντα, στο σκιώδες τραπεζικό σύστημα και στην υπερβολική μόχλευση, ως πρωταρχικές αιτίες της κρίσης. Ωστόσο, το 2010 οι δεσμεύσεις για διεθνή συντονισμό των οικονομικών μεταρρυθμίσεων είχαν μειωθεί σημαντικά, έως και εξαφανιστεί.³⁴ Επιπλέον, αν και οι χώρες G20 είναι πιο πλουραλιστικές από τις G8, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 85% των παγκοσμίων εξαγωγών και εμπορίου και τα δύο τρίτα του παγκόσμιου πληθυσμού, ακόμη αποκλείονται 173 χώρες, ενώ τα κριτήρια επιλογής (αυτο-διορισμός) καθώς και η στρεβλή περιφερειακή αντιπροσώπευση, δεν επαρκούν. Θα έπρεπε επίσης να σημειωθεί ότι η ΕΕ και άλλοι έχουν επιδιώξει να ελαχιστοποιήσουν τον ρόλο των Ηνωμένων Εθνών στην αντιμετώπιση της κρίσης.

Παρόλο που οι διεθνείς φορολογικές πρακτικές παραμένουν ένα από τα βασικά πεδία όπου απαιτείται απεγνωσμένα παγκόσμιος συντονισμός, ως τώρα δεν υπάρχει κανένας φορέας με την διεθνή νομομοποίηση, τους πόρους και την εμπειρία για να λειτουργήσει ως ένα συντονιστικό σώμα φορο-

³¹ Βλέπε IMF, Consolidated Multilateral Surveillance Report, September 2011.

³² Βλέπε Roy Rathin and Raquel Ramos, 'An analysis of IMF policy recommendations', IPC-IG Working Paper 86. Brasilia: International Policy Centre for Inclusive Growth, 2012.

³³ Βλέπε G24, Intergovernmental Group of Twenty-Four on International Monetary Affairs And Development Communiqué, <http://www.imf.org/external/np/cm/2012/101112.htm>, October 2012.

³⁴ Βλέπε Peter Wahl, 'The G20 - Overestimated and Underperforming', Weed Discussion Paper, June 2012.

λογικής συνεργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Προς το παρόν οι διεθνείς φορολογικές πολιτικές δεν είναι ικανές να εγγυηθούν την αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών και να αποτρέψουν την φοροδιαφυγή, για να μην αναφερθεί ο φορολογικός ανταγωνισμός και ο αγώνας εκμηδένισης των φόρων στο κεφάλαιο και τον πλούτο. Αυτό έχει οδηγήσει σε μια παγκοσμίως μετακινούμενη τάξη, η οποία πληρώνει λίγους ή μηδενικούς φόρους και που συνιστά ένα μεγάλο παράγοντα συμβολής στην ανισότητα και την αστάθεια.

Ο ΟΟΣΑ έχει επενδύσει σημαντικούς πόρους σε ζητήματα φορολογικής συνεργασίας τα τελευταία χρόνια, προσβλέποντας στην εδραίωση της παγκόσμιας ηγετικής του θέσης στον τομέα αυτό, παρά τον περιορισμένο αριθμό κρατών μελών του - προς το παρόν μόνο 34 χώρες, σχεδόν όλες αναπτυσσόμενες οικονομίες. Ο ΟΟΣΑ έχει παίξει, μεταξύ άλλων ζητημάτων, κεντρικό ρόλο στην εδραίωση ενός μοντέλου φορολόγησης πολυεθνικών εταιριών (συγκεκριμένα σε ό, τι αφορά στην μεταφορά τιμολόγησης) και το μοντέλο του για το Σύμφωνο Ανταλλαγής Φορολογικών Πληροφοριών (Tax Information Exchange Agreements - TIEA) χρησιμεύει προς το παρόν σαν βάση για τις περισσότερες από αυτές τις συμφωνίες. Ωστόσο, ο ΟΟΣΑ έχει γίνει αντικείμενο σφοδρής κριτικής αναφορικά με τον ρόλο και την νομιμοποίησή του σχετικά με τα ζητήματα αυτά. Έχει υποστεί ευρεία κριτική για την ενθάρρυνση λανθασμένων προτύπων, που εξυπηρετούν κυρίως οικονομικά συμφέροντα αντί για αυτά των κυβερνήσεων αναπτυσσόμενων χωρών. Το σύμφωνο TIEA θα μπορούσε, για παράδειγμα, να είναι το κύριο όργανο ανταλλαγής πληροφοριών για εισοδήματα που δημιουργούνται στο εξωτερικό από πολίτες ή εταιρείες. Ωστόσο, το σύμφωνο TIEA του ΟΟΣΑ παρέχει ανταλλαγή πληροφοριών «κατόπιν αιτήσεως» αντί να την παρέχει αυτόματα, και σε αρκετές περιπτώσεις έχει ταχθεί ενάντια στην αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών. Επιπλέον, έχει αμφισβητηθεί από πολλές αναπτυσσόμενες χώρες η δικαιοδοσία του ΟΟΣΑ να ορίζει διεθνή πρότυπα. Ισχυρίζονται ότι ο ΟΗΕ είναι ο κατάλληλος οργανισμός για να παίξει έναν ηγετικό ρόλο στην διεθνή φορολογική συνεργασία, αλλά πως δεν είχε ποτέ επαρκείς πόρους για να ανταποκριθεί σε αυτή την ευθύνη. Το Μάρτιο του 2012, ο ΟΟΣΑ και η ΕΕ αντιτάχθηκαν πάλι στην πρόταση της Ομάδας των G77 και της Κίνας για την αναβάθμιση της Φορολογικής Επιτροπής του ΟΗΕ σε μια πιο ισχυρή διακυβερνητική επιτροπή.³⁵

Στο πεδίο της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, η επίσημη πολιτική της ΕΕ μοιάζει να έχει υποχωρήσει από την έναρξη της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης και, στο βαθμό που ακόμα υφίσταται, είναι αξιοθρήνητα ανεπαρκής. Η πολιτική εμπορίου της, συνεχίζει να παραμένει μακράν πέραν ακόμη και του πλέον επιφανειακού συντονισμού της Στρατηγικής Αειφόρου Ανάπτυξης της Ε.Ε. (Sustainable Development Strategy) και η συντεταγμένη εξωτερική πολιτική της παραμένει επικεντρωμένη σε ζητήματα «ασφάλειας», για παράδειγμα της χρήσης (και της προληπτικής ανάπτυξης) στρατιωτικών δυνάμεων. Στην παρούσα κρίση, το ζήτημα μιας διεθνούς διακυβέρνησης δεν βρίσκεται μόνο εκτός του δημόσιου διαλόγου –και άρα δίχως πολιτική στήριξη - αλλά επίσης αποπροσανατολίζεται από επείγοντα βραχυπρόθεσμα ζητήματα: όπως στην περίπτωση της αργής εδαφών ως αντίδραση στην αυξανόμενη έλλειψη καλλιεργήσιμης γης, ή σε στρατηγικές διασφάλισης μιας προνομιούχου πρόσβασης σε πόρους, στην περίπτωση που η πρόσβαση απειλείται, με χρήση στρατιωτικών μέσων.

5.3 Εναλλακτικές προτάσεις πολιτικής

³⁵ Βλέπε David Spencer, *Rifts between the OECD and United Nations on international tax*, <http://taxjustice.blogspot.co.at/2012/03/guest-blog-on-rifts-between-oecd-and.html>, 2012.

Η παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση χαρακτηρίζεται προς το παρόν από ανεπαρκείς και μη αντιπροσωπευτικές θεσμικές ρυθμίσεις, και σημειώνεται έλλειψη πολιτικής βούλησης ώστε να υλοποιηθούν εμφανώς απαραίτητες μεταρρυθμίσεις. Κάθε αλλαγή σε θεσμικές ρυθμίσεις πρέπει να στηρίζεται στις αρχές της ισότητας και της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και πρέπει να οργανώνεται με τρόπο αντιπροσωπευτικό και διαφανή. Ουσιώδη πρώτα βήματα σε αυτή την κατεύθυνση θα έπρεπε να είναι ο μετασχηματισμός των βασικών θεσμών που σήμερα καθορίζουν την παγκόσμια οικονομική πολιτική.

Ένα Διεθνές Οικονομικό Συμβούλιο αντί για την Ομάδα G20

Αντί για μια αυτό-διοριζόμενη ομάδα χωρών, θα έπρεπε να τεθούν αντικειμενικά και ρητά κριτήρια για την καθιέρωση ενός «Παγκόσμιου Οικονομικού Συμβουλίου», όπως πρότεινε η σχετική επιτροπή του ΟΗΕ υπό τον Joseph Stiglitz.³⁶ Τα κριτήρια θα έπρεπε να βασίζονται στην αντιπροσωπευτικότητα με όρους πληθυσμού, οικονομικής βαρύτητας και περιφερειακής αντιπροσώπευσης. Προς το παρόν, 16 χώρες πληρούν το κριτήριο του 2% ή περισσότερο του παγκόσμιου ΑΕΠ ή πληθυσμού. Επιπλέον, κάθε περιφέρεια θα έπρεπε να επιλέξει άλλο κράτος για να την εκπροσωπήσει στο Διεθνές Οικονομικό Συμβούλιο.

Μετασχηματισμός του ΔΝΤ

Εάν πρόκειται το ΔΝΤ να παίξει έναν αποτελεσματικό ρόλο για την παρακολούθηση των παγκόσμιων ανισορροπιών, χρειάζεται να υποστεί ουσιαστικές αλλαγές στη διοικητική, εξουσιοδοτική και πολιτική σύστασή του. Για να γίνει αντιπροσωπευτικό, η αποκατάσταση της βαρύτητας των βασικών ψήφων και η εισαγωγή της διπλής πλειοψηφίας (εννοώντας ότι οι αποφάσεις χρειάζονται την πλειοψηφία των ψήφων, με συντελεστή βάρους τόσο ως προς τα μερίδια των κρατών – μελών όσο και ως προς τον αριθμό τους), θα ήταν σημαντικά βήματα. Οι συστάσεις πολιτικής θα έπρεπε να επικεντρώνονται στη συνολική και δίκαιη ανάπτυξη και να επιτρέπουν την άσκηση αντικυκλικής μακροοικονομικής πολιτικής. Οι έλεγχοι στις διεθνείς κεφαλαιακές ροές θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται ως σημαντικό εργαλείο μακροοικονομικής πολιτικής. Το ΔΝΤ είναι ακόμη ο μόνος θεσμός, ικανός να εκδώσει ένα διεθνές νόμισμα – το SDR (Ειδικά δικαιώματα ανάληψης) . Η έκδοση SDR θα έπρεπε να αυξηθεί και να χρησιμοποιηθεί για την χρηματοδότηση παγκόσμιων δημόσιων αγαθών, όπως ο αγώνας ενάντια στην κλιματική αλλαγή.³⁷ Πιο ουσιαστικά, τα SDR πρέπει να αναπτυχθούν ως βάση για ένα πραγματικά διεθνές νομισματικό σύστημα που δεν βασίζεται στο νόμισμα καμιάς χώρας, όπως έχει προταθεί από την Επιτροπή Stiglitz.

Διεθνής Φορολογικός Συντονισμός

Μετά την τρομοκρατική επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου τον Σεπτέμβριο του 2001, τα μέτρα που λήφθηκαν για τον έλεγχο παράνομων ροών προς φορολογικούς παραδείσους, έχουν δείξει πως εάν υπάρχει η πολιτική βούληση, είναι εφικτή η ύπαρξη περισσότερης διαφάνειας σε ζητήματα

³⁶ βλ. UN, Report of the Commission of Experts of the President of the United Nations General Assembly on Reforms of the International Monetary and Financial System, 2009; Robert Wade and Jakob Vestergaard, 'Overhaul the G20 for the sake of the G172', Financial Times, 21 October 2010; Enrique Rueda-Sabeter et al, 'Rethinking Fundamental Principles of Global Governance: How to Represent States and Populations in Multilateral Institutions', Governance, July 2009.

³⁷ Βλέπε Matthias Kroll, 'The lack of \$100 billion for climate finance and the possibility to create new global reserve money in form of the Special Drawing Rights (SDRs) from the IMF', Paper presented at the 18th Conference on Alternative Economic Policies in Europe, University of Poznan, 28-30 September 2012 (available at www.euromemo.eu).

φορολόγησης. Εφόσον ο ΟΗΕ είναι σήμερα το πιο αντιπροσωπευτικό συντονιστικό φόρουμ, η ΕΕ και τα άλλα μέλη του ΟΟΣΑ πρέπει να κάμψουν τις αντιστάσεις τους και να μεταφέρουν τους πόρους και την εξουσιοδότησή τους από τον ΟΟΣΑ σε ένα υψηλού επιπέδου φορολογικό ίδρυμα του ΟΗΕ και να του παρέχουν την κατάλληλη τεχνογνωσία και δύναμη να καταπολεμήσει αποτελεσματικά την φοροδιαφυγή και να μειώσει τον φορολογικό ανταγωνισμό. Σε συνδυασμό με μια πραγματική αύξηση της συνεργασίας μεταξύ εθνικών φορολογικών αρχών, οι επιζήμιες φορολογικές πρακτικές θα ήταν σύντομα παρελθόν. Αυτό θα κινητοποιούσε έναν άνευ προηγουμένου όγκο πόρων, οι οποίοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να εξαλειφθεί η παγκόσμια φτώχεια και για να συμβάλει σε έναν δίκαιο και αειφόρο μετασχηματισμό της παγκόσμιας οικονομίας.

Παγκόσμια περιβαλλοντική διακυβέρνηση

Οποιαδήποτε ουσιώδης εναλλακτική πολιτική στρατηγική στον τομέα της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης θα πρέπει να ξεκινήσει από ένα μεγάλο Όχι. Ένα Όχι στην ιδιωτικοποίηση του νερού, της ενέργειας και, γενικότερα, των Δημόσιων Αγαθών. Ένα Όχι στην εμπορευματοποίηση της φύσης, και ένα Όχι στην εξασθένηση ή την αντικατάσταση των δεσμευτικών κανόνων της σχέσης του ανθρώπου με την φύση από μηχανισμούς της αγοράς. Από την άλλη πλευρά, μια τέτοια στρατηγική μπορεί να ξεκινήσει μια εξαιρετικά θετική αλλαγή πορείας, δίνοντας προτεραιότητα στην δημόσια σφαίρα ως το βασικό στήριγμα κοινής πολιτικής διαβούλευσης- με όρους συμμετοχής σε νέα φόρουμ, όπως και όρους τεχνικών και οργανωτικών εργαλείων. Θα πρέπει να ξεκινήσει από το πεδίο της αυτο-οργάνωσης κοινοτήτων, ενσωματώνοντας δημοτικά και περιφερειακά όργανα πριν γίνουν ικανά να αλλάξουν αποφασιστικά την ισορροπία δύναμης μέσα σε κεντρικούς θεσμούς και κυβερνήσεις. Η εναλλακτική στρατηγική θα έπρεπε επίσης να προσελκύει την δυναμική των κοινωνικών οργανώσεων πολιτών και κοινωνικών κινήσεων, ώστε να χτίσει πολιτικές συμμαχίες και ενσωματωμένα δίκτυα παροχής υπηρεσιών σε μη κερδοσκοπική βάση. Προκειμένου να επιτραπεί η βιώσιμη αλλαγή, η παροχή ενέργειας και νερού θα έπρεπε να φύγει από τον έλεγχο των υπαρχόντων εταιρικών μονοπωλίων, υποστηρίζοντας και ενισχύοντας αποκεντρωμένες μορφές ενεργειακής παραγωγής και βιώσιμης διαχείρισης του νερού, αναδεικνύοντάς τα παράλληλα σε κεντρικά ζητήματα για συμμετοχικές και αποκεντρωμένες πολιτικές διαδικασίες.

Η ΕΕ θα μπορούσε να βοηθήσει στην προώθηση της δικής της ικανότητας ανάπτυξης μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας, αγκαλιάζοντας έναν νέο τύπο πλουραλισμού. Αντί να προσπαθεί συνέχεια να διεκδικεί τον ηγετικό ρόλο για την ίδια – ή για τα ηγετικά της κράτη μέλη – και αντί να απευθύνεται σε όλους τους υπολοίπους σαν κατώτερους που πρέπει να καθοδηγηθούν, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της θα έπρεπε να ασκήσουν ένα είδος ανοιχτής διπλωματίας, στην οποία θα έπρεπε να ηγούνται αυτοί που είναι οι πλέον εξελιγμένοι σε συγκεκριμένους τομείς. Μια τέτοια προθυμία να κοιτάξουν και να αφουγκραστούν τους άλλους θα μπορούσε να ενισχύσει τις εσωτερικές πολιτικές πρακτικές και διαδικασίες της ΕΕ, για την καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων της και της υπέρβασής τους.

Ενθετο 2: Η έκρηξη της τιμής των βασικών προϊόντων και η προβληματική αναγέννηση των εξορύξεων³⁸

Η σημερινή έκρηξη της τιμής των βασικών προϊόντων, σε συνδυασμό με την αστάθεια του υψηλού επιπέδου τιμών, δεν έχει όμοιά της στη σύγχρονη ιστορία. Μετά από δύο δεκαετίες χαμηλών τιμών στα βασικά προϊό-

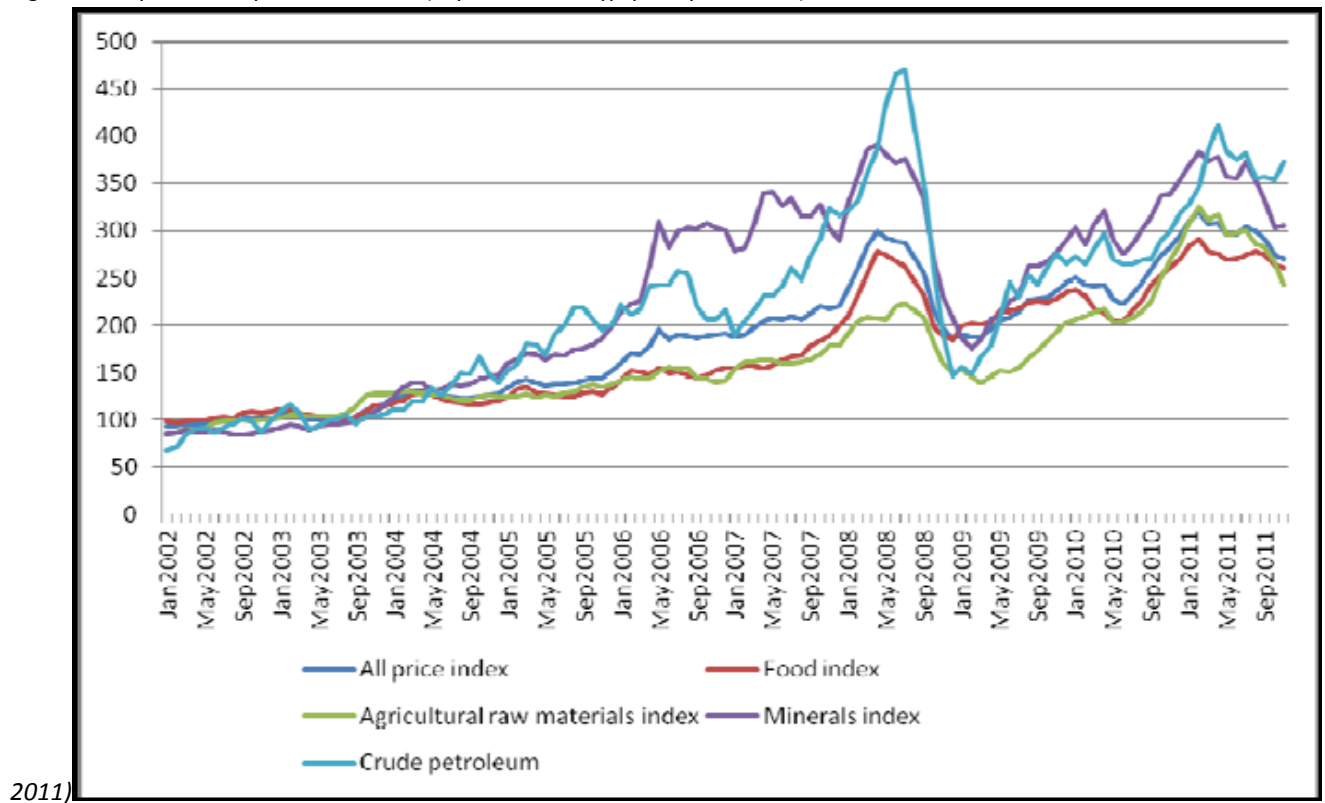
³⁸ Η συζήτηση που ακολουθεί βασίζεται κυρίως στην εργασία της Cornelia Staritz, 'Financial Markets and the Commodity Price Boom: Causes and Implications for Developing Countries', *ΦFSE Working Paper No. 30*, 2012.

ντα, τις δεκαετίες του 1980 και 1990, πολλά κατέγραψαν εξωφρενικές αυξήσεις από το 2002, φτάνοντας στο ζενίθ στα μέσα του 2008. Στο δεύτερο μισό του 2008 οι τιμές έπεσαν απότομα για μια μεγάλη γκάμα προϊόντων, αλλά ξεκίνησαν πάλι να ανεβαίνουν στο πρώτο μισό του 2009 και οι τιμές πλην των καυσίμων έφτασαν σε ιστορικά υψηλό σημείο στις αρχές του 2011. Έτσι, παρά τις μεγάλες διακυμάνσεις των τελευταίων χρόνων, οι τιμές των βασικών προϊόντων παραμένουν αρκετά πάνω από το μέσο επίπεδο τους διαχρονικά. Μολονότι η χρονική στιγμή διέφερε για τους διαφορετικούς τύπους βασικών αγαθών, η διόγκωση των τιμών, η απότομη διόρθωση και η επακόλουθη επαναφορά τους, επηρέασε όλες τις κύριες κατηγορίες αγαθών, συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών, του μετάλλου και της ενέργειας.

Η διατήρηση της εξάρτησης σε βασικά προϊόντα παραμένει σημαντικό χαρακτηριστικό πολλών αναπτυσσόμενων χωρών, πιο συγκεκριμένα στην υποσαχάρια Αφρική. Η έκρηξη της τιμής των αγαθών ωφέλησε πολλές χαμηλές εισοδηματικά χώρες καθώς και μεσαίες εισοδηματικά χώρες, πλούσιες σε πόρους, ο ρυθμός ανάπτυξης των οποίων την περασμένη δεκαετία καθοδηγήθηκε από τις εξαγωγές προϊόντων και την αυξημένη επένδυση σε εξορύξεις, συγκεκριμένα από αναδυόμενες χώρες, με την Κίνα να παίζει ρόλο-κλειδί. Πέραν της άμεσης επίδρασης των υψηλών τιμών στα εξαγωγικά εισοδήματα και τα δημόσια έσοδα που σε έναν βαθμό έχουν χρησιμοποιηθεί αναπτυξιακά ειδικά σε ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπως η Βολιβία, το Εκουαδόρ ή η Βενεζουέλα, ένας κρίσιμος παράγοντας που καθορίζει την ευρύτερη αναπτυξιακή επίδραση των εξαγωγών προϊόντων, είναι το εύρος της τοπικής προστιθέμενης αξίας και οι δεσμοί με την τοπική οικονομία.

Παρά τις νέες αυτές ευκαιρίες, παραμένουν σημαντικοί οι κίνδυνοι της ανάπτυξης που βασίζεται σε αγαθά που σχετίζονται με συχνά πολύ προβληματικές συνθήκες εργασίας, όπως και το σοβαρό περιβαλλοντικό αποτύπωμα των μεταλλευτικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, η ένταση κεφαλαίου φύση πολλών κλάδων προϊόντων, περιορίζει τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη διανομή των κερδών και διευκολύνει την ανάπτυξη απομονωμένων οικονομιών. Για το λόγο αυτό, η κατά προτεραιότητα ανάπτυξη του εξορυκτικού τομέα συναντά σε πολλές χώρες την αντίσταση των κοινοτήτων που επηρεάζονται από αυτόν.

Figure 1: Μηνιαίοι ονομαστικοί δείκτες τιμών ανά κατηγορία προϊόντων (2002-

2011)

Πηγή: UNCTAD Stat 2012

Σημείωση: Δείκτες τιμών εμπορευμάτων στην ελεύθερη αγορά; Μηνιαία στοιχεία; Ιανουάριος 2002 – Νοέμβριος 2011; Οι τιμές αποτιμώνται στην τρέχουσα τιμή του δολαρίου ΗΠΑ; 2000=100; Η τιμή του ακατέργαστου πετρελαίου είναι το ισοδύναμο του μεσοσταθμικού μπρεντ (ελαφρύ), Ντουμπάι (μέσο) και Τέξας (βαρύ).

Προκειμένου να σταθεροποιηθούν οι τιμές των βασικών αγαθών και να μετριαστεί η αρνητική επίδραση της έκρηξης των τιμών στις αναπτυσσόμενες χώρες, χρειάζονται αυστηρές μεταρρυθμίσεις. Είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί η λειτουργία των αγορών παραγώγων βασικών προϊόντων, έτσι ώστε να ανταποκριθούν στον ρόλο τους σαν πάροχοι αξιόπιστων δεικτών τιμών και μείωσης κινδύνων για τους παραγωγούς και καταναλωτές φυσικών προϊόντων και να συμβάλουν σε ένα σταθερό παγκόσμιο περιβάλλον οικονομικής ανάπτυξης. Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητη μία επαναρύθμιση της αγοράς παραγώγων. Η ρύθμιση πρέπει να μειώσει δραστικά την κερδοσκοπία και τον ρόλο των επενδυτών στις αγορές παραγώγων.

Οι εξορυκτικές δραστηριότητες πρέπει επίσης να σέβονται απόλυτα τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα των τοπικών κοινωνιών, καθώς και να αξιολογήσουν πλήρως τις επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Θα πρέπει να διεξαχθούν κατανοητές εκ των προτέρων αξιολογήσεις, ολόκληρων των αποτελεσμάτων και να παρθούν τα κατάλληλα προληπτικά μέτρα. Πριν από την έναρξη των έργων θα πρέπει να εξασφαλισθεί η συναίνεση του ντόπιου πληθυσμού και ειδικά των ιθαγενών. Η ευθύνη του κράτους να προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν επεκτείνεται μόνο στο κράτος που φιλοξενεί τις δραστηριότητες, αλλά και στο κράτος του οποίου η πολυεθνική εταιρία που εμπλέκεται στο έργο έχει την έδρα της. Ακολουθώντας τη Συνθήκη του Μάαστριχτ περί Υποχρεώσεων εκτός Επικρατείας (ΕΤΟ) των Κρατών στο πεδίο των Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτισμικών Δικαιωμάτων, η ΕΕ και τα κράτη μέλη της πρέπει να καθιερώσουν μία νομοθεσία που να επιτρέπει την παραπομπή σε δίκη πολυεθνικών εταιριών με έδρα στην ΕΕ για τυχόν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις υπεράκτιες δραστηριότητές τους.³⁹

Για περισσότερες πληροφορίες, μπορείτε να απευθύνεστε στα μέλη της Συντονιστικής Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Οικονομολόγων για την Εναλλακτική Οικονομική Πολιτική στην Ευρώπη (EuroMemo Group):

Wlodzimierz Dymarski, Poznan (wlodzimierz.dymarski@ue.poznan.pl); Trevor Evans, Berlin (evans@hwr-berlin.de); Marica Frangakis, Athens (frangaki@otenet.gr); John Grahl, London (j.grahl@mdx.ac.uk); Peter Herrmann (herrmann@esosc.eu); Jacques Mazier, Paris (mazier@univ-paris13.fr); Mahmood Messkoub, Den Hag (messkoub@iss.nl); Werner Raza, Vienna (w.raza@oefse.at); Catherine Sifakis, Grenoble (catherine.sifakis@upmf-grenoble.fr); Diana Wehlau, Bremen (euromemo@uni-bremen.de); Frieder Otto Wolf, Berlin (fow@snafu.de)

³⁹ Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε τη σελίδα:
http://www.ciel.org/Publications/Maastricht_ETO_Principles_21Oct11.pdf.